

Demokratik Gelişim Perspektifinden Türkiye’de Siyasal Partileşme Kültürü*

The Culture of Forming Political Parties in Turkey from the Perspective of Democratic Development

Begüm Mutlu¹ , Mehmet Can Tokmak²

*Doktora tez hocamız, Sayın Prof. Dr. Emine Yavaşgel’e tüm emekleri, yardımları ve yönlendirmeleri için sonsuz teşekkürü borç biliriz.

¹İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Doktora Programı, İstanbul, Türkiye

²İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Doktora Programı, Balıkesir, Türkiye

ORCID: B.M. 0000-0002-5990-1706;
M.C.T. 0000-0002-8441-8716

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Begüm Mutlu,
İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Doktora Programı, İstanbul, Türkiye
E-mail: mutlu.beg@gmail.com

Başvuru/Submitted: 08.09.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested: 03.10.2023

Son Revizyon/Last Revision Received: 05.10.2023

Kabul/Accepted: 06.10.2023

Atf/Citation: Mutlu, B., Tokmak, M.C. (2023). Demokratik gelişim perspektifinden Türkiye’de siyasal partileşme kültürü. *4. Boyut Journal of Media and Cultural Studies - 4. Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 23, 121–191.
<https://doi.org/10.26650/4boyut.2023.1362630>

ÖZ

Bir ülkedeki demokratik ortamın sürdürülmesi için seçim kültürünün oluşturulması ve siyasal partileşmenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Birbirinden farklı birçok ideolojiye, fikre ve bakış açısına sahip olan siyasal partiler, iktidar olarak toplumu yönetmek ve programlarına uygun olarak çalışmalar yapmayı amaçlamaktadırlar. Bu açıdan demokratikleşme sürecinde siyasi seçimlerde elde edilen sonuçlar büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu tarihten günümüze kadarki 100 yıllık süreçte kurulan siyasal partilerin hangi tarihte açıldığı, kapatıldıysa neden kapatıldığı, ideolojileri ve aktif siyasal partilerin üye sayıları gibi ülkenin siyasal partileşme refleksine ilişkin birçok sorgulama gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda elde edilen veriler, nitel bir araştırma tekniği olarak betimsel analize tabii tutulmuştur. Belirlenen bu 100 yıllık süreç, yaşanan toplumsal ve siyasal koşullara uygun olarak beş farklı döneme ayrılmıştır. 1923-1945, 1945-1960, 1960-1980, 1980-2000 ve 2000 sonrası dönem olarak kesitlenen bu süreçte, gerçekleştirilen seçimler ve toplumsal süreçleri detaylı bir şekilde irdelenmiştir. Demokratik süreç zarar veren darbe dönemleri, bu darbeler öncesinde ve sonrasında yaşanan siyasal süreç ve üretilen politikalar üzerinde özellikle durulmuştur. Siyasal partilerin ideolojik yaklaşımları incelendiğinde birçok farklı bakış açısına sahip oldukları görülmüştür. Elbette ilk bakışta bu durum halkın geniş bir şekilde temsili açısından büyük öneme sahiptir. İrdelenen 100 yıllık süreçte Türkiye’de 410 farklı siyasal partinin kurulduğu, günümüzde ise 132 siyasal partinin aktif olarak çalışmalar yürüttüğü tespit edilmiştir. İnceleme sonucunda bütüncül bakıldığında, ilk etapta siyasal partilerin ideolojik yaklaşımlarında tespit edilen çeşitlilik siyasal modernleşme açısından temsilde adaleti simgeler görülmüş, ancak bu durum işlevselliği açısından sorgulamaya tabii bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’de siyasal partileşme, seçim, demokrasi, ideoloji, politika

ABSTRACT

In order to maintain a democratic environment in a country, it is necessary to foster an election culture and establish political parties. Political parties, with their diverse ideologies, ideas, and perspectives, aim to govern society as a government and carry out activities in line with their programs. Consequently, the outcomes of political elections hold significant importance in terms of democratization. In this study, many data such as the political parties established in Turkey, the date they were opened, if they were closed, why they were closed, their ideologies and the number of members of active political parties in the 100-year period between 1923, when the Republic of Turkey was founded, and the present day in 2023, were extracted. This century-long period has been categorized into five distinct epochs in accordance with social and political conditions. During these periods – 1923-1945, 1945-1960, 1960-1980, 1980-

2000, and the post-2000 era – elections and social processes have been meticulously scrutinized. Specifically, this study delves into the impact of coup periods on the democratic process and the evolution of political perspectives before and after these coups. When the ideological approaches of political parties are examined, it is determined that they have many different perspectives, and this is of great importance in terms of broad representation of the public. It is evident that 410 different political parties were established in Turkey during this 100-year period, with 132 political parties currently active. The ideological diversity among these political parties is remarkable, highlighting the existence of parties with a wide range of ideologies.

Keywords: Political party formation in Turkey, election, democracy, ideology, politics

Extended Abstract

In societies built upon the principles of democracy, it is of critical importance to ensure the perpetuation of this concept. This involves protecting the freedoms and independent lives of individuals, maintaining the continuity of political processes, the system, and the state, determining powers fairly, and running the system fairly. One of the crucial elements in ensuring democracy is the political life within the society we inhabit. Elections serve as the foundation for maintaining a balanced, fair, and representative political landscape that mirrors the will of the people. The fact that the governed people determine their administrators is a guarantee of representation and participation in democratic environments. In democracies, it is impossible for any individual or group to seize and maintain power through force, as elections are conducted, and authority is determined based on the preferences of the people.

In environments where elections are held, the significance of political parties, their structures, and their ideologies becomes prominent. The choices made by the public during the electoral process are often linked to a political party’s promises, beliefs, and the societal changes it seeks to enact. Political parties are organizations formed to address societal issues by uniting individuals with similar ideas and responses to challenges. Every political party aims to gain power by gaining the support of the people in the environment in which they exist, and to create a better society in accordance with their own ideologies and ideas by realizing the plans and programs they want to make.

Within the scope of the study, the elections and political parties held in Turkey in the 100-year period from 1923, the year the Republic of Turkey was founded, to the present day (2023) were examined. The past century of Turkish political life can be clearly delineated into several distinct periods marked by significant social and political events. These periods are as follows: 1923-1945 Single Party Period and the Establishment of Parties, 1945-1960 First Multi-Party Period, 1960-1980 Second Multi-Party Period after the coup on 27 May 1960, 1980-2000 Third Multi-Party Period after the 12 September 1980 coup and the recent period. It is possible to talk about five different periods as the New Period after 2000.

Examining Turkey's political landscape from 1923 to 1945, it becomes evident that the establishment of the Republic of Turkey and the shift to a new administrative framework required a considerable adjustment period for the populace to embrace these changes and align their behaviors with the innovations. Although various parties tried to be established during this period, only the CHP continued its existence and a single-party period was experienced. In the pursuit of fostering a democratic environment, Turkey underwent a transition to a multi-party system after 1945. The Democratic Party assumed power in 1950 and remained in government until the coup of 1960.

The 1960-1980 period, which is the third period in Turkish political life, appears as a democratically complex process in which the system is not fully established. Due to limitations on the activities of existing political parties, many of them opted to change their names and contested elections under new identities until the elections in 1961. The period from 1960 to 1980, constituting the third phase in Turkish political history, stands out as a period of democratic complexity where the system had not yet fully solidified. A critical social juncture within this era occurred between 1970 and 1980, marked by the growth of workers' rights and unionization. In this period of social violence, the people were divided into right and left and armed actions took place. During this period of five elections, social and political chaos and troubles were experienced, which damaged the democratization process.

During the fourth phase of Turkish political history, spanning from 1980 to 2000, the country experienced its second military coup on September 12, 1980, in response to escalating social violence and chaos. As a result, all parties were closed and political party leaders were removed from politics. Five elections were held between 1980 and 2000, and permanent coalition governments were formed after the 1983 and 1987 elections won by ANAP. The fifth and current period in Turkish political history, which began in 2000, saw the establishment of 212 out of the 410 political parties in Turkey's political history. In this period, when the most political parties were established, the Justice and Development Party (AK Parti) stands out. The political party, which managed to come to power alone in all elections held since 2002, shaped the period. In light of these examinations and research, it is evident that significant strides have been taken towards establishing and fostering a democratic environment since the inception of the Republic of Turkey in 1923. The establishment and efforts of political parties to attain representation have played a crucial role in this process.

Giriş

İnsanlar, topluluklar, gruplar veya toplumlar, insanlık tarihi incelendiğinde sürekli olarak güçlü, söz sahibi ve etkili olmak için mücadele etmişler ve liderlik için çevreleriyle mücadeleye girmişlerdir. İktidar veya yöneten olabilmek, karar alabilmek veya uygulatıcı olmak için hem devletler hem de toplumlar yüzyıllar boyunca birbirleriyle gerekirse savaşmış gerekirse de çeşitli yollara başvurarak rakiplerini yenmek için stratejiler geliştirmiştir. Modern dünya düzenine ve modern devletlere geçişle birlikte devletlerin yönetim yapısı değişmiş ve demokrasi ortamı oluşmaya başlamıştır.

Demokrasi ve demokratik yapılar üzerine ilk düşüncelerin güntümüzden neredeyse 2500 yıl öncesine dayandığı bilinmektedir. Fakat insanlık tarihinde son 200 yıl içinde bu kavram önemli bulunmaya, tartışılmaya ve rasyonel sebepler üzerinden sonuçlar üretilmeye başlanmıştır. Demokrasi farklı dönemlerde, farklı kültürlerde, farklı toplumlarda ve farklı milletlerde değişik anlamlar üzerinden uygulandığı için kavram hakkındaki görüşler ve bakış açıları değişiklikler göstermektedir. İnterdisipliner ve retrospektif bakış açısıyla ele alındığında demokrasi kavramı Antik Yunan’a dayanmakta ve bu dönemde demokrasi kavramı deyince akıllara insanlar, halk, Atinalılar, fakirler gibi anlamlar gelmektedir. Fakat modern zamanlarda bakıldığında kavramın adillik, siyasal eşitlik, çoğunluk yönetimi, yurttaş odaklılık, sivil toplum, uzlaşma, hukuk önünde eşitlik, hakların korunması, iktidarın bir kişi veya bir gruba ait olmaması, bireysel haklar, ifade özgürlüğü, yasama, yargı ve yürütme ayrılığı, kamu görevlerine girebilme ve temel hak ve özgürlüklerin temin edilmesi gibi çok boyutlu bir bakış açısını yansıttığı görülmektedir (Özdemir, Şimşek & Aktaş, 2006: 260-266).

Demokrasinin gereklilikleri üzerine kurulan toplumlarda bu kavramın devamlılığını sağlamak, kişilerin hürriyetlerini ve bağımsız yaşamlarını koruyabilmek, iktidarların belirlenmesi ve sistemin adaletli olarak yürütülebilmesi için siyasal yaşamın, sistemin ve devletin devamlılığını sağlayabilmek kritik bir öneme sahiptir. Demokratikleşme bir anda olabilen bir sistem değişikliği değil, kişilerin, toplulukların, grupların ve toplumun süreç içinde uyum sağladığı, demokrasi kültürüne alıştığı ve sürdürülmesi için çaba sağladığı yaşamsal, kültürel, siyasal ve politik süreçtir. Sunay (1995: 253)’a göre demokrasi geniş kavramsal bakış açısını içinde barındırdığı için farklı zamanlarda farklı anlamlarla algılanmıştır. Bazen adalet bazen özgürlük bazen ise ekonomik şartlar çerçevesinde sosyalist veya kapitalist bakış açıları üzerinden anlamlandırılan demokrasi genel olarak en iyi günlük şartların oluşturulması açısından gerekli bir mekanizma olarak düşünsel bir süreci ifade etmektedir. Demokrasinin ve demokratik ortamın belirli bir tabana oturtulması, kişiden kişiye genel geçer özellikler taşımaması, kavramın açıklığı ve netliğinin sağlanabilmesi için belirli kuralların, mevzuatların, yasaların olması şarttır. Bundan dolayı devletler gündelik, politik ve toplumsal yaşamı koruyabilmek, hak ve özgürlükleri garanti altına almak için yasalar bütünü olan anayasaları çıkartmışlardır.

Demokratik ve modern devlet düzeninde anayasal hukuka uygun olarak hayatın devamlılığı gereği demokratik yaşamın sağlanması için temsil sisteminin doğru bir şekilde

uygulanması önem taşımaktadır. Halkın, kendisi tarafından yönetilmesi fikri kapsamında katılımcı, eşit ve özgür bir ortam için belirlenen temsilcilerle yönetilmesi demokratik bir toplumun öncelikleri arasındadır. Modern demokrasideki temsil zorunluluğu, modern devlette yaşayan bireylerin insan olarak güvence altına alınması, siyasi kararlara dolaylı olarak da olsa müdahil olması, yasama yürütme ve yargı sürecinde kamusal belirleyicilikleri kabul etmesi ve kamusal alanlarda belli bir düzende yaşamın devamlılığı insanları ve toplumları koruyucu roller üstlenmektedir. Demokratik süreçte bu sebeple seçimlerin büyük bir önemi vardır ve seçim kültürünün oluşturulması ile siyasal partileşme daha meşru, özgür ve katılımcı toplumun oluşturulması açısından önem taşımaktadır (Köker, 2006: 219-220).

Demokratik yaşamın devamlılığı, katılımcılık ve özgürlük gibi birçok açıdan ele alındığında temsil kavramının sürekliliği ve sistemli olması, insanların ve toplulukların siyasal yaşama katılımını artırmaktadır. Temel hak ve özgürlüklerin korunması, çoğunluk, yurttaşlık, siyasal eşitlik ve iktidarın bir kişi ve gruba yönelik olmaması gibi kavramlar seçim sistemlerinin ve siyasal olarak bir araya gelerek partileşmiş yapıların önemini ortaya koymaktadır. Demokratik devletler ve toplumlar incelendiğinde birçok farklı ideolojiye sahip yapının ülke yönetiminde söz sahibi olduğunu ve oy veren kişileri temsil edebilmek için politikalar ürettiği belirlenebilmektedir. Bu açıdan seçim kültürü ve siyasal partileşme kavramları, demokratik devlet yapısında öne çıkan kavramlar olarak görülmektedir.

Demokratik ortamlarda halkı temsil etmek için oluşturulmuş ideoloji, hak temelli ya da düşünce yapılı organizasyonlar olan siyasal partileşmelerle çoğunluğu elde edip temsil etme hakkını kazanmak istemektedirler. Siyasi olarak kazanım elde etmiş ve iktidar olmayı başarabilmiş partiler otoritelerini, meşruiyetlerini ve temsil yetkisini dürüst, açık ve hür şekilde gerçekleştirilmiş siyasi seçimler vasıtasıyla elde etmektedirler. Halkın oylarını almayı ve güvenini kazanmayı başarmış siyasal parti veya partiler hak edilmiş bir şekilde iktidar olmayı başarmakta; zorla iktidarı elde ettiklerinde ise kabul görmeden bu hakkı gasp etmiş olmaktadır. Bu sebeple dürüst, açık ve serbest şekilde yapılan seçimler sonucunda iktidar olabilmek bir partinin, halkı temsil edebilmesi ve kararlarda aktif rol alması açısından kritiktir. Bu açıdan seçimler aslında halkın birden fazla olanak ve seçenek arasında yapmış olduğu tercihler neticesinde kazananın belirlendiği ve sonuçlar doğrultusunda yönetime şekil verdiği olgudur. Seçimler bu açıdan bakıldığında siyasal ve demokratik bir düzenin varlığını sürdürmesi için zorunludur. İktidara gelenlerin yine de bütünleştirici, demokrasiyi ve yasaları güvence altına alan özgürlükçü bir yapıyı ön plana çıkarması demokratik ortamın devamlılığına katkı sunmaktadır (Aydoğdu, 2015: 41-43).

Seçimler, demokratikleşmenin ve demokrasinin zorunlu bir olgusudur ve demokrasinin en temel özelliklerinden olan yasama, yürütme ve yargının ayrılığı çerçevesinde yasama organı ve iktidar seçimler sonucunda belirlenmektedir. Bundan dolayı seçim sonuçları demokrasiler açısından belirleyici bir unsurdur. Seçimlerin serbest bir şekilde şiddet, zorlama ve manipülasyonlar olmadan şeffaf bir şekilde yapılması demokratik çerçevenin sağlanmasına katkı sunmaktadır. Standartların sağlanması açısından seçim sistemleri ön plana çıkmaktadır

ve seçim sistemleriyle ilişkili olarak siyasi açıdan yapılan tartışmalarda eşitlik üzerinden eleştirilere rastlanmaktadır. Vatandaşların ve yurttaşların özgürlüğünü sağlayabilmek, çoğulculuğu koruyabilmek ve kamu işlerinde yönetime dahil olmaları için temsili rejim kavramı önem kazanmaktadır. Seçim yoluyla temsil hakkı elde eden meşru hükümetlerin varlığı demokrasinin devamlılığı ve yönetenlerin yönetilenlerce belirlenmesine olanak sağlamaktadır. Bu açılardan ele alındığında seçim yöntemlerinin uygulandığı ülkelerin siyasal yapısına ve kültürüne uygun olarak farklı şekillerde yapıldığı belirlenebilmektedir. Temsili demokrasilerde genellikle çoğunluk sistemi ve nispi temsil sistemi uygulanmakta, bunların yanında tercihli oy sisteminin de kullanıldığı görülmektedir. Çoğunluk sisteminin mantığı en fazla oyu alan adayın kazanması olarak özetlenebilmekte ve dar bölgeli seçimlerde doğru sonuçlar çıkmaktadır. Nispi temsilde ise partilerin aldıkları oy oranlarına uygun bir şekilde parlamentoda yer almalarıdır ve bu sistemde çoğunluk sisteminde olan dar yerine geniş seçim bölgeleri oluşturulmalıdır. Tercihli oy sistemi ise seçmenler hazırlanan listedeki adaylarla ilişkili tercihlerde bulunmaktadır. Tercih sistemi çoğunluk ve nispi temsil sistemlerinde de kullanılabilir. Bu sistemler dışında partilerin anlaşmaları dahilinde ittifak sistemleri de siyasal duruma göre oluşabilmektedir (Yavaşgel, 2004: 1-8).

Çoğunluk temeline dayalı seçim sistemi uygulamaları tek turlu ve iki turlu olmak üzere iki yolla gerçekleştirilmektedir. Tek turlu kendi içerisinde tek isimli ve listeli, iki turlu kendi içerisinde ise tek isimli ve listeli olarak ikiye ayrılmaktadır. İngiliz seçim sistemi olarak da adlandırılan tek turlu tek isimli çoğunluk sisteminde ülke seçim bölgelerine ayrılır ve bu bölgelerden tek aday çıkartılmaktadır. Tek turlu listeli çoğunluk sisteminde ise bir seçim bölgesinde en az iki isimden oluşan listeler yarışmaktadır. İki turlu tek isimli seçimlerde en az iki kez seçimler yapılır %50 oy oranına bakılır, eğer ilk turda %50 aşılmazsa ikinci turda çoğunluğa sağlayan aday kazanmaktadır. İki turlu listeli çoğunluk sisteminde ise seçim yine iki turda yapılır ve çıkartılan listelere oy verilmektedir. Nispi temsil sisteminde ise ulusal düzeyde ve seçim çevresinde olmak üzere iki çeşit yöntem bulunmaktadır. Ulusal düzeyde nispi temsilde tüm ülke bir seçim çevresidir ve partiler meclisteki milletvekili sayısı kadar adaylarını çıkartmaktadır. Ülke genelinde çıkan oylar milletvekili sayısına bölünerek partilerin aldığı milletvekili sayısı belirlenmektedir. Seçim çevresi nispi temsilde ise ülke seçim bölgelerine ayrılmakta ve bu bölgelerden alınan oylara göre milletvekili sayıları belirlenmektedir. Seçim çevresi nispi temsilde dört farklı yöntem bulunmaktadır. Bunlar; en büyük artık usulü, en kuvvetli ortalama, milli bakiye usulü ve d’Hont sistemidir (Ekmen & Fırat, 2017: 462-466).

Demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurları olan siyasal partiler benzer görüşleri, çıkarları paylaşan ve belirli siyasal eylemde birleşen insan grubunu ifade etmektedir. Toplumsal bir varlık olan bireyler bir arada yaşamının doğal sonucu olarak olaylar, kişiler, sorunlar ve durumlar hakkında farklı görüşlere sahiptir. Bu farklılık kimi zaman toplumsal açıdan uyuşmazlıklar meydana getirmektedir. Ancak bireylerin toplumsal sorunlar hakkındaki kişisel düşünceleri sonucunda ürettikleri çözümler bireysel düzeyde kalmaktadır. Toplumdaki sorunların çözümü benzer görüşlere sahip olan bireylerin bir araya gelerek görüşlerini

sunması ve eyleme geçmesi ile mümkündür. Siyasal partiler “belirli bir toplumda ortak görüşleri paylaşan grupların, siyasi iktidarı ele geçirmek amacıyla örgütlenmesi” sonucunda ortaya çıkmaktadır (Teziç, 1976: 5-6).

Siyasal partiler, çağdaş demokrasilerin var olduğu toplumlarda kişisel iradelerin bir araya getirilmesi işlevini yerine getirmektedir. Bireylerin belli görüşler ve liderler etrafında bir araya gelerek istek ve beklentilerini devletin yönetimine yansıtmaları ancak siyasal partileşmeyle mümkündür. Bu sayede demokrasinin gelişmesine yardımcı olan siyasal partilerin, iktidar ve muhalefet görevlerini yapacak kadroları oluşturması ve bu kadroların seçilmesi için çalışmalar yürütmesi gerekmektedir (Kahraman & Çalışkan, 2007: 122). Bununla birlikte siyasal partilerin yerine getirdikleri işlevler ve konumlar var oldukları siyasal sistemlere göre değişiklik göstermektedir. Bir siyasal partinin çoğulcu bir siyasal sistemde üstlendiği roller ve işlevler totaliter bir rejim söz konusu olduğunda farklılaşmaktadır. Bunun dışında toplumdaki egemen sınıf, üretim güçlerinin dağılımı ve gelişmişlik düzeyi, toplumun ideolojik açıdan konumu siyasal partilerin üstlendikleri rolleri ve işlevleri etkilemektedir. Örneğin kapitalist bir toplumda faaliyet gösteren bir siyasal parti ile sosyalist toplumdaki siyasal parti farklı rollere ve işlevlere sahiptir. Ancak bir siyasal partiye faaliyet gösterdiği siyasal sistem (totaliter, liberal, otoriter, sosyalist) fark etmeksizin politik karakterini veren temel özellik iktidar hedefidir. Belirli görüşler ve politikalar etrafında bir araya gelen toplumsal grupların gelecek programları etrafında partileşmesi ana hedefin iktidara gelmek olduğunu göstermektedir (Özdemir & Atılğan, 2018: 240, 244). Bir siyasal partinin iktidara gelmesi ise ancak seçilmesi ile mümkündür. Bu nedenle seçim sistemi, parti sistemlerini doğrudan etkilemektedir (Duverger, 1974: 274).

Bir seçim sisteminde siyasal partiler arasındaki rekabet ve iş birliği olasılıkları ayrı bir parti sistemini oluşturur. Siyasal partilerin ülkenin yasama organındaki oy ve sandalye sayısı için mücadele etmesi parti rekabeti olarak tanımlanmaktadır. Parti iş birliği ise partilerin yasama organında oy ve sandalye elde ettikten sonra birbirleriyle kurdukları etkileşimi ifade etmektedir. Örneğin, çok partili sistemlerde net bir çoğunluk partisi olmadığı durumlarda koalisyonlar hükümeti kurulması bir zorunluluk iken tek partili sistemlerde iş birliği yapmak gerekmemektedir (Cole, 2011: 154-155).

Duverger (1974) parti sistemlerini parti sayılarına göre tek partili, iki partili ve çok partili sistemler olarak sınıflandırmaktadır. Tek partili sistemleri kendi içerisinde hâkim parti sistemi, hegemonyacı parti sistemi ve gerçek tek-parti sistemi olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. Hâkim parti sisteminde iktidarda olan parti dışında pek çok farklı siyasal parti mevcuttur. Tüm siyasal partiler eşit şartlar altında rekabet ederler. Ancak hâkim partinin seçmen kitlesinin çoğunlukta olması nedeniyle iktidar değişmez. Hegemonyacı parti sisteminde muhalefet partilerinin kurulmasına ve siyasal faaliyetlerini sürdürmelerine izin verilse de gerçek anlamda iktidar partisi ile rekabet etmesi mümkün değildir. Hâkim parti sisteminde hukuken mümkün olan ancak seçmen kitlesinin çoğunluğu nedeniyle gerçekleşmeyen iktidar değişimi, hegemonyacı parti sisteminde söz konusu değildir. İktidar partisi dışındaki siyasal

partileşmelerin amacı iktidarı değiştirmek değil; kamuoyunun ifade alanını genişletmek ve hükümete toplumsal gerçekler hakkında bilgi vermektir. Gerçek tek parti sistemi ise birden çok partinin hukuken ve fiilen olmadığı sistemlerdir (Özbudun, 1964: 41-42). Duverger (1974: 278, 283-287, 303)’e göre büyük siyasal partilerin dışında pek çok farklı ve görece küçük siyasal partilerin mevcut olduğu sistemlerde iki parti ve çok parti sistemlerini ayırt etmek zorlaşmaktadır. Yazara göre tek partili sisteminin kaldırılması her zaman ikili eğilimleri meydana getirmektedir. İki parti sisteminde siyasal tercihler var olan iki alternatif arasından birini seçme şeklini almaktadır. Toplumsal açıdan eğilimler ikilik gösterir ve politikalar iki çözümden birini seçmeyi içermektedir. Bu sistemde merkez partileri söz konusu değildir. Çok partili sistemler üç ve daha fazla sayıda, çeşitlilikte, şekilde siyasal partilerin yer aldığı sistemlerdir ve bu nedenle tipolojik açıdan tanımlaması oldukça zordur.

Türkiye Cumhuriyeti’nin 1923 ile 2023 yılları arasında birçok siyasal partinin kurulduğu yapılan araştırmalar neticesinde belirlenebilmektedir. Türk siyasi tarihinde toplam 410 siyasal parti açılmıştır. 100 yıllık süreç içerisinde açılan bu partilerden 132’si aktif olarak varlıklarını sürdürmektedir. Toplumsal ve siyasi olaylara göre Türk siyasi tarihi beş farklı döneme ayrılabilir. Bu dönemler; 1923-1945 arası tek partili dönem, 1945-1960 arası ilk çok partili dönem, 1960-1980 arası ikinci çok partili dönem, 1980-2000 arası üçüncü çok partili dönem ve 2000 sonrası yakın dönemdir. Özellikle 1960 ve 1980 darbeleri neticesinde tüm siyasal partileşmeler kapatılmış ve bu darbelerden sonra demokratik siyasi ortamın oluşmasının ardından tekrardan siyasal partiler açılmış, seçimler gerçekleştirilmiştir. Bu kısımda Türkiye’deki siyasal partiler dönemlerine göre ayrılmış ve nitel bir çalışma tekniği olarak betimsel analize tabii tutulan süreçler alt başlıklar altında kodlamalar yapılarak detaylı bir şekilde incelenmiştir.

1923 – 1945 Tek Partili Dönem ve Fırkaların Kuruluşu

Demokratikleşmenin önemli bir koşulu olan çok partili siyasal yapıların ortaya çıkışı belirli bir zaman diliminde, sosyo-politik gelişmeler sonucunda gerçekleşmektedir. 29 Ekim 1923 tarihinden itibaren siyasal kurumlaşma açısından çok partili siyasal yapıya uygun bir ortama sahip gözükken genç Türkiye Cumhuriyeti’ni ancak 1945 ve sonrasında çok partili hayata geçebilmiştir. Parlamenter bir yapıya sahip olmakla birlikte erken Cumhuriyet döneminde başlanan çok partili hayat kısa sürmüştür; siyasal kurumlaşma tek partili bir sisteme evrimleşmiştir (Sezgin & Şaylan, 1995: 2043). Bu nedenle 1923-1945 arasındaki 22 yıllık süreç tek partili dönem olarak ifade edilmektedir (Köksal, 2004; Uzun, 2010; Uyar, 2012; Koçak, 2016; TESAV, 2021; Aydemir, 2023). Bu dönemde kurulan ve çeşitli nedenlerle kapatılan siyasal partiler Ek 1’de gösterilmiştir.

Kökeni I. Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki I. Müdâfaa-i Hukuk grubuna dayanan, Halk Fırkası¹ Türkiye siyasi tarihinde önemli bir konuma sahiptir (Çavdar, 1995d: 253).

1 Tek partili dönemde parti kelimesi kullanılmadığından bu dönemdeki siyasi partiler akademik üslup gereğince fırka kelimesi ile ifade edilmiştir. Detaylı bilgi için (Teziç, 1976; Çavdar, 1995d).

Halk Fırkası 10 Kasım 1924 tarihli kararlarla önce Cumhuriyet Halk Fırkası adını almış ardından 1935 yılındaki 4. Büyük Kurultay kararıyla Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) olarak siyasi yaşamına devam etmiştir (Tunçay, 1994: 2019). 9 Eylül 1923 tarihinde fırkanın kuruluşu ilan edilmiş; kuruluş dilekçesi ise 11 Eylül 1923 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na verilmiştir (Kaynar, 2007: 45). Bu nedenle fırkanın kuruluş tarihi, kaynaklara göre değişiklik göstermektedir. Kimi kaynaklarda fırka kuruluşu 9 Eylül 1923 (Çavdar, 1995d; TESAV, 2021; Uyar, 2023) iken kimi kaynaklarda ise 11 Eylül 1923 (Kaynar, 2007; Tunçay, 1995b) olarak belirtilmektedir. I. TBMM'nin feshedilmesi ardından gerçekleşen 1923 seçimlerinin I. Müdâfaa-i Hukuk Grubu'nun başarısıyla sonuçlanması Halk Fırkası'nın kuruluşuna olanak sağlayan etmenlerin başında gelmektedir (Uyar, 2023: 1). II. TBMM'nin ilk ayı içerisinde milletvekilleri tarafından 1921 yılında kurulan I. Müdâfaa-i Hukuk grubu Halk Fırkası'na dönüştürülmüştür (Tunçay, 1995: 2019). Tek parti dönemi boyunca iktidarı elinde bulunduran parti, iktidarının meşruiyetini Müdâfaa-i Hukuk temelli olması ve tüm toplumsal kesimleri temsil etme temelleri üzerine oturtmuştur. 1927 yılında gerçekleşen nüfus sayımında modern toplumsal sınıfları temsil edenlerin (sanayi, ticaret, serbest meslek) oranı yaklaşık olarak %7 iken geleneksel toplum yapısını temsil edenlerin (ziraat, mesleksizler) oranı %90 civarında olduğu görülmüştür. Bu bağlamda erken Cumhuriyet dönemindeki toplumsal mirasın geleneksel bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür. Tüm toplumsal kesimleri temsil ettiğini ve ulusal bir parti olduğu düşüncesine sahip olan Halk Fırkası, yönetimini demokrat olarak tanımlamaktadır. Nizamname'de yer alan halkçılık maddesi demokrasiyi ifade etmekte ve halkçılık ilkesi demokratlık, birey veya gruba milletin genel hakları dışında ayrıcalık tanımamak ve sınıf mücadelesini kabul etmemek şeklinde özetlenmektedir (Uyar, 2023: 3). 9 Eylül 1923'te kabul edilen Halk Fırkası Nizamnamesi'nde yer alan halk tanımına göre halk, herhangi bir sınıfa ait değildir. Temel amaç sınıfsız ve imtiyazsız bir topluma ulaşmaktır. Halk Fırkası'nın kurulduğu II. TBMM dönemi, erken Cumhuriyet tarihindeki büyük değişikliklerin gerçekleştiği dönemdir. Bu dönemde hukuki, sosyal ve ekonomik anlamda pek çok değişiklik gerçekleşmiş, Cumhuriyet ilan edilmiş ve laik toplumun temelleri atma amacıyla pek çok karar alınmıştır. Bahsedilen bu değişiklikler toplum tarafından kolayca benimsenemediğinden demokratik işleyiş bu dönemde gerçekleştirilememiştir. Fırkanın ilk kuruluş dönemi olan 1923-1927 yılları arasında pek çok baskıcı sayılabilecek uygulamaya rastlanmaktadır. Bu nedenle Halk Fırkası 1950'ye kadar gerçek anlamda topluma kök salmış bir parti olma özelliğine sahip olamamıştır (Çavdar, 1995d: 253-255). Şimdiki adı ile CHP, o dönemki adı ile Cumhuriyet Halk Fırkası 14 Mayıs 1950 yılında gerçekleşen genel seçimleri kaybedene kadarki dönem boyunca kısa süreli de olsa yalnızca iki kere tek parti olma durumunu kaybetmiştir (Tunçay, 1995b: 2019). Partinin ideolojik yöntemlerine yönelik pek çok tartışma bulunmakla birlikte 1923-1945 döneminde Terrakiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası dışında herhangi bir yasal muhalefetle karşılaşmayarak iktidarda kalmıştır (Kaynar, 2007: 48).

1923 seçimleri I. Müdâfaa-i Hukuk Grubu tarafından kazanılmıştır. Ancak II. TBMM içerisindeki muhalefet kısa bir zaman içerisinde kendini gösterirken; muhalifler Halk Fırkası

meclis grubunda düşüncelerini ifade etmekteydi. Eski Başbakan Rauf Bey’in basına vermiş olduğu “cumhuriyet aceleye getirildi” şeklindeki ifadesi meclis içerisindeki gerilimin artmasına yol açmıştır. 19 Aralık 1923 ve 3 Mart 1924’te çıkarılan yasalar sonucunda ordu mensuplarının ordudan istifa ederek meclis görevlerine devam etme kararı alması muhalefet hattını güçlendirmiştir. Bu gelişmelerle birlikte 3 Mart 1924’te hilafetin kaldırılması, 20 Nisan 1924’teki Anayasa’nın kabulü ve son olarak 5 Kasım 1924’te mecliste gerçekleşen gensoru tartışması ile meclis içerisindeki muhalefetin partileşme sürecine girilmiştir (Çavdar, 1995d: 261-265). 8 Kasım 1924’te yapılan oylamada hükümetin güvenoyu alması sonucunda Halk Fırkası içerisinde istifalar başlamış; istifa eden 29 bağımsız milletvekili 17 Kasım 1924’te Terrakiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF)’nı kurmuştur. Kazım Karabekir partinin genel başkanlığına seçilirken Dr. Adnan Bey ve Rauf Bey ise başkan vekili olarak seçilmiştir (Uyar, 2012: 116). TCF, cumhuriyet tarihinin ilk yasal muhalefet partisi olma özelliğini taşımaktadır (Kaynar, 2007: 52). Partinin kuruluşunda CHF muhalifleri, eski İttihatçılar ve II. Müdâfaa-i Hukuk grubu yer almaktadır. Kurulduktan hemen sonra örgütlenme çalışmalarına başlayan TCF Ankara, İzmir, İstanbul gibi büyük illerle birlikte Doğu illerinde de büyük oranda örgütlenmiştir. Parti örgütlendikçe muhafazakâr kesimin desteğini de almaya başlamış ve bir süre sonra bu çevreler parti örgütünde kendilerine yer bulmuştur (Uyar, 2012: 166). TCF’nin kurulmasıyla birlikte yayınlanan parti programında milletin egemenliğini cumhuriyetin gerektirdiği demokratik doğrultuda yürütebilmek için fırkaların kurulmasının gerektiği ve bu nedenle kurulan Terrakiperver Cumhuriyet Fırkası’nın genel ve bireysel özgürlüklerden yana olacağı, gerici hareketlere izin vermeyeceği, kişilerin ve grupların tahakkümüne karşı çıkacağı ifadeleri yer almaktadır (Öztoprak, 2023: 1). TCF, yayınladığı program ve 64 maddelik tüzüğü dikkate alındığında demokrat, ekonomik ve siyasi anlamda ise liberal bir eğilimdedir (Çavdar, 1995d: 266). Açıklamak gerekirse fırka programının birinci ve ikinci maddesi, TCF’in Cumhuriyet taraftarı ve liberal eğilimde bir siyasi kuruluş olduğunu göstermektedir. Ekonomi politikaları bakımından ise dönemin iktidar partisi CHF ile aynı çizgidedir. Gerek kurucu üyeleri gerekse ideolojik açıdan değerlendirildiğinde iktidar partisi ile arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. TCF’nin, iktidar bloğundan en temel farkı adem-i merkezîyetçiliği benimsemiş olmasıdır. Bu durum Doğu Anadolu’da örgütlenebilmiş olmasının nedeni olarak da gösterilmektedir. Ancak Terrakiperver Cumhuriyet Fırkası’na yönelik eleştiriler adem-i merkezîyetçiliği benimsemesi ya da yabancı sermayeye karşı olan ılımlı tutumu nedeniyle değildir. Fırkaya yönelik eleştiriler zaman içerisinde kadrolarında yer almaya başlayan muhafazakârlar ve parti programında yer alan altıncı madde gerekçe gösterilerek laikliğe karşı olma temeli üzerinden şekillenmiştir. Fırkanın faaliyette olduğu dönem süresince iktidar ve muhalefet bloğu arasındaki yaşanan tartışmalar pek çok farklı siyasal olay etrafında şekillenmiştir. Fırkanın kapanış süreci de 1925 yılında yaşanan siyasal olaylar ile başlamıştır (Sezgin ve Şaylan, 1995: 2046, 2050). 1925 yılında meydana gelen Şeyh Said ayaklanması ve bunu takip eden süreçte Takrir-i Sükûn yasasının kabul edilmesiyle birlikte Ankara’da ve isyan bölgesinde iki farklı İstiklal Mahkemesi kurulmuş; İstiklal Mahkemeleri’nce İsmet Paşa başkanlığındaki hükümete iletilen bilgiler doğrultusunda dini politikaya alet etmek gerekçesiyle Cumhuriyet tarihinin ilk yasal muhalefet partisi olan Terrakiperver Cumhuriyet

Fırkası 3 Haziran 1925'te hükümet kararıyla kapatılmıştır (Öztoprak, 2023:2). Belirli bir toplumsal tabanı ve iktidar partisinden farklılaşan bir ideolojiye sahip olmaması TCF'nin siyasi hayatının kısa sürmesinin en temel nedeni olarak ifade edilmektedir (Sezgin ve Şaylan, 1995: 2046, 2051). Terrakiperver Cumhuriyet Fırkası'nın altı buçuk ay gibi kısa süren varlığının ardından 1930 yılına kadar ki beş senelik süreçte herhangi bir yasal muhalefet örgütlenmesi söz konusu olmamıştır.

Cumhuriyet tarihinin ikinci muhalif partisi, ekonomik bunalımının yaşandığı 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'dır (Uyar, 2012: 118). Terrakiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasıyla birlikte beş senelik tek parti rejimi başlamış, 1925 ve 1930 yılları arasındaki beş senelik süreçte toplumsal açıdan pek çok devrim gerçekleştirilmiş, büyük buhran dönemi ve finansal reformlarla birlikte ekonomik değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Bahsedilen siyasi, sosyal ve ekonomik nedenler Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasına zemin hazırlamıştır (Emrence, 2006: 27). SCF'nin kuruluş nedenlerinden ilki dış dünyada olumlu bir imaj çizme isteğidir. Fırkanın Genel Başkanı'nın dönemin Paris Büyükelçisi olan Fethi Okyar olması da bahsedilen nedenle ilgilidir. Bir diğer neden ise yoksulluk, yapılan devrimlere rağmen istenilen gelişme düzeyine erişilememesi ve toplumdaki genel huzursuzluk şeklinde özetlenebilecek ülkedeki iç sorunlardır (Tunçay, 1981: 245-247). Özellikle ülkedeki iç sorunlar nedeniyle yasal bir muhalefet partisi olmamasına rağmen yükselişe geçen toplumsal muhalefetin bir örgüt tarafından kullanılması Cumhuriyet rejimi ve onun simgesi niteliğinde olan devrimler açısından olumsuz sonuçlar doğurabilecek nitelikteydi. Bu nedenle Mustafa Kemal'in isteği üzerine 12 Ağustos 1930'da demokratikleşme sürecinin önemli bir örneğini oluşturan ve ilk muhalefet partisi olan Terrakiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan farklı olarak güdümlü bir muhalefet yaratmak amacıyla örgütlenmiş olan Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur (Çavdar, 1995c: 2052-2053). SCF'nin kuruluş sürecinde Mustafa Kemal ve Fethi Bey arasındaki mektuplaşmalarda Cumhuriyet rejimi ve laiklik ilkesinden kesinlikle taviz verilmeyeceği; bahsedilen iki noktaya dikkat edildiği takdirde fırkanın siyasi faaliyetlerinin hiçbir şekilde sekteye uğramayacağı ifade edilmiştir (Çavdar, 1995d: 297). Ancak Fethi Bey'in İzmir seyahati sırasında gerçekleşen olaylar, fırkanın siyasi yaşamının sonuna getirmiştir. Fethi Okyar'ın otelinin önünde toplanan kalabalık Cumhuriyet rejimine duyulan tepkinin boyutlarını göstermesi olarak yorumlanmıştır (Kaynar, 2007: 53). Son olarak Fethi Bey'in TBMM'de seçimlerde yolsuzluk yapıldığına dair önergesi çeşitli tartışmalara yol açmış; Fethi Bey rejim düşmanlığı ile suçlanmıştır (Çavdar, 1995c: 2058). Bu olay ardından Mustafa Kemal'in Fethi Bey'e yazdığı mektupta CHF'in genel başkanı olduğunun altını çizmesi, CHF'ye muhalefet etmenin Mustafa Kemal'e muhalefet etmek anlamını taşıyacağı şeklinde yorumlandığından Serbest Cumhuriyet Fırkası 17 Kasım 1930'da SCF mensubu milletvekillerinin hazırlamış olduğu dilekçe ile feshedilmiştir (Kaynar, 2007: 52-53).

Ahali Cumhuriyet Fırkası Cumhuriyet döneminde parlamento dışında kurulan ilk yasal muhalefet partisi olma niteliğini taşımaktadır. Abdülkadir Kemali'nin genel başkanı olduğu fırka 26 Eylül 1930'da Adana'da kurulmuştur (Kaynar, 2007: 54). I. TBMM'de Kastamonu vekili olan Abdülkadir Kemali, İstiklal Mahkemesi başkanlığı yapmış ve II. Müdâfaa-i Hukuk

Grubu’nda yer almıştır. Adana’da okul ve çiftlik kuran Abdülkadir Kemali, Toksöz isimli bir gazete çıkartmış ancak bu gazete Fethi Bey’in başkanlığı döneminde kapatılmış ve İstiklal Mahkemeleri’nde yargılanmıştır. O dönem basında Abdülkadir Kemali’nin geçmişi nedeniyle fırkaya yönelik temel görüş sağ ve geri bir parti kurduğu yönünde haberler yayınlanmıştır. Fırkayı, ideolojik açıdan kurucusu ve genel başkanı Abdülkadir Kemali’nin Orhan Kemal’in babası olması gerekçe gösterilerek ilerici olarak değerlendirilmenin yanlış olacağı ancak girişimini gerici olarak da nitelendirmenin de doğru olmadığı ifade edilmektedir. Maraş gibi güney illerinde şube açan ve katıldıkları belediye seçimlerinde başarı elde edemeyen fırka 21 Aralık 1930’da Bakanlar Kurulu kararı ile kapatılmıştır (Tunçay, 1981: 274-275).

26 Eylül 1930’da Edirne’de Mimar Kazım Tahsin Bey tarafından kurulmak istenen Türkiye Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisi’nin amacı sermayedarlara karşı işçi ve çiftçiyi savunmaktır. İşçilerin ve çiftçilerin haklarını savunarak toplumsal yaşam içerisinde hak ettikleri yeri verme amacıyla kurulan partinin nizamnamesinde, Mustafa Kemal’in açtığı yolda Cumhuriyete ve onun devrimlerine bağlı olduğu belirtilmektedir (Tunçay, 1981: 274-276). Partinin kurucu Kazım Bey parti nizamnamesinde Cumhuriyete ve onun değerlerine bağlılığını belirterek komünizm ve bolşevizmi reddetmiş olsa da kurulması istenen partinin komünist eğilimlere sahip olması nedeniyle kurulmasına izin verilmemiştir (Ünal, 2015: 131).

Sonuç olarak TCF’nin kapatılmasının ardından SCF’nin kurulmasına izin verilerek başlayan çok partili döneme geçiş denemesi ve siyasi açıdan ılımlı sayılabilecek dönem Serbest Cumhuriyet Fırkası ile Ahali Cumhuriyet Fırkası’nın kapatılmasıyla birlikte sona ermiş ve 1945 yılına kadar sürecek olan yaklaşık 15 senelik tek partili döneme yeniden geçiş yapılmıştır. Bu noktadan itibaren Cumhuriyet Halk Fırkası iktidarın tek sahibi olmuştur. Süreç içerisinde parti-devlet bütünleşmesi gerçekleşmiş ve 1931 yılındaki CHF kongresinde Türkiye’nin siyasi sistemi tek partili sistem olarak ilan edilmiştir. Toplumsal ve kültürel denetimi sağlamak amacıyla Türk Ocakları, Türk Kadınlar Birliği, Türk Mason Locaları gibi örgütler kapatılarak Halkevleri kurulmuş ve 1933 yılında da üniversite reformu gerçekleşmiştir (Zürcher, 1995: 257-265). 1938’de Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümüyle Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü “Milli Şef” olarak ilan edilmiş ve II. Dünya Savaşı sonuna kadar görevini sürdürmüştür (Tunçay, 1995b: 2023). Bu bağlamda 1923 – 1945 arasındaki tek partili dönemde Cumhuriyet devrimini gerçekleştirme ve uzun süre boyunca tek parti olarak iktidarda kalmasının yanı sıra Terrakiperver Cumhuriyet Fırkası, Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi yasal muhalefet partilerinin kurucularının kendi kadroları içerisinde çıkması nedeniyle Türk siyasi tarihinde ve partileşme sürecinde CHP’nin etkin ve belirleyici bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür (Uzun, 2010: 234).

1945 – 1960 Birinci Çok Partili Dönem

II. Dünya Savaşı’nın ardından İsmet Paşa hükümeti hem dış dünyada meydana gelen değişikliklere ayak uydurmak hem de ülke içerisindeki sorunlardan kaynaklı yükselen toplumsal muhalefetle yüzleşmek durumunda kalmıştır. Düşen alım gücüne bağlı olarak giderek artan

yoksulluk, kırsal kesimde yaşayan vatandaşların hayat şartlarında modernliğin gerektirdiği iyileştirmelerin henüz gerçekleşmemiş olması, artan kolluk kuvveti baskısı köylüler ve işçiler olarak tanımlanan halk kitlesinin temel sorunlarıdır. Bununla birlikte ülkenin mevcut rejiminin temelini oluşturan koalisyon unsurları olarak da ifade edilen bürokratlar, askerler, toprak sahipleri ve tüccarlar açısından ise yükselen enflasyon, Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi gibi yeni vergilendirme sistemleri ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu mevcut hükümete olan güvenlerini kaybetmelerine neden olmuştur (Zürcher, 1995: 299-301). 1945’li yılların en önemli olayı II. Dünya Savaşı’nın sona ermiş olmasıdır. II. Dünya Savaşı’nda totaliter rejimle yönetilen ülkelerin kaybeden taraf olması ve Batı demokrasilerin zaferi Türkiye üzerinde de etkisini göstermiştir. Tüm bu etkenler sonucunda değişimin gerekliliği hükümet tarafından kabul edilerek tek parti sisteminin zamanın değişen koşullarına uyum sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. İsmet İnönü’nün Mayıs 1945’te yaptığı meclis açılış konuşmasında ülkenin demokratik bir yönetim biçimine sahip olması için bir başka siyasal parti kurulabileceğini belirtmesi Türkiye’nin siyasal gelişiminin dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Ahmad, 1995: 1994). Elde edilen bulgulara göre 1945-1960 yılları arasında farklı siyasi eğilimlere sahip 41 parti kurulmuştur. Bu dönemde kurulan siyasal partilerin partileşme kültürünün net bir şekilde analiz edilebilmesi için öncelikle 1945-1950 yılları arasında kurulan siyasal partiler ardından 1950-1960 yılları arasındaki Demokrat Parti iktidarı dönemi incelenmelidir. 1945 yılında dünya siyasetinde yaşanan değişimler ve ülke içerisindeki birikimlerin sonucu gerçek anlamda 1946 yılında kendini göstermiştir. Kitlelerin siyasete dönüş yılı olarak da ifade edilen (Koçak, 2012: 9-10) 1945 - 1950 yılında 29 siyasal parti kurulmuştur. Bu partiler Ek 2’de gösterilmektedir.

Esasen 1945 yılında başlayan çok partili rejimin ilk partisi 18 Temmuz 1945 yılında Nuri Demirağ tarafından kurulan ve sanayi burjuvazisiyle, İslamcı ve milliyetçi kesimin partisi olarak konumlanan Milli Kalkınma Partisi (MKP)’dir (Uyar, 2012:181-182). Partinin siyasi eğilimi liberalizm ve muhafazakârlık olarak ifade edilmektedir (Kaynar, 2007: 55). 1946 yılından itibaren gerçekleşen seçimlerin hiçbirinde herhangi bir başarı elde edemeyen parti, Nuri Demirağ’ın ölümü ile 1958’de faaliyetlerine son vermiştir (Teziç, 1976: 258). 1945 yılının Ocak ayında Meclis’te tartışılmaya başlanan ve 11 Haziran’da yürürlüğe konulmasına rağmen hiçbir zaman uygulanamamış olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (Toprak Reformu Kanunu) CHP içerisindeki muhalefetin netleşmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Kanunun dolaysız sonucu, parti içerisindeki muhaliflerin iktidar sorununu tartışmaya açmaları, ulusal egemenlik ilkesinin kesin bir şekilde uygulanması ve demokratik ilkelerin göz önüne alınarak yürütülmesini talep ettikleri takriri meclise sunmalarıdır. Demokrat Parti’nin kurucuları Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes tarafından meclise sunulan takririn reddedilişinin ardından Koraltan, Köprülü ve Menderes partiden ihraç edilmiş; Bayar ise 1 Aralık 1945’te istifa etmiştir. Yaşanan gelişmeler doğrultusunda muhalefetin öne çıkan isimlerinden olan bu dördünün dönemin iktidar partisi olan CHP ile yollarını ayırmasıyla birlikte 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti resmen kurulmuştur (Ahmad, 1995: 1994-1995).

1946 yılı ile ilgili en önemli noktalardan biri mevcut yasaların tek partili rejimin yasaları olduğudur. Bir diğer ifade ile MKP ve DP’nin kurulduğu tarihlerde iktidar partisi gerekli gördüğü durumlarda yeni oluşan partilerin siyasi yaşamlarına son verme yetkisini elinde tutmaktaydı. Bu nedenle Demokrat Parti’nin siyasi yaşama atılışının dönemin Cumhurbaşkanı İnönü’nün izni ve güvencesiyle gerçekleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Koçak, 2021: 12-13, 17). Partinin genel başkanı olan Bayar’ın resmi kuruluşun hemen önce parti programını İsmet İnönü’ye sunduğu; laiklik, eğitim ve dış politika konularında güvence vererek Cumhurbaşkanı’nın onayını aldığı da bilinmektedir. Bu nedendir ki Demokrat Parti muhalefet yıllarında, tek partili dönemdeki güdümlü muhalefet denemesi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası’ndan farklı olduğu izlenimi ile mücadele etmek durumunda kalmıştır (Timur, 1991: 16). Demokrat Parti’nin muhalefet yılları, iktidar partisi ile arasında geçen bir meşruluk mücadelesi olarak da ifade edilmektedir (Koçak, 2012: 12).

Mayıs 1946’da gerçekleşen CHP’nin Olağanüstü Kongresi’nde sınıf temelli cemiyetlerin ve partilerin kurulmasını yasaklayan maddenin kaldırılması kararının alınmasıyla birlikte Türkiye siyasi tarihinde önemli bir eşik geçilmiştir (Ahmad & Ahmad, 1976: 20). 5 Haziran 1946’da alınan kararla birlikte de izin esasını kaldırılarak serbestlik esasına dönülmesi 1945-1950 yılları arasında farklı partilerin kurulmasına olanak sağlamıştır (Teziç, 1976: 28, 280). Elde edilen bulgularda MKP ve DP de dahil olmak üzere 1945 - 1950 döneminde kurulan partilerin sosyalist, merkez sağ, liberal, merkez sol, siyasal İslam ve milliyetçilik gibi farklı siyasal eğilimlere sahip olduğu tespit edilmiştir (Ek 2). Yurt Görev Partisi, İdealist Parti ve Bağımsızlar Siyasi Derneği’nin siyasal eğilimleriyle ilgili bilgi sağlanamamıştır. 1945-1950 dönemi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde izin esasının kaldırılmasından önce kuruluş dilekçesi veren partilerin dilekçelerinde oldukça saygılı bir dil kullandıkları görülmektedir. Bu durumun dönem dinamikleri düşünüldüğünde, muhalefet partilerinin aksi bir üslup kullandıkları takdirde izin alamayacaklarına yönelik bir algı sahibi oldukları şeklinde yorumlanmaktadır. Bununla birlikte bu dönem kurulan partilerin programlarında iktidar adayı olmayacaklarına yönelik güvencelerin bulunduğu görülmektedir. Partilerin beyanlarında öne çıkan diğer istekler ise Cumhurbaşkanı’nın tek partili rejimdekinden farklı bir misyona sahip olması, tek dereceli gizli seçim ilkesinin getirilmesi ve güçler ayrılığı ilkesinin benimsenmesi şeklinde sıralanmaktadır (Koçak, 2012: 193-205).

İncelenen 1945-1950 döneminde dört sene ara ile iki farklı milletvekili seçimi yapılmıştır. 1946 yılında yapılan seçimlere Cumhuriyet Halk Partisi, Milli Kalkınma Partisi ve Demokrat Parti katılmıştır (TÜİK, 2012: 4). 21 Temmuz 1946’da yapılan seçimde CHP’den 395, DP’den 66 ve bağımsız 4 milletvekili seçilmiştir². Demokrat Parti 1946 seçimin baskı altında yapıldığını iddia ederek feshedilmesini istemiş ancak seçim feshedilmemiştir (Ahmad & Ahmad, 1976: 23). 1946 seçimlerinin ardından CHP ve DP arasında oluşan gerginlik 1947 yılında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından yayımlanan 12 Temmuz Beyannamesi

2 Kaynaklarda 21 Temmuz 1946’da yapılan seçime TÜİK verilerinden farklı olarak Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Yalnız Vatan İçin partisinin katıldığı da belirtilmektedir. Adı geçen partilerden milletvekili seçilmediğinden mecliste temsil edilmemiştir (Kaynar, 2007: 64).

ile yerini uzlaşmaya bırakmış ancak partilerin kendi kadrolarının içerisinde ayrışmalara neden olmuştur. Müstakil Demokratlar Grubu ve Millet Partisi, Demokrat Parti içerisinde yaşanan ayrışmanın sonucunda ortaya çıkmıştır. 1950 seçimlerinden hemen önce Müstakil Demokratlar Grubu ve Öz Demokratlar Partisi, Millet Partisine katılmıştır (Teziç, 1976: 274-275). 1950 yılında gerçekleşen seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti ve Millet Partisi mücadele etmiştir. Seçimlerin sonucunda üç parti de meclise girmiştir (TÜİK, 2012:4). Yapılan seçimlere %88.8 oranında katılım sağlanmıştır. 14 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda DP'den 408, CHP'den 69 ve Millet Partisi'nden 1 milletvekili seçilmiştir (Ahmad & Ahmad, 1976: 66). Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının son dönemlerinde Demokrat Parti'nin politikalarına benzer bir tutuma sahip olsa da hem egemen kesim hem de yoksul sınıflardan oluşan geniş seçmen kitlesi üzerindeki etkisi yeterli olmamıştır (Timur, 1991: 108). Tunçay (1995b: 1977)'a göre ideolojik açıdan demokrat ve liberal olan Demokrat Parti taşra burjuvazisi, büyük toprak sahipleri, tüccarlarla oluşturduğu ittifak ve köylülerin büyük bir kısmıyla birlikte Cumhuriyet Halk Partisinin 27 senelik iktidarına son vermiştir. 14 Mayıs 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti siyasi yaşamına 1960 yılında gerçekleşen darbeye kadar iktidar partisi olarak devam etmiştir. 10 yıl süren iktidarda siyasal gelişme ve demokratikleşme adına önemli değişiklikler gerçekleşmemiştir (Ahmad, 1995: 1995). İktidara gelişinin ardından CHP ve DP arasındaki mücadele, Demokrat Parti'nin toplum nezdinde egemen olması ve yine bu dönem seçimlerinde uygulanan çoğunluk sistemi farklı partilerin iktidara gelme şansını yok ettiği için 1950 ve 1960 yılları arasında, 1945-1950 arası dönemde olduğu gibi bir partileşme hızından söz edilememektedir (Teziç, 1976: 287). Demokrat Parti'nin 10 senelik iktidarı süresince kurulan partiler Ek 2'de gösterilmektedir.

Ek 2'de gösterildiği gibi 1951 – 1960 dönemleri arasındaki 10 senelik dönemde 12 adet siyasal parti kurulmuştur. Kurulan partilerin ideolojik eğilimlerinin merkez sağ, merkez sol, siyasal İslam, sosyalist ve liberal demokrat şeklinde farklılaştığı elde edilen bulgularda görülmektedir. Ek 2'de yer alan partilerden Cumhuriyetçi Millet Partisi, Türkiye Köylü Partisi ve Hürriyet Partisi, Demokrat Parti içerisinde oluşan muhalefetlerin ardından ortaya çıkan siyasal partilerdir. 1948'te kurulan Millet Partisi Atatürk ve devrimlere karşı olduğu gerekçesiyle 1954'te mahkeme kararıyla kapatılmış; ardından Şubat 1954'te Cumhuriyetçi Millet Partisi adı ile yeniden kurulmuştur (Teziç, 1976: 277). Bahsedilen üç partinin siyasal eğilimleri incelendiğinde Hürriyet Partisi'nin liberal ve demokrat, Türkiye Köylü Partisi ile Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin ise milliyetçi ve muhafazakâr bir çizgide olduğu görülmektedir.

1950 seçimlerinden sonra CHP'nin ana muhalefet, Demokrat Parti'nin ise iktidar partisi olması ve partilerin bu yeni rollerine alışma sürecinde meydana gelen çekişmeler, DP'nin 10 yıllık iktidar partisi olduğu dönemin dinamiklerini belirlemiştir. Bu dönemde hükümet tarafından önce 1951'de Halkevleri kapatılmış ardından 1953'te hem CHP'nin hem de Halkevleri ve Halkodalarının mallarına el konularak hazineye devredilmiştir. 1954 seçimlerinden hemen önce üniversiteler üzerindeki denetimi arttıracak yasa değişiklikleri kabul edilmiş ardından basın yasası tekrar sertleştirilmiştir. Ancak DP'nin ekonomi

politikaları sayesinde iktidarının ilk üç senesindeki ekonomik iyileşme 1954’te yapılan genel seçimleri oy oranını yükselterek sonuçlanmasına neden olmuştur (Zürcher, 1995: 323-325). Seçimler sonucunda DP %58,42, CHP %35,11 oranında oy almış ve geri kalan oylar CMP ve bağımsızlar arasında dağılmıştır (Ahmad & Ahmad, 1976: 122). Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Demokrat Parti meclise giren siyasal partiler olmuştur (TÜİK, 2012: 4). 1954 seçimleri Demokrat Parti için bir zafer olarak nitelendirilse de 1957 seçimlerine kadar olan süreçte yaşanan ekonomik buhran Demokrat Parti’ye olan desteği zayıflatmıştır. DP’nin bu dönemde giderek otoriter bir tavır sergilemesi toplumdaki gerilimi giderek arttırmıştır. Bununla birlikte DP içerisindeki anlaşmazlıklar sonucunda, parti içerisindeki muhaliflerce Hürriyet Partisi kurulmuştur (Zürcher, 1995:334-336). 1957 yılında gerçekleşen seçimden önce CHP, Hürriyet Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisi “Güç Birliği” oluşturmak istese de DP tarafından seçim kanununda yapılan değişiklik ile bahsedilen birliğin kurulması mümkün olmamıştır (Teziç, 1976: 279). 1957 seçimlerine CHP, DP, CMP, Hürriyet Partisi ve Vatan Partisi katılmış; Vatan Partisi dışında seçime giren siyasal partiler meclise girmeyi başarmıştır (TÜİK, 2012: 4). Seçimlerden bir yıl sonra Hürriyet Partisi, kongre kararıyla feshedilerek CHP içerisinde katılmıştır (Ahmad & Ahmad, 1976: 187). İdeolojik açıdan birbirine yakın olan Türkiye Köylü Partisi ile Cumhuriyetçi Millet Partisi 1958 yılında (1957 seçimlerinden yaklaşık 1 yıl sonra) birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CMKP) adını almıştır (Zürcher, 1995: 338). CKMP, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ismiyle siyasi hayatına devam etmektedir.

1957 seçimleri Demokrat Parti’nin üçüncü ve son olarak iktidar partisi olduğu seçimdir. İktisat politikaları nedeniyle kırsal alanda kaybettiği desteği kitlelerin din duygularına hitap ederek geri almak isteyen DP, bu tutumuyla laik olmadığı ve anti-Kemalist bir tutuma sahip olduğu şeklindeki suçlamaların önünü açmıştır. Yapılan propaganda muhalefet partisini ve 1960 rejimini destekleyen aydınlar üzerinde etkili olmuş (Ahmad, 1995: 1995); 27 Mayıs 1960’ta ordu tarafından Ankara ve İstanbul’daki tüm hükümet binalarına el konularak Cumhurbaşkanı ve Başbakanla birlikte DP’li milletvekilleri ve bakanlar tutuklanmıştır (Zürcher, 1995: 350).

1960 – 1980 İkinci Çok Partili Dönem

27 Mayıs Darbesi Demokrat Parti’nin kapatılarak iktidarının son bulması, meclis grubu üyelerinin Yüce Divan’a sevk edilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda ülkedeki tek güçlü siyasal yapı olan CHP ve İnönü, kısa zaman içerisinde seçimlere gidilmesi yönünde bir tutum göstermiştir. Ancak Milli Birlik Komitesi (MBK)’nin ülkedeki hukuki ve ekonomik dönüşümleri sağlayacak önlemleri almadan çekilme taraftarı olmaması, yeni anayasanın hazırlanma sürecinin ön plana alınmasına neden olmuştur (Çavdar, 1995b: 2030). Geçici hükümetin kurulmasının hemen ardından Milli Birlik Komitesi, anayasanın hazırlanması amacıyla görevlendirdiği profesörlerden darbenin meşruiyetinin bilimsel olarak açıklayan bir rapor hazırlamalarını istemiştir (Çavdar, 1996:88). Yayınlanan raporda Milli Birlik Komitesi’nin ülkedeki demokrasiyi yeniden sağlama amacında olduğu ve bu süreçte

ülkenin dış politikalarında herhangi bir değişiklik yapılmayacağı belirtilmektedir (Tunçay, 1995c: 1981). Geçici anayasa 12 Haziran 1960'ta resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 9 Temmuz 1961'de geçici anayasanın kabulü için halk oylaması yapılmıştır. Yapılan halk oylamasında kayıtlı 12.735.009 seçmenden 10.332.169'u oy kullanmıştır. Geçerli oy sayısının 10.282.561 olduğu seçim sonucunda yeni anayasa %61,7 oy oranıyla kabul edilmiş; 12 Ağustos'ta anayasanın geçici olma hükmü kaldırılmıştır (Çavdar, 1996: 90,100). 1961 Anayasası ile Millet Meclisi ve Senato olmak üzere iki meclisten oluşan parlamentonun kurulmasının, Anayasa'nın temel ilkelerine yönelik ihlallerin denetlenmesi için Anayasa Mahkemelerinin oluşturulmasının, yeni seçim kanununun getirilmesiyle mecliste nispeten küçük partilerin de temsil edilmesinin, siyasal partileşmelerin kanunen güvence altına alınmasının, işçilere sendikalaşma ve grev hakkının tanınması gibi gelişmelerin Demokrat Parti siyasetine bir tepki olduğu ve birinci çok partili dönemde olduğu gibi tek parti hâkimiyetinin engellenmesinin amaçlandığını söylemek mümkündür (Ahmad, 1995: 1996). Çavdar (1996: 110)'a göre 1961 Anayasası iktidarları sınırlandırmakla birlikte hak ve özgürlükler konusunda birtakım güvenceler sağladığından demokratik taleplerin ortaya çıkışına izin vermiş; bahsedilen değişiklikler 27 Mayıs sonrasındaki siyasi yaşamı etkilemiştir. 1960 – 1973 yılları parti sistemi açısından hâkim parti anlayışından ılımlı ve sınırlı çok partili sisteme geçiş dönemi olarak ifade edilmektedir. Dönemin bir diğer temel özelliği ise seçmen partilerinin ortaya çıkışıdır (Kotil, 1995: 2009).

Milli Birlik Komitesi 28 Mayıs 1960 tarihinde “partilerin siyasi faaliyetlerini tatil edildiğini” ilan ettikten sonra Anayasa hazırlıklarının sürdüğü dönemde kurulacak yeni partilerin 13 Ekim 1961'de yapılacak seçimlere katılabilmeleri için 13 Şubat 1961'e kadar kurulmaları gerektiğini açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından 1 Nisan 1961 tarihinde partilerin siyasi faaliyet engeli kaldırılmış ve Cumhuriyet Halk Partisi ile Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi siyasi hayata geri dönmüştür (Teziç, 1976: 288-289). 27 Mayıs 1960 – 13 Şubat 1961 tarihleri arasında kurulan partiler, 1961 seçimleri açısından önemlidir. Bu süreçte kurulan partiler ve siyasi eğilimleri Ek 3'te gösterilmektedir. Kurulan partilerden Hürriyet Partisi³, 6 Şubat 1961'de kurulan Mutedil Liberal Parti, 11 Şubat 1961 tarihli Cumhuriyetçi Mesleki İslahat Partisi hiçbir milletvekili genel seçimine katılmamış ve kuruldukları sene içerisinde farklı nedenlerden ötürü siyasi hayattan çekilmiştir. 1962 yılında kongre kararıyla kapatılan Sosyalist Parti, Çalışma Partisi ile birleşirken; kongre kararıyla kapatılan Millete Hizmet Partisi ve Güven Partisi, Memleketçi Serbest Parti ile birleşmiştir (Kaynar, 2007: 111-113, 117, 121). Elde edilen bulgular incelendiğinde parti birleşmelerinin, partilerin siyasal eğilimleri ile ilişkili olduğu görülmektedir.

1961 seçimlerine gidilen süreçte siyasal hayata genel bir sınırlama getirilmemiştir. Ancak dönem koşulları itibariyle Demokrat Parti'nin aynı isimle politik yaşama geri dönmesi mümkün değildir. Bu süreçte Demokrat Parti tabanını kapsayan yeni parti örgütlenmeleri ortaya çıkmıştır (Çavdar, 1995a: 2089). Bu partiler 11 Şubat 1961 yılında kurulan Adalet

3 Adı geçen partinin birinci çok partili dönemde kurulan Hürriyet Partisi ile bir ilişkisi bulunmamaktadır (Kaynar, 2007:111).

Partisi (AP) ile 13 Şubat 1961’de kurulan Yeni Türkiye Partisi (YTP)’dir (Çavdar, 1996: 111-112). 11 Şubat 1961’de kurulan Adalet Partisi, Demokrat Parti’nin mirasçısı olarak ifade edilmektedir. Nitekim kamuoyunda Demokrat Parti’nin tabanına sahip çıkmak amacıyla kurulmuş olan partinin bir devam partisi olduğu algısı oluşmuş; buna bağlı olarak da kuruluşundan kısa bir süre sonra hızlı bir şekilde örgütlenebilmiştir (Teziç, 1976: 299-300). Adalet Partisi, Demokrat Parti’nin tabanını devralsa da dünya görüşü açısından (sağa yakınlık, Atatürkçülük) aynı çizgide olmadıkları ifade edilmektedir (Tunçay, 1995a: 2096). 11 Şubat 1961’de kurulan⁴ Yeni Türkiye Partisi ise ideolojik açıdan liberal eğilimlidir. Partinin kurucuları ve yöneticileri öğretim üyeleri, iş çevrelerince desteklenen kişiler ve 1955 yılında kurulan Hürriyet Partisi’nin üyelerinden oluşmaktadır (Teziç, 1976: 308-309).

Daha önce belirtildiği üzere 1961 Anayasası işçilere sendikalaşma ve grev hakkı tanımıştır. Anayasa ile birlikte Türkiye sosyal bir devlet olarak tanımlanmış; farklı ideolojilerin siyasal hayatta rekabet etme imkân söz konusu olmuştur (Ahmad, 1995: 1996). Bu gelişme 27 Mayıs 1960 sonrasında işçilerin mevcut partileri desteklemek yerine kendi partilerini kurarak siyasal yaşama katılmasının önünü açmıştır. İstanbul’daki İşçi Sendikaları yöneticileri 13 Şubat 1961’de Türkiye İşçi Partisi’nin kuruluş dilekçesini İstanbul Valiliği’ne iletmış ve genel başkanının Avni Erakalın olduğu parti kurulmuştur. Türkiye İşçi Partisi, Ekim 1961 yılına kadar gelişme gösteremediğinden genel milletvekilleri seçimine katılamamıştır (Teziç, 1976: 320). 9 Şubat 1962 yılında TİP’in genel başkanlığına Mehmet Ali Aybar’ın getirilmesiyle siyasal arenada varlığını gösteren partinin seçimler sonucunda meclise girmesi 1965 yılında mümkün olmuştur (Belge, 1995: 2120).

27 Mayıs Darbesi’nden yaklaşık 1 sene sonra gerçekleşen 1961 seçimleri Adalet Partisi (AP)’nin oyların %35’ini, CHP’nin %36’sını, CMKP’nin %12’sini ve YTP’nin %13’ünü almasıyla sonuçlanmıştır (Kotil, 1995: 2009). Türkiye siyasi tarihi açısından seçimlerin yapıldığı 1961 yılının koalisyonlarla tanışılan yıl olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Seçimler ardından TBMM, Cumhurbaşkanı olarak Cemal Gürses’i seçmiş; hükümeti kurma görevi ise İsmet İnönü’ye verilmiştir. 1965 yılındaki bütçe görüşmelerine kadar devam edecek olan koalisyonlardan ilki Adalet Partisi ve CHP; ikincisi Yeni Türkiye Partisi, Çiftçi Köylü Millet Partisi ve CHP ile kurulmuştur. İsmet İnönü’nün üçüncü koalisyonu ise CHP ile meclisteki bağımsız vekiller ile oluşturulmuştur. Azınlıklar hükümeti olarak da ifade edilen bu koalisyona karşı mecliste oluşan muhalefetin bütçe görüşmelerinde ret oyu kullanmasıyla birlikte hükümet istifâ etmiştir. Bu dönemin son koalisyonu Suat Hayri Ürgüplü’nün başkanlığında CHP dışındaki meclis partileriyle kurulmuştur (Çavdar, 1996: 113-117; Teziç, 1976: 291). Koalisyon dönemi, 1965 seçimlerinden Adalet Partisi’nin hükümet, Cumhuriyet Halk Partisi’nin ise ana muhalefet partisi olarak çıkmasıyla sona ermiştir (Ahmad, 1995: 1996).

1965 ve 1969 yıllarında yapılan seçimlerde Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin öne çıktığı bir değişim görülmektedir. 1965 seçimlerinde Adalet Partisi %53, CHP %29 oy

4 Teziç (1976:308) partinin kuruluş tarihinin 12 Şubat 1961 olduğunu belirtmektedir.

alırken (Kotil, 1995: 2009) AP ve CHP dışında Millet Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Çiftçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi meclise girmeyi başarmıştır (TÜİK, 2012: 4). 1965 yılında yapılan seçimlerde mecliste sandalye elde eden Millet Partisi'nin kuruluşu koalisyonlar hükümeti sürecinde gerçekleşmiştir. Adalet Partisi ve CHP arasında kurulan ilk koalisyonun 1962'de dağılmasının ardından CKMP'nin ikinci koalisyon hükümetine katılacağını açıklamasıyla birlikte partinin eski genel başkanı Bölükbaşı ve 28 parti üyesi partiden istifa etmiş; 3 Haziran 1962'de Millet Partisi'ni kurmuştur. Millet Partisi, kurucusu Osman Bölükbaşı ile özdeşleşmiş bir parti olması sebebiyle "lider partisi" olarak tanımlanmaktadır. Bu özelliği sayesinde 1965 seçimlerinde %6,3 oranında oy alarak mecliste üçüncü parti konumuna yükselmeyi başarmıştır. Ancak 1965 sonrası lider partilerinden ziyade belirli bir görüş ve program çerçevesinde kendi tabanını oluşturan partilerin etkin olduğu bir döneme girilmiştir. Etkin bir siyaset sürdürmek için gerekli olan sosyal tabandan yoksun olan Millet Partisi, 1969 seçimlerinde %50 oranında oy kaybetmiştir (Teziç, 1976: 311, 317-319).

1969 yılında yapılan genel seçimler Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Millet Partisi, Türkiye İşçi Partisi ve Yeni Türkiye Partisi'nin yanı sıra Birlik Partisi, Güven Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin meclise girmesiyle sonuçlanmıştır (TÜİK, 2012: 4). Adalet Partisi %47 oy oranı ile seçimleri birinci parti olarak tamamlarken Cumhuriyet Halk Partisi'nin oyları %27'ye gerilemiştir (Kotil, 1995: 2009). 1969 seçimlerinde %6,6 oranında oy alan Güven Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılan 47 senatör ve milletvekili tarafından 12 Mayıs 1967 tarihinde kurulmuştur. İdeolojik açıdan merkez sağda yer alan partinin CHP'den kopuşu 18. CHP Kurultay'ında yaşanan fikir ayrılıkları ile gerçekleşmiştir. 17 Ocak 1971'de Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi'nden ayrılan vekillerin katılımıyla Milli Güven Partisi; 1973'te Cumhuriyetçi Parti ile birleşerek Cumhuriyetçi Güven Partisi adını almıştır (Kaynar, 2007: 147-148). 1969 seçimlerinde %2,8 oy oranıyla 8 milletvekiline sahip olan Birlik Partisi ise 17 Ekim 1966'da kurulmuştur. İdeolojik açıdan ilerici, Atatürkçü ve reformist olan Birlik Partisi bir mezhep partisi olarak da konumlanmaktadır. 1970 yılında Mustafa Timisi'nin genel başkanlığa gelmesiyle birlikte bu konumdan uzaklaşmaya çalışmıştır. 1973 yılındaki seçimlere sosyalist partilerin katılmıyor olması nedeniyle sosyalist bir çizgiye yaklaşmış olsa da dönemin toplumsal yapısındaki değişiklikler sonucunda parti, inanç temelli oluşturduğu tabanını kaybetmiş ve 1973 seçimlerine %1,1 oranında oy almıştır (Teziç, 1976: 335-337).

1969 seçimlerinde meclise giren Milliyetçi Hareket Partisi 9 Şubat 1969'da kurulmuştur. 1 Ağustos 1965'te Alparslan Türkeş ve eski Milli Birlik Komitesi üyeleri olan "14'ler" in Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi içerisinde egemenlik kurmasıyla, MHP'nin temsil ettiği siyaset, parti düzeyinde siyasal yaşama giriş yapmıştır. Bu tarihte Türkeş'in parti genel başkanı seçilmesi ve bir kısım üyelerin partiden ayrılmasıyla, yeni genel başkanın CKMP'de yeni bir siyasal düzen kurması mümkün hale gelmiştir. 8-9 Ağustos 1969 tarihindeki CKMP kongresinde partinin adı Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirilmiş ve yeni bir parti tüzüğü hazırlanmıştır. Hazırlanan yeni tüzük, genel başkanın yetkilerini genişletmiş ve merkezi organların parti şubeleri ve üyeleri üzerindeki denetimini arttırmıştır (Ağaoğulları, 1995: 2111-2112). 1969 seçimlerinde %3 oy alarak yalnızca bir milletvekili çıkaran MHP, 1977 seçimlerine kadar etkin ve başarılı olamamıştır (TÜİK, 2012: 25).

II. Cumhuriyet Dönemi olarak da ifade edilen (Ahmad & Ahmad, 1976: 213) 27 Mayıs 1960 sonrasındaki 10 senelik süreçte gerçekleşen üç genel seçimin katılım oranları incelendiğinde en yüksek katılım %81,4 oranı ile 1961 seçimlerinde gerçekleşmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 1965 ve 1969 genel seçimlerinde, kayıtlı seçmen sayısında artış olmasına rağmen katılım oranları düşmüştür. 1965 seçimlerinde %71,3; 1969 seçimlerinde ise %64,3 oranında katılım sağlanmıştır (TÜİK, 2012: 5).

1960’lı yılların son döneminde örgütlü bir sendikalaşma ve işçi hareketi görülmektedir. Bu dönemde iktidarda olan Adalet Partisi ve Demirel hükümeti, sendikaların ve işçilerin güçlenmesine müdahale etmek amacıyla yürürlükte olan 1961 Anayasası’nın Türkiye Cumhuriyeti’ne uygun olmadığını ileri sürerek anayasada yer alan temel hak ve özgürlükleri kısıtlayacak yönde ek kanunlar çıkartmıştır. Kanunlara ek olarak sendika ve işçileri suçlayan bir siyasal söylem geliştirmiştir (Ahmad, 1995: 1997). 1970’lere geldiğinde ise silahlı eylemler ve toplumsal şiddetin artış göstermesinin yanı sıra yükselen devalüasyonla birlikte gelen ekonomik sıkıntılar ülke genelinde huzursuz bir ortam yaratmıştır. Mevcut hükümetin toplumsal ve ekonomik sorunları çözmede yetersiz kalacağına düşünülmesi nedeniyle 12 Mart 1971’de ordu tarafından verilen muhtıra ile Demirel hükümeti istifaya zorlanmıştır (Çavdar, 1995a: 2095). Silahlı kuvvetlerin ultiyatomu niteliğinde olan muhtırada, partiler üstü yeni bir hükümetin kurulması istenmiştir. Bu hükümetten yapması istenen reformları gerçekleştirerek, üniversitelerde ve sokaklardaki “anarşiyi” sona erdirmesidir. Muhtırada belirtilen şartlar sağlanmadığı takdirde asker, iktidara el koyarak anayasal görevini yerine getireceği belirtilmiştir (Zürcher, 1995: 375). Muhtıranın verilmesinin ardından Demirel hükümeti istifa etmiş; dönemin ana muhalefet partisi olan CHP’nin genel başkanı İsmet İnönü ise ordunun siyasete bu denli karışıyor olmasına yönelik eleştirisini Meclis ve Senato gruplarının ortak toplantısında dile getirmiştir. Ancak geçici hükümetin başına uzun yıllar CHP’nin sağ kanat mensubu olan Nihat Erim’in getireceğinin belli olmasının ardından yeni hükümete bakan vereceğini açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından partinin o tarihteki genel sekreteri olan Bülent Ecevit istifa etmiştir. Dönemin önemli muhalefet partilerinden olan ve sol görüşü temsil eden TİP’in genel başkanı Behice Boran, muhtıraya yönelik bir eleştiri vermekten ziyade dönemin iktidar partisi olan AP’nin eylemlerini eleştirerek hükümeti suçlamıştır. 12 Mart 1971 tarihinde başlayan ve 1973 seçimlerine kadar devam edecek olan ara rejimin ilk hükümeti Erim tarafından 26 Mart 1971’de kurulmuştur. Kurulan hükümet 7 Nisan 1971’de güvenoyu almıştır (Çavdar, 1996: 193-196). Ara rejim dönemi boyunca partiler üstü üç hükümet daha kurulmuştur. Bu hükümetlerin kurucuları ve görev süreleri sırasıyla, Nihat Erim (11 Aralık 1971-22 Mayıs 1972); Ferit Melen (22 Mayıs 1972-15 Nisan 1973); Mehmet Naim Talu (15 Nisan 1973-26 Ocak 1974) şeklindedir (Ertem, 2012: 659). Kurulan ilk hükümetin ardından belli illerde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Erim 1961 Anayasası’nın Türkiye için bir uygun olmadığına yönelik beyanlarda bulunurken basın özgürlüğü kısıtlanmıştır. Anayasa mahkemelerince dini siyasete alet ettiği gerekçesiyle Milli Nizam Partisi (MNP), azınlıklar yaratarak bölücülük yaptığı gerekçesiyle de Türkiye İşçi Partisi kapatılmıştır (Tunçay, 1995c: 1987). Bu dönemin önemli gelişmelerinden biri 8 Mayıs

1972’de İnönü’nün CHP içindeki yenilgisi ve 14 Mayıs 1972’de Bülent Ecevit’in parti genel başkanlığına seçilmesidir. Bu değişikliğin ardından CHP’nin 1973 seçimlerinde başarılı bir sonuç alması ülkenin beklentilerini ve gerçeği yakaladığı şeklinde yorumlanmaktadır (Ahmad, 1995: 1997; Çavdar, 1996: 218).

1973 yılında görev yapan Naim Talu hükümeti ülkeyi genel seçime götürerek 12 Mart’ta kurulan ara rejim dönemine son vermiştir. Ancak dönem içerisinde yaşanan olayların demokrasiye verdiği zararın etkileri günümüze dek sürmeye devam etmiştir (Çavdar, 1996: 224). 1973 seçimlerine Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Demokratik Parti, Millet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Milli Selamet Partisi ve Türkiye Birlik Partisi katılmıştır. Seçim sonucunda Adalet Partisi 149, Cumhuriyet Halk Partisi 185, Milli Selamet Partisi 48, Demokratik Parti 45, Cumhuriyetçi Güven Partisi 13, Milliyetçi Hareket Partisi 3, Türkiye Birlik Partisi 1 milletvekili çıkartabilmiştir (TÜİK, 2012: 4, 25). Meclisteki en yüksek koltuk sayısına sahip olan ve 11 Ekim 1972’de Ankara’da kurulan Milli Selamet Partisi (MSP), Ocak 1972’de Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılan Milli Nizam Partisi (MNP)’nin devamı niteliğindedir. 20 Ekim 1973’te partinin kurucuları arasında yer alan Necmettin Erbakan parti genel başkanı olarak seçilmiş 12 Eylül 1980 tarihine kadar görevini sürdürmüştür. MSP’nin ideolojisini “Milli Görüş” olarak ifade etmektedir (Toprak, 1995: 2104).

1973 seçimlerinden sonra hiçbir parti tek başına hükümet kurma çoğunluğunu elde edemediği için, 1961 seçimleriyle Türkiye siyasi hayatına giren koalisyon kavramı yeniden gündeme gelmiştir. Milli Selamet Partisi’nin milletvekili sayısının üçüncü sırada olması, bu partiyi kurulacak koalisyonun önemli bir bileşeni haline getirmiştir. Yaklaşık 100 günü bulan görüşmelerin ardından 26 Ocak 1974’te CHP – MSP koalisyonu kurulmuş ve 7 Şubat 1974’te TBMM’den güvenoyu almıştır (Teziç, 1976: 339). Yaklaşık 9 ay süren koalisyon dönemi, toplumdaki sosyo-ekonomik dengesizliği gidermek, 12 Mart 1971 darbesi sonrası zarar gören demokratik hak ve özgürlükleri eski haline getirmek, ayrıca muhafazakâr eğilimli tüccar ve sanayicilerin beklentilerini karşılamayı amaçlayan taahhütlerde bulunmuştur. Ancak 1973’te petrol fiyatlarının artması ve Amerika’nın silah ambargosu gibi Bülent Ecevit’in kontrolü dışındaki koşullar, koalisyonun vaatlerini gerçekleştirmesini engellemiştir. Bülent Ecevit, Kıbrıs harekâtı sonucunda elde ettiği başarıyı kullanarak mutlak çoğunluğu elde edebilecek bir erken seçim düşüncesiyle istifasını sunsa da meclisteki diğer partiler erken seçim önerisini reddetmiştir (Ahmad, 1995: 1997-1998). Ecevit’in istifasının ardından 28 Mart 1975’te Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi “Birinci Milliyetçi Cephe”yi ve hükümeti kurmuştur. Bu dönemle birlikte toplumdaki siyasal şiddet hızla artmaya başlamış; 1 Mayıs 1977’de Taksim’de 36 kişi öldürülmüştür. 5 Haziran 1977 erken seçimine bu koşullar altında gidilmiştir (Çavdar, 1996: 243, 246).

1977 seçimlerine Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Demokratik Parti, Millet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Milli Selamet Partisi, Türkiye Birlik Partisi ve Türkiye İşçi Partisi katılmıştır. Seçim sonucunda CHP 213, AP 189, CGP 3,

DP 1, MHP 16, MSP 24 milletvekili ile meclise girmiştir (TÜİK, 2012: 4, 25). Cumhuriyet Halk Partisi seçimleri birinci parti konumunda tamamlasa da hükümet kurmak için gereken çoğunluğu elde edememiştir. Yeni hükümet AP-MSP ve MHP ortaklığı ile kurulmuş ve İkinci Milliyetçi Cephe dönemi başlamıştır (Ahmad, 1995: 1998). 11 Aralık’ta yapılan yerel seçimlerde CHP’nin başarılı bir sonuç almasının ardından AP’li milletvekillerinin bazılarını kendi saflarına çekmiştir. Bağımsızlar, CHP, DP ve CGP’den oluşan vekiller, gensoru sonucunda hükümeti düşürmüş ve 5 Ocak 1978’de Ecevit hükümeti kurulmuştur. Ancak bu dönemdeki şiddet olaylarının önünü alamayan ve ekonomik sorunlara çözüm getiremeyen hükümet, 14 Ekim’de yapılan yerel seçimlerde halk desteğini de kaybetmesi sonucunda istifa etmiştir (Tunçay, 1995c: 1990). Bu istifanın ardından yeni kabine Adalet Partisi tarafından MSP ve MHP’nin desteğiyle kurulmuştur. Başbakanlık ve Devlet Planlama Teşkilatı müsteşarı olan Özal ve Demirel’in iktidarının söz konusu olduğu yeni hükümet kurulduktan sonra 24 Ocak 1980 tarihinde oldukça sert maddeleri içeren bir ekonomi programını ilan etmiştir. 24 Ocak Kararları olarak da bilinen programın kabulü hükümet açısından sonun başlangıcı olmuştur. Alınan kararların 1980’lerdeki ekonomik sorunları çözmede yetersiz kalmasının yanı sıra hükümet artan siyasi cinayetleri de engelleyememe noktasına gelmiştir. Bunlarla birlikte 1980 yılında görev süresi sona eren Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün yerine meclis tarafından yeni Cumhurbaşkanı seçiminin sonuçsuz kalmasıyla Türk Silahlı Kuvvetleri 12 Eylül 1980’de emir komuta zincirine uyumlu bir şekilde yönetime el koymuştur (Çavdar, 1996: 258-261).

İkinci çok partili dönem olarak bilinen 1960 – 1980 dönemi Türkiye siyasi tarihinde Anayasa değişikliği ve seçim kanunu gibi gelişmelerle demokratikleşme çabalarını içeren bir dönemdir. Ancak dönem içerisinde gerçekleşen üç askeri darbe bu çabaların gerilemesine neden olmuş ve Türkiye Cumhuriyeti demokratikleşmesi sürecine zarar vermiştir. Yine de sosyo-ekonomik açıdan gelişmekte olan Türkiye Cumhuriyeti 1876’dan bu yana sahip olduğu parlamenter seçim deneyimleri ile güçlü bir demokrasi mirasına sahiptir. Demokratik süreçler zaman zaman engellenip sınırlandırılmasına rağmen hiçbir zaman en başından inşa edilmemiştir (Zürcher, 1995: 317). Bu dönemle ilgili son olarak değinilmesi gereken nokta Türkiye İşçi Partisi’nin 1971 yılında Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılması ve 1973 seçimleriyle birlikte sona eren ara rejimden sonra kurulan sosyalist partilerdir. Bu dönem kurulan sosyalist partiler Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Vatan Partisi, Türkiye Emekçi Partisi, Türkiye İşçi Partisi (Yeni Türkiye İşçi Partisi), Sosyalist Parti’dir (Teziç, 1976: 329-331). İsimleri geçen partilerin büyük çoğunluğu 16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatılmıştır. Bu partilerden yalnızca Türkiye Emekçi Partisi 8 Mayıs 1980’de Anayasa Mahkemesi kararıyla siyasi yaşamdan çektilirilmişdir (Ek 3).

1960 – 1980 döneminde kurulan 53 siyasi parti ideolojik açıdan incelendiğinde merkez sağ (17), sosyalist (12), merkez sol (9), milliyetçi (3), muhafazakâr (2), siyasi İslam (2), liberal (1), feminist (1), sosyal demokrat (1) düşüncenin varlığını oluşturmaktadır (Ek 3).

1980 ve 2000 Yılları Arası Siyasi Yaşam

12 Eylül 1980 yılında ülkedeki karışıklıkları sonlandırmak amacıyla emir komuta

zinciri çerçevesinde yapılan darbe sonucunda Süleyman Demirel'in Başbakan olduğu hükümet görevden alınmış ve TBMM kapatılmıştır. Türk demokratikleşme sürecine zarar veren bu süreç 1960 sonrası oluşmaya başlayan çok partili hayatta halkın temsili ve siyasal partileşmelerin devamlılığı açısından ket vuran ikinci dönüm noktasıdır. Siyasi çalkantıların, ekonomik sorunların ve toplumsal şiddet olaylarının hâkim olduğu 70'li yıllardan sonra Kenan Evren önderliğinde yapılan darbe neticesinde tüm parlamento düşürülmüş, siyasetçilerin teslim olması istenmiştir (Köker, 2018). 12 Eylül 1980 darbesinden sonraki siyasi yaşamdaki en önemli olayı ise 16 Ekim 1981'de Milli Güvenlik Konseyi'nin 2533 sayılı kanun çerçevesinde tüm siyasal partileri kapatma ve sahip olunan malların hazineye aktarılması kararı oluşturmaktadır. 16 Ekim 1981 tarihi itibarıyla faaliyette olan 17 resmi siyasal parti (Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Demokrat Parti, Hür Demokratlar Partisi, Hürriyetçi Millet Partisi, Millet Partisi, Milli Selamet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Sosyalist Parti, Sosyalist Vatan Partisi, Türkiye Birlik Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Türkiye İşçi Köylü Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi ve Vatan Partisi) karar neticesinde kapatılmıştır (Yeni Akit, 2021).

Türkiye'de 1980 ile 2000 yılları arasında 101 yeni partinin kurulduğu Ek 4'ten tespit edilmektedir. Bu dönemde kurulmuş partilerden sadece 14'ünün siyasi yaşamına devam ettiği, aktif olarak siyasi yaşam devam etmeyen partilerin diğer partilerle birleştiği, kurucular kararıyla ya da çeşitli davalar sonucunda kapatıldığı görülmektedir.

1980 ile 2000 yılları arasında Türkiye'de beş kez milletvekili seçimi ve üç kez referandum yapıldığı belirlenmektedir. Bu yıllar arasında 17. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 6 Kasım 1983'te, 18. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 29 Kasım 1987'de, 19. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 20 Ekim 1991'de, 20. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 24 Aralık 1995'te ve 21. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 18 Nisan 1999'da gerçekleştirilmiştir (YSK, 2023).

1980'de yönetimi ele alan askeri kanat, 1961'deki anayasayı feshettiği için yeni bir anayasanın yapılması için çalışmalar yürütmüş ve %91,3 oy oranıyla 7 Kasım 1982 tarihinde yeni anayasa halk tarafından kabul edilmiştir. Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin 7. Cumhurbaşkanı olarak Kenan Evren seçilmiş ve 11 Eylül 1980 tarihi itibarıyla mecliste olan tüm siyasetçilere beşer veya onar yıl siyasi yasaklar verilmiştir. 12 Eylül öncesi Türk siyasetine yön veren Süleyman Demirel, Alparslan Türkeş, Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan gibi liderler yasaklanan önemli kişilerdir. 24 Nisan 1983'te alınan kararla birlikte tekrar siyasal partilerin kurulmasına izin verilmiş ve bu süreçte ilk olarak 16 Mayıs 1983'te askerlerin desteklediği Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) Turgut Sunalp liderliğinde, 20 Mayıs 1983'te Turgut Özal önderliğinde Anavatan Partisi (ANAP) ve yine aynı gün Büyük Türkiye Partisi (BTP) kurulmuşlardır. 1983 yılında yapılacak seçimlerde partilerin seçime girebilmesi için bir partinin 30 kurucu üyesinin de MGK tarafından onaylanması şartı getirilmesi üzerine sadece üç partinin (MDP, HP ve ANAP) seçimlere girmesine izin verilmiştir. Bu dönemde kurulan BTP, YGP, SODEP, DYP, vb. partiler 30 onaylı üye şartını karşılayamadığı için seçime girememişlerdir (Çavuşoğlu, 2022: 77-78).

17. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 6 Kasım 1983 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Siyasal partileşmelere izin verilmesi kararından, seçime kadar olan süreçte 14 yeni siyasal parti kurulmasına rağmen seçime sadece üç parti katılabılmıştır. Darbe sonrasında Bülent Ulusu Başbakanlığındaki hükümette Başbakan Yardımcısı olan Turgut Özal tarafından kurulan Anavatan Partisi oyların %45,14’ünü alarak 399 sandalyenin 211’ini, Necdet Calp liderliğindeki Halkçı Parti oyların %30,46’sını alarak 117 sandalye ve Turgut Sunalp liderliğindeki Milliyetçi Demokrasi Partisi oyların %23,27’sini alarak 71 sandalye ile temsil hakkı elde etmişlerdir. Bu seçimler sonrasında ANAP tek başına iktidarı elde etmiş, Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından Turgut Özal’a hükümet kurma yetkisi verilmiş ve Turgut Özal yeni dönemin Başbakanı olmuştur. ANAP 53 ilde, HP 10 ilde ve MDP 4 ilde birinci parti çıkmayı başarmıştır (Hamsici, 2018).

Turgut Özal neoliberal bakış açısını ön plana alarak kentleşmeye ve sanayiye önem vermiş yeni toplum yapısında iktisadi gerçekleri, ideolojilerin önüne almayı başarmıştır. ANAP’ta yer alan milliyetçi, İslamcı, liberal ve sosyal demokratlar arasındaki dengeyi iyi bir şekilde yönlendiren Turgut Özal, Türkiye’nin rekabetçiliğine ve dünyadaki gelişmeleri yakalayabilmesine büyük önem vermiştir. Bu çerçevede politikaların temel odak noktasını kırsalda yaşayan köylüler değil orta sınıf kentliler oluşturmuştur. 1987 seçimleri geldiğinde, 80’de yaşanan darbe ile ilişkili siyasi sorunlar dile getirilmeye başlanmış ve bu kapsamda Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş ve Süleyman Demirel gibi on yıl siyaset yasağı bulunan 1980 öncesi dönemdeki siyasal parti liderlerinin yasağı, 1987 seçimleri öncesinde ANAP tarafından net bir şekilde karşı çıkılsa da kaldırılmıştır. 1987 yılında yapılan 18. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerine böylece bu isimler katılabılmıştır. 1983 ve 1987 yılları arasında toplam yedi tane yeni siyasal parti kurulmuştur. 1987 seçimlerinde oyları %8,83 düşmesine rağmen ANAP %36,31 oy oranıyla 292 milletvekili, Halkçı Parti’nin devamı olan Sosyal demokrat Halkçı Parti (SHP) %5,72 düşüşle %24,74 oy oranıyla 99 milletvekili ve Süleyman Demirel’in kurduğu Doğru Yol Partisi (DYP) %19,14 oranıyla 59 milletvekili çıkartarak meclise girmeyi başarmışlardır. Siyasi yasakları bittiği için aktif siyasete geri dönen Alparslan Türkeş’in lideri olduğu Milliyetçi Çalışma Partisi ve Necmettin Erbakan’ın lideri olduğu Refah Partisi %10 seçim barajını geçemedikleri için temsil hakkı elde edememişlerdir. 55 ilde ANAP, 7 ilde SHP ve 5 ilde DYP seçimi kazanmayı başarmıştır (Türkiye Raporu, YSK, 2023).

1987 sonrası dönemde Türkiye siyaset ve toplum hayatındaki en önemli olay olarak 9 Kasım 1989 tarihinde dönemin Başbakanı Turgut Özal’ın 8. Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi sonucunda ANAP’ta lider değişikliği yaşanması ve yerine Yıldırım Akbulut’un geçmesidir. Halk tarafından büyük bir destek alan Turgut Özal’ın Cumhurbaşkanı olmasına rağmen hala ANAP’ta etkili olması ve listelere müdahale ettiği iddiası kamuoyunda geniş bir şekilde tartışılmıştır. SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, Turgut Özal’ın kararlarında tarafsız davranmadığını ve ANAP yanlısı davranışlar sergilediği üzerine yaptığı eleştiriler neticesinde erken seçim isteğinde bulunmuşlardır. 1989 yerel seçimlerinde ANAP’ın güç kaybı yaşaması neticesinde 15 Haziran 1991’de ANAP’ta yapılan kongrede genel başkanlığa Mesut Yılmaz

gelmiştir. Göreceli olarak Turgut Özal'a daha mesafeli olan Mesut Yılmaz başbakanlığının ikinci ayında SHP ve DYP ile toplantılar gerçekleştirmiş ve ülkedeki siyasi ve ekonomik durumun erken seçimi işaret ettiğini belirterek anlaşmışlardır. Fakat erken seçimler öncesinde ANAP, milletvekili çoğunluğu avantajını kullanarak baraj sorunu yaşayabilecek partileri olumsuz, oy potansiyeli yüksek partileri ise olumlu bir şekilde etkileyecek yeni bir seçim kanunu meclisten geçirmiştir. Bunun sonucunda ittifaklar halinde seçime girerek mecliste sandalye elde etmek için siyasi partiler arasında anlaşmalar yapılmıştır. SHP ve Halkın Emek Partisi (HEP) arasında kurulan ittifak bu dönemde çok konuşulmuştur. Erdal İnönü, SHP'den aday olacak HEP'lilerin partilerine geri dönmeyeceklerini ve SHP'den milletvekili kalacaklarını seçimden önce belirtmiştir (Metin & Çelik, 2021: 82-85).

Dünyada ise 1987-1991 yılları arasında büyük bir kırılma yaşanmıştır. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ile ortaya çıkan sosyalist ortamın çöküşünün hızlanması neticesinde 1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden ayrılmaların yaşanması tüm dünya için önemli ve kritik bir gelişme olarak görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası kapitalizm, milliyetler ve bölgesel liderlik savaşları önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde parti kurma kanununda yapılan değişimler sonrasında yeni oluşumlara özgürlük tanınması neticesinde 16 siyasi partinin kurulduğu Ek 4'te görülmektedir.

1991 yılında seçim kanunda yapılan değişim sonrası ittifakların öneminin artması sonucunda tek ittifak yapan SHP ve HEP olmamıştır. Duruma uygun ve stratejik davranmak için Kutsal İttifak olarak anılan milliyetçi ve İslamcı çizgide olan İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP) ve Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP), Refah Partisi (RP) altında seçime katılmışlardır. 19. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri tüm bu siyasi ve toplumsal ortamda 20 Ekim 1991 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Seçimde oylarını %7,89 artırarak %27,03'e çıkartan Süleyman Demirel önderliğindeki DYP birinci parti olarak 178 milletvekili çıkartmayı başarmıştır. İki dönemdir seçimleri tek başına seçimleri kazanan ANAP ise, Turgut Özal sonrası girdiği ilk seçimde birinci parti özelliğini kaybetmiştir. Oyları %12,30 oranında azalarak %24,01'e düşen ANAP, 177 milletvekili kaybederek 115 milletvekili çıkartabilmiştir. Oyları %3,99 düşen SHP-HEP ittifakı %20,75 oy oranıyla geçen döneme nazaran 11 milletvekili azalarak mecliste 88 milletvekiline sahip olmuştur. Oylarını %9,67 artıran RP-IDP-MÇP ittifakı %16,87 oy oranıyla 62, yine oylarını %2,24 artıran DSP %10,74 oy oranıyla 7 milletvekili çıkartmıştır. Bu seçimlerde 5 partinin mecliste temsil hakkı elde ettiği görülürken, 1980 sonrası ilk defa tek başına iktidara yetecek milletvekilini hiçbir partinin çıkartamaması sebebiyle koalisyon hükümeti kurulmuştur. Hükümeti kurma yetkisi alan Süleyman Demirel, SHP ile anlaşarak ortak koalisyon hükümeti oluşturmuş, başbakan Süleyman Demirel yardımcısı ise Erdal İnönü olmuştur. İdeolojik olarak incelenecek olursa merkez sağ ve merkez sol görüşlerinde olan iki parti hükümeti kurmak için anlaşmışlardır. 37 ilde DYP, 9 ilde ANAP, 16 ilde SHP ve 12 ilde RP seçimleri kazanmıştır (Türkiye Raporu, YSK, 2023).

1991-1995 yılları arası olan süreç ele alındığında ise siyasetin Türkiye'deki geçmiş yıllara göre sağ, sol ve merkez görüşler açısından farklılaştığı ve AK Parti'nin 2000'li

yıllarda kurulmasındaki görüşlerin ve düşüncelerin bu yıllarda yaşanan gelişmelere dayandığı söylenebilmektedir. 17 Nisan 1993 tarihinde ani bir şekilde hayatını kaybeden dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın yerine Başbakan Süleyman Demirel, Erdal İnönü ve MHP’nin desteğini alarak 9. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Bu süreçte parti liderliğini Süleyman Demirel’den Tansu Çiller almıştır. 1993’te yaşanan PKK saldırıları, Sivas Katliamı ve Uğur Mumcu suikastı gibi gelişmeler 1993’te ülkedeki huzursuzluğu artırmıştır. Dış borcun artması ve 1994’te dolarda yaşanan devalüasyon neticesinde 5 Nisan kararları alınmış ve enflasyon %100’ü aşmış bu neticede Türkiye’de ekonomik kriz yaşanmış ve dar gelirli vatandaşlar büyük sorunlarla karşılaşmıştır. Tüm bu ortamda gerçekleştirilen 1994 yerel seçimlerinde DYP %21,4, ANAP %21 ve RP %19 ile birbirlerine yakın oy oranları yakalamışlar, İstanbul’u RP adayı Recep Tayyip Erdoğan, Ankara’yı ise Melih Gökçek kazanmış ve Refah Partisi bu seçimlerden sonra yükselen bir güç olarak sahneye çıkmıştır. SHP ile CHP’nin 1995’te birleşmesi sonrası CHP’nin başına geçen Deniz Baykal’ın erken seçim istemesi sonucunda 24 Aralık 1995’te 20. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri gerçekleştirilmiştir. Seçimlerde Necmettin Erbakan önderliğindeki Refah Partisi oylarını %4,50 artırarak %21,38 oy almış ve milletvekillerini bir önceki döneme göre 96’dan 158’e yükseltmiştir. 1991 seçimlerinin lider partisi DYP özellikle yaşanan ekonomik kriz ve toplumsal sorunlar neticesinde oyları %7,85 düşerek %19,18 oy oranı almış ve milletvekili sayısı da 43 azalışla 135 olmuştur. 1991 seçimlerinden sonra ANAP’taki oy erimesi devam etmiş, %4,36 azalışla %19,65 oy oranı almasına rağmen milletvekili sayısını 17 artırarak 132’ye çıkartmıştır. Seçimlerde 1991’e göre oy artışı devam eden DSP, %3,89 artışla %14,64 oy oranına ulaşmış ve milletvekili sayısı 69 kişi yükselerek 76’ya çıkmıştır. SHP ile birleşen CHP ise geçmiş seçimlerdeki SHP’nin oy oranını koruyamamış %10,71 oy oranıyla 49 milletvekili çıkartarak beşinci parti olmuştur. MÇP’nin MHP’ye dönüşmesi sonucunda MHP kimliği altında seçime giren Alparslan Türkeş önderliğindeki parti %8,18 oy almasına rağmen seçim barajına takıldığı için milletvekili çıkartmayı başaramamıştır. 33 ilde RP, 21 ilde DYP, 12 ilde ANAP, 9 ilde DSP, 2 ilde CHP kazanan parti olmuştur (Türkiye Raporu, YSK, 2023).

Seçimlerde yakın oyların çıkması sonucunda tek başına iktidara yetecek çoğunluğa erişilememesinin ardından Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, seçimlerde en fazla oyu alan Necmettin Erbakan’a hükümeti kurma yetkisini vermiş ve ANAP’la koalisyon kurmayı deneyip başaramamıştır. Seçimlerin ardından ANAP-DYP (Anayol) anlaşması gerçekleştirilmiş fakat bu koalisyon lider arasındaki çatışmalar ve Anayasa Mahkemesi’nin güvenoyu çıkmaması sebebiyle çok kısa bir süre içinde bitmiştir. 28 Haziran 1996’da bu kez Necmettin Erbakan önderliğinde RP ve DYP arasında (Refahyol) hükümeti kurulmuş ve güvenoyu da almayı başarmıştır. Fakat 28 Şubat 1997’de koalisyonun kurulmasında yaklaşık 8 ay sonra Millî Güvenlik Kurulu’nun aldığı kararların ardından bu hükümet istifa ettirilmiştir. Bu koalisyonun sona ermesinin ardından ANAP önderliğinde Başbakan’ın Mesut Yılmaz olduğu DSP ve DTP ile ortaklaşa Anadol-D hükümeti kurulmuştur. Sorunlu bir süreçten geçilmesi ve istikrarın sağlanamaması sebebiyle bu koalisyonu dışarıdan destekleyen CHP ile yapılan görüşmeler sonucunda Aralık 2000’de yapılacak seçimlerin 18 Nisan 1990’da

yapılacak yerel seçimlerle birleştirilmesi kararı alınmıştır. Türkbank Skandalı sonucunda bir buçuk yıl görevde kalan Anasol-D hükümetinden CHP'nin desteğini çekmesi sonucunda bu hükümet düşmüştür. Bu nedenle Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, seçimlere kadar olacak süreç için DSP lideri Bülent Ecevit'e hükümeti kurma yetkisi vermiştir (Kaynar, 2015).

Çok fazla koalisyon hükümetinin kurulduğu, siyasi açıdan karmaşık bu döneme ilişkin biraz daha detaylı inceleme yapılacak olursa en büyük olayın Necmettin Erbakan önderliğinde kurulan Refahiyol koalisyonuna son verilmesi kararı olduğu görülmektedir. Refah Partisi'nin irticai eylemlerde bulunduğu ve laik düzene tehdit iddiaları sonucunda ordu ve hükümet arasında problemler artmıştır. 28 Şubat 1997'deki MGK toplantısında Türkiye'deki tarikatların kapatılması gerekliliği bildirilmiş ve siyasi tansiyon artmıştır. Refahiyol ortaklarından Tansu Çiller'in önerisi üzerine Necmettin Erbakan istifasını sunmuştur. 21 Mayıs 1997'de Refah Partisi'ne kapatma davası açılması sonucunda partinin kapatılma ihtimalinin gerçekleşmesine karşı aynı çizgide Fazilet Partisi kurulmuştur. Bu süreçte Necmettin Erbakan'a siyasi yasak, dönemin İstanbul Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ise hapis cezası verilmiştir. 28 Şubat döneminde akademi ve kamu kuruluşlarında türban yasağı uygulanması nedeniyle birçok kişi problem yaşamıştır. Refahiyol'dan sonra hükümeti oluşturan Anasol-D koalisyonu ise Türkiye Ticaret Bankası özelleştirme sürecinde yaşanan ihaleye fesat karıştırma iddiaları üzerine sarsılmıştır. Bu dönemdeki en önemli diğer toplumsal ve siyasi olay ise PKK terör örgütü başı Abdullah Öcalan'ın Kenya'da yakalanarak Türkiye'ye getirilmesidir. Siyasal partiler açısından en kritik olay ise MHP lideri Alparslan Türkeş'in 4 Nisan 1997 yılındaki vefatı olmuştur. Böyle bir ortamda gerçekleştirilen 18 Nisan 1999 21. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerini en yüksek oyu alarak Bülent Ecevit önderliğindeki DSP kazanmıştır. Seçimden birinci olarak çıkan ve oylarını %7,54 artıran DSP %22,18 oy oranıyla 136 milletvekili çıkartmıştır. Abdullah Öcalan'ın yakalanması sonrası milliyetçi kesimin oylarının arttığına en önemli kanıtı ise yeni lideri Devlet Bahçeli ile seçime giren MHP'de görülmektedir. MHP oylarını %9,80 artırarak %17,98 oy oranı yakalamış ve 129 milletvekili ile temsil hakkı elde etmiştir. Necmettin Erbakan'ın siyasi yasağı sonrası kurulan Fazilet Partisi Recai Kutan önderliğinde %5,97 oy oranı düşüşüyle %15,41 oy oranı ile 111 milletvekili çıkartmıştır. ANAP %6,43 düşüşle %13,22 oy oranıyla 86, DYP %7,17 düşüşle %12,01 oy oranıyla 50 milletvekili çıkartmıştır. CHP ise %2 oy oranı düşüşüyle %8,71 oy oranında kalmış ve milletvekili çıkartma hakkını uygulanan baraj nedeniyle başaramamıştır. 27 ilde DSP, 24 ilde MHP, 8 ilde FP, 5 ilde DYP, 1 ilde ANAP 2 ilde bağımsız adaylar, 11 ilde ise barajdan dolayı mecliste temsil hakkı elde edemeyen HADEP kazanmıştır (Türkiye Raporu, YSK, 2023).

1980-2000 arası kurulan 101 siyasal partiden günümüzde siyasi varlıklarını devam ettiren parti sayısının 14 olduğu ve bunların Demokrat Parti, Milliyetçi Hareket Partisi, Millet Partisi, Demokratik Sol Parti, Vatan Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye Komünist Partisi, Genç Parti, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Büyük Birlik Partisi, Sol Parti, Liberal Demokrat Parti, Emek Partisi ve Devrimci Sosyalist İşçi Partisi olduğu Ek 4'te belirlenmektedir. 1980 darbesi sonrası tüm partilerin kapatılması kararının ardından bu süreçte 80 öncesi süreçte varlığını

sürdüren birçok partinin tekrar açıldığı ve siyasi yaşama geri döndüğü söylenebilmektedir. Bu süreçte tekrar açılan Cumhuriyet Halk Partisi’nin YSK’ya göre 1,369,430 resmi üyesi vardır ve AK Parti’den sonra en fazla üyeye sahip siyasal parti durumundadır. Yine bu dönemde kurulan Milliyetçi Hareket Partisi’nin 464,092 resmi üyesi vardır ve en fazla üyeye sahip üçüncü parti durumundadır. Üye sayısı YSK’nın verilerine göre 25 binden fazla olan ve bu dönemde kurulmuş diğer siyasal partiler ise Demokrat Parti, Demokratik Sol Parti ve Büyük Birlik Partisi’dir. 1980 ve 2000 yılları arasında kurulan siyasal partilerin kurumsal kimlikleri araştırıldığında ve ideolojileri hakkında yapılan araştırmalar sonucunda genel olarak birden çok ideolojinin benimsendiği parti programlarına rastlanmaktadır. Bu dönem ideolojik olarak ele alındığında Ek 4’e göre en fazla muhafazakâr (37), milliyetçi (30) ve merkez sağ (28) ideolojisindeki partilerin yer aldığı görülmektedir. Bu ideolojileri, Atatürkçü (11), liberal (11), merkez sol (8), cumhuriyetçi (7), sosyalist (5), laiklik (4), ümmetçilik (3) ve çevre ile engelli haklarını savunan (3) düşüncenin varlığı oluşturmaktadır.

2000 Yılı ve Sonrası Siyasal Yaşam

Türkiye’de 2000 yılı ve sonrasında kurulmuş 212 siyasal parti bulunduğu yapılan araştırmalar sonrasında tespit edilmektedir. 1923 yılında cumhuriyetin ilanından günümüze kadar 410 siyasal parti kurulduğu göze alındığında 2023 yılı itibariyle 23 yıllık süreçte kurulan bu partilerin sayısının neredeyse yarısına tekabül ettiği sonucuna varılabilmektedir. Toplum hayatında yaşanan birçok değişim, siyasi zeminin farklılaşması, kişilerin, toplulukların veya grupların düşüncelerini, ideolojilerini ve varlıklarını kamuoyuna duyurma istekleri neticesinde birçok oluşumun ortaya çıktığı söylenebilir.

2000 yılı ve sonrasında Türkiye’de yedi kez milletvekili seçimi yapılmış ve 2017 Türkiye anayasa değişikliği referandumu sonucunda yaşanan değişim sonucunda bu seçimlerin iki tanesinde vatandaşlar cumhurbaşkanı oylamasına da katılmışlardır. 22. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 3 Kasım 2002, 23. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 22 Temmuz 2007, 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 12 Haziran 2011, 25. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 7 Haziran 2015, 26. Dönem Genel Seçimi 1 Kasım 2015, Cumhurbaşkanı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 24 Haziran 2018 ve son olarak Cumhurbaşkanı Seçimi ve 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 14 Mayıs 2023 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir (YSK, 2023).

2000’li yıllarda yapılan ilk seçim olan 3 Kasım 2002 22. Dönem Milletvekili Genel Seçiminin gelecek yıllara ve Türk siyasi yaşamına büyük etkileri olan bir dönüm noktası olduğu belirlenmektedir. 1999 Genel Seçimlerinde kurulan koalisyonunda (DSP, MHP, ANAP) yaşanan sorunlar sonucunda koalisyonunda yer alan MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin erken seçim talebi neticesinde seçim kararı alınmıştır. 17 Ağustos 1999 Gölçük Depremi ve 2001 yılında Türkiye’de yaşanan ekonomik kriz neticesinde alınan erken seçim kararının ardından milenyum sonrası yapılan ilk seçimde 1980-2000 arası önemli oy oranı olan siyasal partiler için çeşitli kısımlar yaşanmıştır. 2001 yılında Fazilet Partisi’nin Anayasa Mahkemesi

tarafından kapatılması sonucu Adalet ve Kalkınma Partisi ve Saadet Partisi kurulmuştur. Hem sağ hem de sol olarak tanımlanan partilerde yaşanan kırılmalar ve bölünmeler neticesinde 2000 ve 2002 yılları arasında 24 yeni siyasal partinin kurulduğu Ek 5'te görülmektedir. Türkiye'deki seçim sisteminde %10 barajının uygulanması sebebiyle 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimlerde iki siyasal parti (AK Parti ve CHP) mecliste temsil hakkı kazanmıştır. AK Parti oyların %34,28'ini, CHP %19,39'unu, DYP %9,54'ünü, MHP %8,36'sını, Genç Parti %7,25'ini, DEHAP %6,22 ve ANAP %5,13'ünü almıştır. Beş siyasal parti %5'ten daha fazla oy almasına rağmen seçim barajına takıldığından temsil hakkı alamaması sebebiyle AK Parti 363, CHP ise 178 milletvekili ve seçime bağımsız girenler 9 milletvekili çıkartmışlardır. Bu seçim 1987 seçimlerinden sonra ilk defa bir partinin TBMM'de güvenoyu alarak tek başına iktidara geldiği ilk seçim olmuştur. Bu seçimlerde AK Parti'nin 59 ilde, CHP'nin 10 ilde, DEHAP'ın ise 12 ilde birinci çıktığı belirlenmektedir. Yeni kurulan bir parti olmasına rağmen AK Parti büyük bir üstünlükle bu seçimleri almıştır. O dönem siyasi yasağı bulunan Recep Tayyip Erdoğan 3 Kasım 2002 seçimlerinde milletvekili seçilememiş fakat Siirt ili seçimlerinin Pervari ilçesi Doğanköy'de sandık kurulları oluşturulmadığı ve bir sandığın kırılmasından dolayı iptal edilmesinden sonra 9 Mart 2023'te seçimlerin tekrarlanması sonucunda o dönem siyasi yasağı biten Recep Tayyip Erdoğan meclise milletvekili olarak seçilmiş ve akabinde başbakan olmuştur (Türkiye Raporu, YSK, 2023).

23. Dönem milletvekillerini seçmek için yapılan 22 Temmuz 2007 Seçimi 1980 sonrası tüm seçimlerde olduğu gibi erken seçim kararıyla alınmasına rağmen o zamana kadar en uzun süre (4 yıl 8 ay 19 gün) görev yapılan dönem olmuş ve 61 yıl sonra ilk kez yaz döneminde seçim yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde 27 Nisan 2007'de TSK'nın bildiri yayınlaması (e-muhtıra) sonucunda seçimlere gerginlikle girilmiştir. Laiklik tartışmaları, Cumhuriyet Mitingleri, merkez sağ ve merkez soldaki güç birliği arayışları, %10'luk seçim barajı gibi tartışmalar seçim öncesinde öne çıkmıştır (Tuncer, 2007: 135-140). 2002 ve 2007 yılları arasında ayrıca yaşanan ABD-Irak Savaşı ve süreçte 1 Mart tezkeresinin meclisten geçmemesi, Avrupa Birliğine giriş çalışmaları, Türk lirasından altı sıfırın atılması, ekonomik kalkınma programı, Kürt siyasi hareketi çerçevesinde OHAL'in kaldırılması, Danıştay Saldırısı, Hrant Dink Cinayeti gibi çeşitli siyasal ve toplumsal gelişmeler yaşanmıştır. Seçime gidilmesindeki en önemli süreç ise Cumhurbaşkanlığı seçiminde Abdullah Gül için mecliste gereken 367 çoğunluğa Ak Parti ulaşamadığı için erken seçime karar kılınmıştır. 22 Temmuz 2007 seçimlerinde yine 2002 yılında olduğu gibi Ak Parti birinci parti olarak en yüksek oyu almış, CHP ve MHP meclise milletvekili gönderen diğer siyasal partiler olmuştur. AK Parti oylarını %12,30 artırarak %46,58 ile 341 milletvekili çıkartmış bir önceki döneme göre 22 sandalyesi azalmıştır. CHP oylarını %0,89 artırarak 112 milletvekili çıkartmış fakat 66 sandalye kaybetmiş, bir önceki dönem mecliste yer almayan MHP oylarını %5,91 artırarak 71 milletvekili çıkartmayı başarmıştır. Ayrıca bağımsız adaylar seçimde %5,27 oy alarak 26 milletvekili elde etmişlerdir. %5 üzerinde oy alan parti sayısı bu seçimde sadece Demokrat Parti olarak görülmektedir. Diğer partilerin oy oranlarında 2002'ye göre düşüş gözlemlenmektedir. İki seçim döneminde kurulan yeni parti sayısı bir öncekine göre azalarak

23 adet olmuştur. AK Parti 68 ilde, CHP 5 ilde, MHP 2 ilde, bağımsız adaylar ise 6 ilde birinci parti olmuştur (Türkiye Raporu, YSK, 2023).

2007 seçimleri sonrasında Türkiye’nin politik yaşamında önemli birçok olay yaşandığı görülmektedir. Genel seçimler sonrasında Cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşanan “367 krizi” nedeniyle 21 Ekim 2007 yılında bir halk referandumu yapılmış ve bu referandum sonucunda cumhurbaşkanının halk oyuyla seçilmesi, milletvekili seçimlerinin beş yıl yerine dört yılda bir yapılması, cumhurbaşkanı görev süresi gibi maddeler %68.95’lik evet oyuyla halk tarafından kabul edilmiştir (Tamer, 2017). Bunların başında 2008 yılında mevcut iktidar partisi olan AK Parti’ye “laikliğe aykırı fiillerin odağı haline geldiği” sebebiyle kapatılma davası açılmış ve bu dava Anayasa Mahkemesi üyeleri tarafından yapılan oylama sonucunda altı üyeye karşı beş üye oyuyla reddedilmiştir. Fakat bu dava sonucunda AK Parti’nin hazineden aldığı devlet yardımının yarısının kesilmesine neden olmuştur (Milliyet, 2023). Bu döneme ilişkin diğer en önemli gündemi etkileyen olaylardan birisi ise Balyoz darbe planı iddiası ve Ergenekon davaları olmuştur. Ergenekon soruşturması Ümraniye’de bir gecekonuda 27 adet el bombasının bulunmasıyla başlamıştır. Birçok emekli komutanın, aktif görevde olan askeri personelin, siyasetçinin, gazetecinin ve sivil toplum kuruluşundan kişinin yargılandığı davalar o döneme büyük etki yapmıştır (BBC, 2013). Bu olaylar dışında Türkiye siyasi, politik ve toplum hayatını etkileyen başörtüsü serbestliği, Gazze’ye yardım taşıyan Mavi Marmara gemisine İsrail tarafından yapılan baskın ve 12 Eylül 2010 yılında yapılan halk referandumu öne çıkmaktadır.

Siyasi hayatta partiler açısından seçim süreci ele alındığında 2007 seçimleri ile 2011 seçimleri arasında 27 yeni siyasal partinin kurulduğu görülmektedir. Seçimler öncesinde ana muhalefet partisi CHP lideri Deniz Baykal yerine Kemal Kılıçdaroğlu partinin başına geçmiştir. Bu dönemde DTP kapatıldığı için yerine BDP, sağ kanatta ise Numan Kurtuluş liderliğinde HAS Parti kurulmuştur. 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimini oyların %49,83’ünü alan ve oylarını %3,25 artıran AK Parti 327 milletvekiliyle tek başına iktidar olarak kazanmıştır. 23. Dönem olduğu gibi yine CHP, MHP ve bağımsızlar meclise girmeyi başarmıştır. CHP oylarını %5,11 artırarak %25,98 oy oranıyla 135 milletvekili, MHP %1,26 oy oranı düşüşüyle 53 milletvekili çıkartarak %13,01 oy oranı almıştır. Emek, Demokrasi ve Özgürlük Blokundan seçimlere bağımsız giren 35 milletvekili de mecliste temsil hakkı elde etmiştir. 66 ilde AK Parti, 7 ilde CHP, 1 ilde MHP, 7 ilde ise bağımsızlar birinci parti olmuştur (Türkiye Raporu, YSK, 2023).

2011’den sonraki geçen dört yıl sonunda 25. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 7 Haziran 2015 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir. 2011 ve 2015 yılları arasında politik, siyasi ve toplumsal hayatı etkileyen önemli olayların olduğu görülmektedir. Bunların başında 2013 yılında Taksim’de bulunan Topçu Kışlası’nı yeniden yapılması çerçevesindeki inşaat çalışmalarını protesto etmek için başlayan olaylar kısa sürede Türkiye’nin birçok noktasına yayılmış ve hükümet karşıtı bir kimlik kazanmıştır. Olaylar yaklaşık iki haftalık bir süreçten sonra sona ermiştir (BBC, 2018). Bu süreçteki bir diğer önemli süreç ise FETÖ’nün hükümete

ilk darbe planı olarak anılan 17-25 Aralık 2013 tarihlerinde çeşitli siyasilere, iş insanlarına ve kamu görevlilerine yönelik düzenlediği operasyonlardır. Bu süreç sonrasında hükümet özellikle kritik noktalarda bulunan örgüt üyelerini belirlemiş ve görevlerinden tasfiye etmeye başlamıştır (Sırıklı & Kılıç, 2017). 25. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri öncesi 2014'te referandum değişikliği sonrası halk ilk kez cumhurbaşkanını kendisi seçmiş ve yapılan seçimlerde Recep Tayyip Erdoğan, en yakın rakibi olan Ekmeleddin İhsanoğlu'nu %13,35 oranında ciddi bir farkla, oyların %51,79'unu alarak Türkiye'nin 12. Cumhurbaşkanı olmuştur. Yasa gereği AK Parti'deki liderliği bırakan Recep Tayyip Erdoğan'ın yerine Ahmet Davutoğlu gelmiştir. 2011'den seçime kadar olan dönemde 53 yeni siyasal parti kurulmuştur. 7 Haziran 2015'te yapılan seçimlerde AK Parti'nin oyları %8,96 düşerek %40,87'ye gerilemiş, 258 milletvekili çıkartarak 2002'den itibaren ilk defa tek başına iktidar olmayı başaramamıştır. CHP %1,03 oy azalışı ile %25,98 oy oranıyla 132, MHP %3,28 oy artışı ile %16,29 oy oranıyla 80 ve ilk defa bağımsız değil parti olarak seçime giren HDP %13,12 oy oranıyla 80 milletvekili çıkartmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından AK Parti lideri Ahmet Davutoğlu'na meclisi kurma yetkisi verilmiş fakat yapılan görüşmelerde sonuç alınamaması nedeniyle 1 Kasım 2015 tarihinde yapılmak üzere 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimi yapılmasına karar verilmiştir. Bu seçimlerde AK Parti oylarını %8,63 artırarak %49,50 oy oranıyla 317 sandalye kazanmış, CHP %0,37 oy artırarak %25,32 oy oranıyla 134 sandalye, MHP %4,39 oy düşüşüyle %11,90 oranıyla 40 sandalye ve HDP %2,36 oy düşüşüyle &10,76 oy oranıyla 59 sandalye kazanmıştır. AK Parti 63 ilde, CHP 6 ilde ve HDP 12 ilde birinci parti olmayı başarmıştır (Türkiye Raporu, YSK, 2023).

2015 Milletvekili Genel Seçimlerinden sonraki Türkiye'nin yaşadığı en önemli siyasi ve toplumsal olay 15 Temmuz 2016'da terör örgütü FETÖ'nün planladığı ve yapmaya çalıştığı darbe girişimidir. 251 kişinin şehit olduğu olaylarda Genelkurmay, TBMM, Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, Emniyet Genel Müdürlüğü ve birçok kamu kuruluşuna saldırılar düzenlenmiş ve halk tarafından darbeciler bastırılmıştır. Bu süreç sonrasında kamuda görevli birçok kişi görevden uzaklaştırılmış ve FETÖ ile bağlantılı olanlar tutuklanmışlardır (Şahin, 2019). Ayrıca 2015-2016 yıllarında 18 aylık süreçte Türkiye'de gerçekleşen 33 terör saldırısında (Ankara Güvenpark, Atatürk Havalimanı ve Vodafone Arena saldırıları, Bursa, Gaziantep, Kayseri, İstiklal Caddesi, Sultanahmet Meydanı, vb.) 500'e yakın insan hayatını kaybetmiştir (Aygün, 2022).

MHP'de ise bu dönemde 547 delege olağanüstü Kurultay talebini genel merkeze iletmış ve bu süreçte Meral Akşener, Koray Aydın ve Sinan Oğan genel başkan adaylıklarını bildirmişlerdir. Bu süreçte kurultay gerçekleşmemiş, disiplin kurulunun aldığı karar sonrasında Meral Akşener ve Ümit Özdağ gibi isimler partiden ihraç yoluyla bağlantıları kesilmiştir. Bunun neticesinde Meral Akşener 25 Ekim 2017'de İyi Parti'yi kurmuştur (BBC, 2017). AK Parti'de bir önceki dönemde parti liderliğine gelen ve Başbakan olan Ahmet Davutoğlu ile Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan arasındaki anlaşmazlıklar sonucunda Başbakan Davutoğlu istifasını sunmuş ve yerine Binali Yıldırım gelmiştir. Anayasa değişikliklerini içeren halk oylaması talebi MHP'nin desteğini de alan AK Parti

önderliğinde meclisten geçirilmiştir. 2017 yılında yapılan referandum %51,41 oy oranı ile halk tarafından kabul edilmiştir. Böylelikle TBMM’deki vekil sayısı 550’den 600’e yükselmiş, seçim süresi tekrar dört yıldan beş yıla çıkartılmış, milletvekili seçilme yaşı 25’ten 18’e düşürülmüş ve cumhurbaşkanlığı ile ilgili birçok değişiklik yapılarak genel seçimlerle birlikte Cumhurbaşkanı seçiminin yapılmasına ve seçimlerde salt çoğunluğu elde eden adayın kazanması gibi değişiklikler yapılmıştır (Yeni Şafak, 2017).

2015 ve 2018 arasındaki dönem, 13 siyasal parti ile 2000’ler sonrasında en az siyasal partinin kurulduğu dönem olmuştur. 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 24 Haziran 2018’de gerçekleştirilmiş ve bu seçimlerde aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı seçimi de yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimi ve meclise adaylarını gönderebilmek için partiler uzun bir aradan sonra ilk defa ittifak sistemine geçiş yapmıştır. Cumhurbaşkanlığı’nda AK Parti, MHP ve BBP yer alırken, Millet İttifakı’nda CHP, İyi Parti, Saadet Partisi ve DP yer almıştır. Seçimlerde oyları %6,94 oranında düşmesine rağmen AK Parti %42,56 oy oranıyla 295 milletvekili çıkartmış ve yine birinci parti olmayı başarmıştır. CHP’nin oyları %2,67 düşüşle %22,65 oy oranıyla 146 milletvekili, HDP %0,93 artışla %11,70 oy oranıyla 67 milletvekili, MHP %0,80 düşüşle %11,10 oy oranıyla 49 milletvekili ve ilk defa seçimlere giren İyi Parti %9,96 oy oranıyla 43 milletvekilini TBMM’ye göndermiştir. Bu seçimin, 2000’ler sonrasında ilk defa bir genel seçimde 5 partinin aynı anda TBMM’de temsil edildiği görülmektedir. Yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimine ise Recep Tayyip Erdoğan, Muharrem İnce, Meral Akşener, Selahattin Demirtaş, Temel Karamollaoğlu ve Doğu Perinçek aday olmuştur. Recep Tayyip Erdoğan ilk turda salt çoğunluk olan %52,59 oy oranıyla, en yakın rakibi Muharrem İnce’nin %21,95 oy oranı önünde seçimi kazanarak 2014’ten beri olan görevine devam yetkisi almıştır. Milletvekilliği seçimlerinde AK Parti 64 ilde, CHP 6 ilde ve HDP 11 ilde, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan 63 ilde, Muharrem İnce 8 ilde ve Selahattin Demirtaş 10 ilde birinci çıkmayı başarmıştır (Türkiye Raporu, YSK, 2023).

2018 ve 2023 arasındaki dönemde ise Türkiye’deki siyasi ve toplumsal hayatı etkileyen olayların başında Covid-19 pandemisi, Türk lirasının değer kaybı ve yüksek enflasyon, 6 Şubat 2023’te meydana gelen Kahramanmaraş merkezli 7,8 ve 7,5 büyüklüklerindeki depremler gelmektedir. Bu beş yıllık dönem hem 2000’ler döneminin hem de ülke tarihinin en çok siyasal partinin kurulduğu dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. 69 yeni siyasal partileşmenin olduğu bu süreçte öne çıkan partiler olarak AK Parti’de daha önce bulunmuş eski başbakan ve bakan Ahmet Davutoğlu’nun kurduğu Gelecek Partisi, yine eski bakan olarak görev alan Ali Babacan’ın kurmuş olduğu Demokrasi ve Atılım Partisi, 2018 Cumhurbaşkanlığı seçiminde aday Muharrem İnce’nin kurduğu Memleket Partisi ve eski MHP ve İyi Parti milletvekili Ümit Özdağ’ın kurduğu Zafer Partisi ön plana çıkmaktadır.

28. Dönem Milletvekili Genel Seçiminin ise 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılmasına karar verilmiş, böylece en uzun süreli dönemlerden biri olarak 27. dönem kayıtlara geçmiştir. Bu seçimde 2018 yılında olduğu gibi hem milletvekili hem de Cumhurbaşkanlığı seçimleri aynı gün yapılmıştır. Yine benzer olarak partiler arası ittifaklar kurulmuş, Cumhurbaşkanlığı’na

Yeniden Refah Partisi katılmış, DSP ve Hür Dava Partileri dışarıdan destek vermiş, Millet İttifakı'na ise Gelecek ve DEVA Partisi katılmıştır. Milletvekili seçimlerinde AK Parti'nin oyları %6,94 düşerek %35,62'ye inmiş ve 268 milletvekili çıkartarak tekrardan birinci parti olmuştur. Saadet, DP, Gelecek ve DEVA Partisi CHP'nin listelerinden seçime girmiş, CHP oylarını %2,7 artırarak %25,35 oyla 169 milletvekili çıkartmış, DEVA Partisi 15, Saadet ve Gelecek Partisi 10'ar ve DP 3 milletvekili kazanmıştır. MHP'nin oyları %1,03 azalmasına rağmen %10,07 oy oranıyla en çok oyu alan üçüncü parti olmuş ve 50 milletvekilini meclise taşımıştır. İyi Parti'nin oyları %0,27 azalışla %9,69'a gerilemiş ve 43 milletvekili, HDP'nin oyları %2,88 düşüşle %8,82 oy oranıyla 61 milletvekili çıkartmıştır. Cumhur İttifakı'nda yer alan Yeniden Refah Partisi ilk girdiği seçimde 2,8 oy oranıyla 5 milletvekili, Emek ve Özgürlük İttifakı'nda yer alan Türkiye İşçi Partisi 4 milletvekili çıkarmayı başarmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimine Cumhur İttifakı adayı olarak Recep Tayyip Erdoğan, Millet İttifakı adayı olarak Kemal Kılıçdaroğlu, ATA İttifakı adayı olarak Sinan Oğan ve Memleket Partisi lideri Muharrem İnce aday olmuş, seçimlerden kısa bir süre önce Muharrem İnce seçimlerden çekilmiştir. 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan seçimlerde Recep Tayyip Erdoğan %49,52, Kemal Kılıçdaroğlu ise %44,88 oy oranı almış, hiçbir aday salt çoğunluğa ulaşamamıştır. Bunun neticesinde cumhurbaşkanını seçmek için 28 Mayıs 2023 tarihinde en çok oyu alan adaylar olan Recep Tayyip Erdoğan ve Kemal Kılıçdaroğlu arasında bir tercih yapmak için tekrar bir seçim düzenlenmiştir. Oyların %52,18'ini alan Recep Tayyip Erdoğan 2014'ten bu yana sürdürdüğü cumhurbaşkanlığına devam etmek için yetki almıştır. 14 Mayıs 2023 Milletvekili seçimlerinde 58 ilde AK Parti, 10 ilde CHP, 13 ilde HDP, 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 51 ilde Recep Tayyip Erdoğan, 30 ilde Kemal Kılıçdaroğlu, 28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise 52 ilde Recep Tayyip Erdoğan 29 ilde Kemal Kılıçdaroğlu ilk sırada seçilmeyi başarmıştır (BBC, 2023).

2000 ile 2023 arasında kurulan parti sayısının, 1923 sonrası kurulan parti sayısına göre çok daha fazla olduğu Ek 5'ten belirlenebilmektedir. Bu dönemde 212 yeni siyasal parti kurulmuştur ve 100 yıllık süreçte (1923-2023) toplam 410 siyasal partinin varlığından söz etmek mümkün hale gelmiştir. 23 yılda kurulan parti oranı 77 yılda kurulan parti oranına göre %51,7'dir. Kurulan partilerin 118'i oran olarak %55,7'si YSK'ya göre açıktır ve çalışmalarına devam etmektedir. Özellikle parti kanunlarında yapılan değişimler ve partilerin kurulma süreçlerinin kolaylaşması neticesinde birçok siyasal partileşmenin varlığı çoğulculuk ve farklı düşüncelerin çevreye aktarılması gibi sebeplerden dolayı önemlidir. 14 Ağustos 2001 tarihinde kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi, kurulduğu günden bu yana Türkiye'de düzenlenen tüm seçimleri kazanmıştır. AK Parti Bu dönemde gerçekleştirilen hem milletvekili seçimleri hem yerel seçimler hem referandumlar hem de cumhurbaşkanlığı seçimlerinin hepsinde birinci parti olarak büyük bir başarıya ulaşmıştır. İdeolojik olarak "Muhafazakâr Demokrasi, Milli ve Sosyal Muhafazakârlık, Sağ Popülizm, Yeni Osmanlıcılık, Erdoğancılık, Ekonomik Milliyetçi, Avrupa Şüpheciliği, Post-İslamcılık" gibi akımları benimseyen AK Parti'nin ayrıca YSK'ya göre 11.241.230 üye sayısı bulunmaktadır. Bu dönemde kurulan ve Türk siyasi yaşamında aktif olarak rol alan, YSK'ya göre üye sayısı 25 bin üzeri olan

diğer partiler ise kurulma tarihi sırasına göre Saadet Partisi, Genç Parti, Demokrat Parti, Anavatan Partisi, Hakların Demokratik Partisi, Yeni Türkiye Partisi, İyi Parti, Yeniden Refah Partisi, Gelecek Partisi, Demokrasi ve Atılım Partisi, Türkiye Değişim Partisi (2023’te CHP ile birleşti), Memleket Partisi ve Zafer Partisi’dir.

YSK’da yer alan “Siyasi Parti Genel Bilgileri” kısmı incelendiğinde aktif olarak siyaset hayatına devam eden partilerin üye sayıları bilgisine ulaşılabilmektedir. Ek 5’e göre şu an açık olan 26 partinin kurucuları, liderleri, yönetim kurulları olmasına rağmen resmi olarak hiçbir üyesi bulunmadığı görülmektedir. Mevzuatta yer alan (2023, 1-11) Siyasal Partiler Kanuna göre 30 kişinin birleşimiyle bir siyasal parti kurmak mümkündür. Fakat siyasi seçimlere katılmak için bir partinin Türkiye’deki şehirlerin en az yarısında oy verilme tarihinden altı ay önce teşkilat kurması ve büyük kongresini yapmış olması gerekmektedir. Haberalternatif (2022)’e göre 26 açık partinin YSK’da gözükken üye sayısının (0) olmasındaki en temel sebeplerden birisini Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yer alan salt çoğunluğa ulaşmanın kazanması oluşturmaktadır. Özellikle oy oranı sınırlı ve küçük partilerin aldığı yüzdeler dilimdeki virgül oylar bile ittifak olunca önemli duruma gelmektedir. Yeni sistemin bu durumundan dolayı 1-2 milletvekili almak veya siyasette söz sahibi olmak isteyen oluşumlar yeni partiler kurarak siyaset yapmaya başlamışlardır.

2000 sonrası kurulan partiler incelenirken, üç farklı partiye (Güven Partisi, Milliyetçi İrade Yükseliş Partisi ve Geleceğin Türkiye Partisi) yönelik kumar baskınlarının yapıldığı tespit edilmektedir. İdeolojik bakış açılarıyla ilgili bilgi bulunmayan bu partilerin il başkanlıklarında yasadışı kumar aktivitelerine rastlanmaktadır. Pusula Haber’e göre (2015) Adana’da Güven Partisine 44 kez, Milliyetçi İrade Yükseliş Partisine 8 kez kumar baskını düzenlenmiştir. 44 baskında 700 bin Türk lirası idari ceza uygulanan Güven Partisi üyeleri, daha sonra açılan kapatma davasından dolayı Milliyetçi İrade Yükseliş Partisi olarak yeni bir oluşum kurmuşlardır. Dönemin Adana Valisi Mustafa Büyük, siyasal parti olarak gözüktüğü için binayı mühürleyemediklerini kamuoyuna açıklamıştır. Bu üç siyasal parti de kurucular kurulu kararıyla süreç içinde kapanmışlar ve aktif siyasetten çekilmişlerdir.

2000 ve 2023 yılları arasında kurulan siyasal partilerin kurumsal kimlikleri araştırıldığında yeni kurulan ya da genellikle üye sayısı (0) olan siyasal partilerin bir internet sayfasına, kurumsal sosyal medya adreslerine sahip olmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda ideolojileri hakkında bilgi edinmek için yapılan araştırmalarda 16 siyasal partinin ideolojisi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Genel olarak bu dönemde kurulan partilerin ideolojileri incelendiğinde ise genellikle partilerin birden fazla ideolojiyi öne çıkardığı görülmektedir. Bu dönem ideolojik çerçeveden incelendiğinde Ek 5’e göre en fazla milliyetçi (72), muhafazakâr (55), Atatürkçü (46) ve demokrat (35) bakış açısına sahip düşüncenin partilerin temelini oluşturduğu belirlenmektedir. Bu ideolojileri; çeşitli hakları gözetenler (20), liberalizm (18), Marksist-Leninist (12), ulusalcı (10), İslamcılık (10), sosyalizm (9), komünizm (9), Osmanlıcılık (8), merkez sağ (7), Turancılık (7), laiklik (6) ve eşitlikçi (5) oluşturmaktadır.

1923-2023 Türkiye Seçimlerine Katılım Durumları

Türkiye’de çok partili siyasi yaşama geçildiği dönemden sonra yapılan seçimler baz alındığında Türkiye’deki seçmen sayısının gün geçtikçe nüfusa benzer şekilde arttığı belirlenmektedir. Ek 6’da yer alan verilere göre Türkiye’de 1950 seçimlerinde geçerli oyların oranı %99,99’tur ve bu orana hiçbir seçimde ulaşamamıştır. Hiçbir seçimde geçerli oyların kullanılan oylara göre oranı %95’in altına inmemiştir. Bu durum seçimlerde oy veren vatandaşların siyasi okuryazarlık açısından bilinçli veya kararlılık açısından belirli bir düşünceye sahip olduğunu göstermektedir. Geçerli oyların tüm seçmen sayısına oranına bakıldığında Ek 6’ya göre hiçbir seçim döneminde %60’ın altına inmemiştir. 1987 yılı tüm seçmenlerin oransal olarak katılımı en yüksek seçim olurken, 1969 yılı ise oransal olarak katılımın en düşük olduğu seçimdir. 2000 yılı sonrasında yapılan seçimlerde geçerli oyların tüm seçmen sayısı oranına bakıldığında hiçbir seçimin ise %80’inin altına düşmediği belirlenmektedir. Bu durum son 23 yılda seçmenlerin sandığa daha sık gittiğini göstermektedir. Kullanılan oylar incelendiğinde ise 1960 darbesinden sonra seçmen sayısı artmasına rağmen düşüş olduğu, bu düşüşün iki seçim dönemi boyunca devam ettiği belirlenmektedir. Benzer olarak katılım oranlarında da 1960 darbesi sonrası düşüşlerin yaşandığı ilerleyen dönemde ise düşüş eğiliminin durduğu ve normaleştiği gözlemlenmektedir.

Sonuç

Demokrasi üzerine birçok düşüncenin, bakış açısının, anlamlandırmanın olduğu ve yaşanan çağa, dönem koşullarına, toplum yapısına ve gelişmelere göre şekillenen çok boyutlu ve insanlık için temel bir kavramdır. İnsanlar genellikle toplum olarak ideal yaşam standartları çerçevesinde güvenle ve haklarını koruyacak bir şekilde yaşamak istedikleri için demokrasi ve demokrasinin kavramsal anlamları üzerine birçok konu yüzyıllar boyunca tartışılmıştır. Demokrasi çerçevesinde yurttaş odaklılık, bireysel hak ve özgürlükler, yasama, yargı ve yürütme ayrılığı, iktidara herkesin gelebilmesi, eşitlik, çoğulculuk, uzlaşma ve yasalar önünde herkesin eşit haklarla temsil edilmesi gibi birçok kavrama odaklanılmaktadır. Bu çerçevede mevzuatların, yasaların ve kuralların olduğu anayasalarla bu hak ve özgürlükler devletler tarafından güvence altına alınmaktadır. Bu sayede kurallar bütünü oluşmakta, kişiye ya da gruplara özel yaklaşımlarla herhangi bir kişinin ön plana alınarak imtiyazlı hale gelmesine karşı çıkmaktadır.

Demokrasinin temin edilmesindeki en önemli olgulardan birisini ise içinde bulunulan toplumun siyasi hayatı oluşturmaktadır. Siyasi hayatın dengeli, adil ve halkın görüşlerini yansıtacak şekilde var olabilmesinin temelini ise seçimler oluşturmaktadır. İdare edilen halkın idarecilerini belirlemesi konusu demokratik ortamlarda temsilin ve katılımcılığın güvencesi durumundadır. Bir kişinin veya grubun yönetimi zorla elde etmesi ve buna devam etmesi demokrasilerde seçim uygulandığı için mümkün değildir ve halkın tercihleri sonucunda iktidar belirlenmektedir. Böylece farklı ideolojiye ve düşüncelere sahip gruplar yönetimde söz sahibi olabilmekte, halk tabanından temsil edilen kişiler değişim gösterebilmektedir.

Demokratik ve demokrasi kültürüne sahip olan ülkelerde halk, birçok farklı seçenek üzerinden değerlendirmelerini gerçekleştirmekte ve devlet ile toplum adına alınacak kararlarda söz sahibi olabilmektedir. Bu nedenle siyasilerin seçimi, demokratik varlığın sürmesi ve özgürlüklerin devam etmesi açısından kritik bir öneme sahiptir.

Seçimlerin olduğu ortamlarda ise siyasal partilerin varlığı, yapılanmaları ve düzenleri öne çıkmaktadır. Seçimlerin düzenlenmesi sürecinden iktidara giden yolda halkın yaptığı tercihler bir siyasal partinin vaatleri, düşünceleri ve oluşturmak istediği toplumsal ortamla ilişkilidir. Bu bakımdan siyasal partiler benzer fikirleri olan, sorunlar hakkında aynı tepkileri verebilen bireylerin bir araya gelerek toplumdaki sorunlar hakkında çözümler üretmek için oluşturulmuş örgütlenmelerdir. Her siyasal parti var oldukları ortamda halkın desteğini alarak iktidarı kazanmak, yapmak istediği planları ve programları gerçekleştirerek kendi ideolojilerine ve fikirlerine uygun olarak daha iyi bir toplum oluşturma amacı taşımaktadır. Devletin yönetilme sürecinde aktif olarak rol alan siyasal parti veya partiler, var olan sorunların çözümü dışında dış politikaların yürütülmesi ve toplumun huzur içinde yaşaması için çalışmalar yürütmektedir. Demokratik ortamlarda ne kadar fazla siyasal parti olursa, o kadar çok kişi kendi fikrine ve ideolojisine yakın bir oluşumu destekleyebilecek ve katılımcılık artacaktır.

Çalışma kapsamında Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu yıl olan 1923’ten günümüze kadar (2023) olan 100 yıllık süreçte Türkiye’de gerçekleştirilmiş seçimler ve siyasal partiler incelenmiştir. Siyasi ortam aslında siyasi kültürle iç içe ele alınması gerektiğinden incelemeler öncesinde Osmanlı Devleti’ne dayanan bir siyasi kültürden bahsetmek mümkündür. Ünal (2015: 102-103)’a göre Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyılda yaşanan demokratikleşme hareketleri sonrasında gerçekleşen I. Meşrutiyet döneminde parlamento açılmıştır. Bu dönemden, 20. yüzyılın başına kadar parlamentonun yapısı değişse de belli dönemlerde kapatıldığı için sekteye uğrasa da siyasal partileşme sürecinden geçilmiştir. I. Meşrutiyet ile seçimlerin Osmanlı Devleti’nde yer aldığı ve ilk siyasal partileşmenin II. Meşrutiyet döneminde olduğu tespit edilmektedir. Kanun-i Esasi’de Ayan ve Mebusan Meclisi olarak ikili bir yapı olsa da iki dereceli seçim sistemlerinin uygulandığı görülmektedir. Hatta Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde 1908’den 1922’ye kadar olan süreçte 76 siyasal partinin kurulduğu görülmektedir. Bu durum siyasal partileşme sürecinin Cumhuriyet dönemi öncesi Osmanlı Devleti’nde başladığını ve benzer düşüncelere sahip kişilerin organize olabildiğini göstermektedir.

100 yıllık Türk siyasi hayatı toplumsal ve siyasal çeşitli olaylar nedeniyle belirgin bir şekilde dönemlere ayrıştırılabilmektedir. Bu bağlamda 1923–1945 Tek Partili Dönem ve Fırkaların Kuruluşu, 1945–1960 Birinci Çok Partili Dönem, 27 Mayıs 1960’ta yaşanan darbeyle birlikte 1960-1980 İkinci Çok Partili Dönem, 12 Eylül 1980 darbesi sonrası 1980-2000 Üçüncü Çok Partili Dönem ve yakın dönem olarak 2000 Sonrası Yeni Dönem şeklinde beş ayrı süreçten bahsetmek mümkündür.

1923-1945 arası Türkiye siyasi yaşamı incelendiğinde, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurularak yeni bir yönetim yapısına geçilmesi sonucunda halkın bu sürece alışması, yeniliklere uygun

davranması hemen mümkün olmadığı için uzun yıllar alan bir süreç yaşanmıştır. Bu süreçte 1923'te Cumhuriyet Halk Partisi kurulmuş ve demokratik bir toplum oluşması için bu girişim bir ilk olarak karşımıza çıkmıştır. 1923 sonrası Mustafa Kemal Atatürk'ün demokratik bir ortamın oluşması için başka partiler kurulması istemesi üzerine Türkiye'de siyasal partileşme süreçleri yaşanmış fakat çeşitli toplumsal ve siyasi sebeplerden dolayı 1945'e kadar bu durum gerçekleşmemiş ve tek partili dönem yaşanmıştır. 1945 yılına kadar dört parti kurulsada bu partiler Vekiller Heyeti veya Merkez Heyeti kararları ile kapatılmış ya da hükümetçe izin verilmemiştir. Yasal muhalefet örgütlenmelerinin var olmadığı bu dönemde CHP'nin politikaları aktif ve etkin olarak uygulanmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte İsmet İnönü hükümeti ülke içinde yaşanan yoksulluk, kırsal kesimin hayat şartlarının yükseltilmesi gerekliliği, enflasyon problemi ve tarıma yönelik yüksek vergiler ile dış dünyada yaşanan değişimler ve ülke içindeki yükselen muhalefetin farkına vararak gerekli yasal düzenlemelere gitmiş, böylelikle Türk siyasi tarihinde önemli bir durumun değişmesine olanak sağlamıştır. Değişimin yaşandığı 1950 seçimleri öncesi dönem olarak 1945-1950 yılları arasında 29 yeni siyasal parti, 1960'a kadar olan süreçte ise 12 siyasal parti kurulmuştur. Bu süreçte yaşanan bu değişim toplumun temsili ve çoğulculuk açısından çok kritik bir gelişmedir ve bu dönemde liberal, muhafazakâr, sosyalist, merkez sol, milliyetçi, siyasal İslamcı, merkez sağ gibi birçok ideolojiye sahip siyasal parti açılmıştır. Dönemin en önemli siyasal partisi ise CHP'den ihraç edilen veya ayrılan Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü gibi siyasilerin birleşerek 1946'da kurduğu Demokrat Parti'dir. 1950'de iktidarı ele alan Demokrat Parti 27 senelik CHP iktidarını sonlandırmış ve 1960'a kadar iktidarı elinde tutmuştur. Demokrat Parti iktidarını bitiren olay ise 27 Mayıs 1960'da ordu tarafından gerçekleştirilen darbedir ve bu darbe ile Cumhurbaşkanı, Başbakan ve DP'li tüm bakan ve milletvekilleri tutuklanmış ve meclis feshedilmiştir. Çok partili dönemde demokratik ortama gerçekleştirilen bu müdahale ile Türkiye'nin demokratikleşme süreci zarar görmüş ve çok partili ilk süreç sadece 15 yıl sürmüştür.

Türk siyasi yaşamının üçüncü kesiti olarak 1960-1980 dönemi ise demokratik açıdan karmaşık ve tam olarak sistemin oturmadığı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde eski siyasal partilerin faaliyetleri sınırlandırıldığı için 1961'deki seçimlere kadar birçok siyasal parti eski isimlerini değiştirerek yeni isimlerle seçimlere katılmışlardır. 1960-1980 döneminde toplam 51 yeni siyasal parti kurulmuştur. 1961'de yeni anayasa ile siyasi ve toplumsal hayata yönelik birçok eski yasa değiştirilmiş; yeni yasalar getirilmiştir. İşçi haklarının ve sendikalaşmanın arttığı bu dönemdeki toplumsal açıdan en kritik süreç ise 1970 ile 1980 yılları arasında yaşanmıştır. Toplumsal şiddetin yaşandığı bu dönemde halk sağ ve sol olarak ikiye ayrılmış ve silahlı eylemler yaşanmıştır. Enflasyona bağlı olarak devalüasyonların söz konusu olduğu dönemde ekonomik sıkıntıların yaşandığı da görülmektedir. Beş seçim in yaşandığı bu dönemde toplumsal ve siyasal olarak kaos ve sıkıntılar baş göstermiş, bu da demokratikleşme sürecine zarar vermiştir.

Türk siyasi yaşamında dördüncü dönem olan 1980-2000 yılları arasında ise ikinci kez darbe gerçekleştiği görülmektedir. Toplumsal şiddet ve kaos olayları nedeniyle 12 Eylül 1980’de askeri darbe yaşanmış; darbenin neticesinde yine tüm partiler kapatılmış, siyasal parti liderleri siyasetten uzaklaştırılmıştır. Ancak 1983 yılında siyasal partilerin kurulmasına izin verilmiş ve eski partiler tekrar farklı isimlerle kurulmaya başlanmıştır. 1980 ve 2000 döneminde beş seçim gerçekleştirilmiş, ANAP’ın kazandığı 1983 ve 1987 seçimleri sonrasında sürekli koalisyon hükümetleri oluşmuştur. Muhafazakâr, milliyetçi, merkez sağ, liberal ve Atatürkçü ideolojiye sahip siyasal partilerin hâkim olduğu bu dönemde özellikle 1995 seçimleri sonrasında yaşanan karmaşa süreci öne çıkmaktadır. Bu dönemde 4 farklı koalisyon kurulmuş ve siyasi istikrar sağlanamamıştır. Ayrıca 1980 darbesi sonrası onaylanan 1982 Anayasası sert ve kural koyucu nitelikte olduğundan demokratik ortamın sağlıklı bir şekilde sağlanamadığı için siyasi olarak karmaşanın öne çıktığı bir dönemdir.

Türk siyasi yaşamında son kesit şeklinde ele alınan beşinci dönem ise 2000 ve sonrası dönemdir. Bu dönem Türkiye siyasi tarihindeki 410 partinin 212’si kurulmuştur. En fazla siyasal partinin kurulduğu bu dönemde Adalet ve Kalkınma Partisi öne çıkmaktadır. 2002’den beri gerçekleşen tüm seçimlerde tek başına iktidar olmayı başaran siyasal parti, dönemi şekillendirmiştir. Bu dönemde siyasal partileşmenin artmasıyla birlikte Atatürkçü, muhafazakâr, milliyetçi, demokrat, liberal, ulusalcı, sosyalist, İslamcı, Osmanlıcı, Turancı, merkez sağ, merkez sol ve haklar temelli birçok partinin kurulduğu görülmektedir. Bu dönem ideolojik olarak en fazla çeşitliliğe sahip dönemdir ve partilerin bakış açıları çok boyutludur. Bu dönemde 2016 yılında bir darbe girişimi gerçekleştirilmiş, başarılı olunmamış ve bu açıdan demokratik yönetim sekteye uğramamıştır. 23 yıllık süreçte gerçekleşen 7 seçimde farklı partilerin meclise girdiği, temsilin farklılaştığı ve seçimlere katılımın yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Nitekim tüm bu incelemeler ve araştırmalar neticesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1923’ten bu yana demokrasi ve demokratik ortam için birçok atılımın gerçekleştiği, siyasal partilerin kurulduğu ve bu siyasal partilerin temsil yetkisi kazanabilmek için çalışmalar gerçekleştirdiği görülmektedir. Belli dönemlerde darbelerle zarar gören demokratik ortam, siyasal partilerin tekrar kurulmasıyla yeniden şekillenmiş ve halkın temsil hakkına önem verilmiştir. Yüksek Seçim Kuruluna göre aktif olarak siyasal yaşamını devam ettiren 132 partinin olması, Türk siyasi yaşamı açısından temsil ve katılımcılık için olumlu bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumdaki fikirsel çeşitlilik bakımından da anlam taşımaktadır, ancak demokratik gelişim açısından bu fikirsel çoğulculuk perspektifinin iktidar olabilme refleksi bakımından da sorgulanması önem taşımaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- B.M., M.C.T.; Veri Toplama- B.M., M.C.T. ; Veri Analizi/Yorumlama- B.M., M.C.T.; Yazı Taslağı- B.M., M.C.T.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- B.M., M.C.T.; Son Onay ve Sorumluluk- B.M., M.C.T.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conception/Design of Study- B.M., M.C.T.; Data Acquisition- B.M., M.C.T.; Data Analysis/Interpretation- B.M., M.C.T.; Drafting Manuscript- B.M., M.C.T.; Critical Revision of Manuscript- B.M., M.C.T.; Final Approval and Accountability- B.M., M.C.T.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no grant support.

Kaynakça/References

- Ağaoğulları, M. A. (1995). Milliyetçi Hareket Partisi. İçinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C. 8, ss. 2111-2119). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ahmad, F. (1995). Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Siyasal Gelişmeleri. İçinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (1-7, ss. 1991-1998). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ahmad, F., & Ahmad, B. T. (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*. Ankara Bilgi Yayınevi.
- Aydemir, R. (2023). Tek Parti Döneminde Parti Kurma Girişimleri ve Kurulan Siyasi Partiler (1923-1945). *ETÜT Dergisi*, (6), 20-39.
- Aydoğdu, Y. (2015). Seçim Sistemlerinin Siyasal Sonuçları. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 0(6), 41-62.
- Aygün, Y. (2022). İstanbul, Ankara, Gaziantep: Türkiye'de Son 10 Yılda Meydana Gelen Büyük Terör Saldırıları. Erişim Tarihi: 07.09.2023. <https://listelist.com/turkiyede-son-on-yilda-gerçekleşen-teror-saldirilari/>
- BBC. Dokuz soruda Ergenekon davası. Erişim Tarihi: 07.09.2023. https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2013/02/130217_rengin_ergenekon
- BBC. Gezi Parkı eylemlerinin 8. yılı: Protestolarda neler yaşandı?. Erişim Tarihi: 07.09.2023. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44304326>
- BBC. İYİ Parti hakkında bilinmesi gerekenler. Erişim Tarihi: 07.09.2023. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41750673>
- BBC. Seçim sonuçları: 2023 Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimlerinde oy oranları. Erişim Tarihi: 07.09.2023, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-65576557>
- Belge, M. (1995). Türkiye İşçi Partisi. İçinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C. 8, ss. 2120-2131). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cole, A. (2011). Comparative political parties: Systems and organizations. İçinde J. T. Ishiyama & M. Breuning (Ed.), *21st century political science: A reference handbook* (ss. 150-158). London: Sage Publications.
- Çavdar, T. (1995a). Adalet Partisi. İçinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C. 8, ss. 2089-2101). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çavdar, T. (1995b). Cumhuriyet Halk Partisi (1950-1980). İçinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C. 8, ss. 2025-2036). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Çavdar, T. (1995c). Serbest Fırka. İçinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C. 8, ss. 2052-2059). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çavdar, T. (1995d). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Çavdar, T. (1996). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Çavuşoğlu, H. (2022). 1983 Genel Seçimleri ve Anavatan Partisi. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(1), 77-86.
- Duverger, M. (1974). *Siyasi Partiler* (E. Özbudun, Çev.). İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Ekmen, S. E. & Fırat, M. S. (2017). Seçim Sistemlerinin Hükümetlere Etkisi, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 461-474.
- Emrence, C. (2006). *Serbest Cumhuriyet Fırkası 99 Günlük Muhalefet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ertem, B. (2012). 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974). *OPUS International Journal of Society Researches*, 8(14), 655-676.
- Haberalternatif. 0 Üyeli Partiler, Erişim Tarihi: 08.09.2023. <https://haberalternatif.com/0-uyeli-partiler/>
- Hamsici, M. (2018). 1983 yılında Türkiye: 12 Eylül darbesi sonrası ilk seçim. Erişim Tarihi: 08.09.2023. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43995073>
- Kahraman, M., & Çalışkan, Z. (2007). Türkiye’de Siyasal Partilerin Hukuksal Statüsü ve Siyasal Partilerin Kapatılması Rejimi. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 122-131.
- Kaynar, M. K. (2007). *Cumhuriyet Dönemi Siyasal Partileri (1923-2006)*, (Der. Kaynar, M. K.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kaynar, M. K. (2015). Türkiye'nin Koalisyonlar Dönemi ve Dördüncü Koalisyon Dönemi Üzerine, Erişim Tarihi: 09.09.2023. <https://blog.milliyet.com.tr/-turkiye-nin-koalisyonlar-donemleri-ve--dorduncu-koalisyon-donemi--uzerine-/Blog/?BlogNo=511965>
- Koçak, C. (2012). *İktidar ve Demokratlar—Türkiye’de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)* (C. 2). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2016). *Tek parti: cumhuriyet ve şefler*. İstanbul: Timaş.
- Kotil, A. (1995). Dünyada ve Türkiye’de Siyasal Partiler. İçinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C. 8, ss. 2005-2009). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köker, İ. (2018). ABD gizli diplomatik belgelerinde 12 Eylül darbesi: ‘Askeri liderleri iyi tanıyoruz, endişelenmek için neden yok’, Erişim Tarihi: 08.09.2023. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45486144>
- Köker, L. (2006). Seçim Sistemleri ve Siyasî Çoğulculuk, *Anayasa Yargısı*, 22(1), 10-21.
- Köksal, D. (2004). Art and power in Turkey: Culture, aesthetics and nationalism during the single party era. *New perspectives on Turkey*, 31, 91-119.
- Metin, B. & Çelik, A. (2021). Türkiye Cumhuriyeti’nde 1991 Genel Seçimleri ve Erdal İnönü’nün Başbakan Yardımcılığı Görevi Sırasındaki Siyasal Faaliyetleri. *YAZIT Kültür Bilimleri Dergisi*, 1(1), 80-102.
- Mevzuat. Siyasal Partiler Kanunu. Erişim Tarihi: 08.09.2023. <https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>
- Milliyet, AK Parti kapatılmasın’ kararı çıktı. Erişim Tarihi: 07.09.2023. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ak-parti-kapatilmasin-karari-cikti-972729>
- Özbudun, E. (1964). M. Duverger’in “Siyasal Partiler’i ve Siyasal Partilerin İncelenmesinde Bazı Metodolojik Problemler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1), 23-51.
- Özdemir, E., & Atılğan, G. (2018). Siyasal partiler. İçinde G. Atılğan & A. Aytekin (Ed.), *Siyaset bilimi:*

- Kavramlar, ideolojiler, disiplinler* (ss. 239-251). İstanbul: Yordam.
- Özdemir, Y. , Şimşek, U. & Aktaş, E. (2006). Demokrasi Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(14), 259-269.
- Öztoprak, İ. (2023). *Terrakîperver Cumhuriyet Fırkası*. Erişim Tarihi: 28.08.2023. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/terakkiperver-cumhuriyet-firkasi/?pdf=3335>
- Pusula Haber. Vali'den Güven Partisi'ne yapılan kumar baskını için isyan etti. Erişim Tarihi: 08.09.2023. <https://www.pusulahaber.com.tr/validen-guven-partisine-yapilan-kumar-baskini-icin-isyan-etti-134529h.htm>
- Sezgin, Ö., & Şaylan, G. (1995). *Terrakîperver Cumhuriyet Fırkası. İçinde Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C. 8, ss. 2043-2051). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sırıklı, A. & Kılıç, B. (2017). 17-25 Aralık'tan 15 Temmuz'a FETÖ. Erişim Tarihi: 07.09.2023. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/17-25-araliktan-15-temmuza-feto-/861258#>
- Sunay, R. (1995). Siyasal Demokrasi ve Anayasamız. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Halil Cin'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı Özel Sayı, 253-270.
- Şahin, H. (2018). Türkiye'nin en karanlık ve kanlı gecesinde yaşananlar. Erişim Tarihi: 07.09.2023. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/turkiyenin-en-karanlik-ve-kanli-gecesinde-yasananlar/1530628>
- Teziç, E. (1976). *100 soruda siyasi partiler: Partilerin hukukî rejimi ve Türkiye'de siyasi partiler*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Tamer, M. (2017). 367 krizi, kaset istifaları, çözüm süreci; 2007'den bu yana Türkiye'nin referandumları, seçimleri... Erişim Tarihi: 07.09.2023. <https://t24.com.tr/haber/367-krizi-kaset-istifalari-cozum-sureci-2007den-bu-yana-turkiyenin-referandumlari-secimleri,399159>
- Timur, T. (1991). *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Toprak, B. (1995). Milli Selamet Partisi. İçinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C. 8, ss. 2104-2110). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tuncer, E. (2007). *22 Temmuz 2007 Seçimleri: Genel Bir Değerlendirme. Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 1(1), 135-146.
- Tunçay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Tunçay, M. (1995a). Adalet Partisi. İçinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C. 8, s. 2096). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunçay, M. (1995b). Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1950). İçinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C. 8, ss. 2019-2024). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunçay, M. (1995c). Siyasal Gelişmenin Evreleri. İçinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C. 7, ss. 1967-1990). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (2021). Cumhuriyet Döneminde Kurulan Ve Kapanan Siyasal Partiler, Erişim Tarihi: 28.08.2023. <http://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2021/06/1923tengunumuzekadarkurulanvekapansiyasipartiler17062021.pdf>
- Türkiye Raporu. Haritalarla Seçimler: 1987 Genel Seçimleri. Erişim Tarihi: 08.09.2023. <https://turkiyeraporu.com/arastirma/haritalarla-secimler-turkiyede-1987-secimleri-12695/>
- Türkiye Raporu. Haritalarla Seçimler: 1991 Genel Seçimleri. Erişim Tarihi: 09.09.2023. <https://turkiyeraporu.com/arastirma/12799-12799/>
- Türkiye Raporu. Haritalarla Seçimler: 1995 Genel Seçimleri. Erişim Tarihi: 09.09.2023. <https://turkiyeraporu.com/arastirma/haritalarla-secimler-turkiyede-1995-genel-secimleri-12873/>

- Türkiye Raporu. Haritalarla Seçimler: 1999 Genel Seçimleri. Erişim Tarihi: 09.09.2023. <https://turkiyeraporu.com/arastirma/haritalarla-secimler-1999-genel-secimleri-13027/>
- Türkiye Raporu. Haritalarla Seçimler: 2002 Genel Seçimleri. Erişim Tarihi: 06.09.2023. <https://turkiyeraporu.com/arastirma/haritalarla-secimler-2002-genel-secimleri-13196/>
- Türkiye Raporu. Haritalarla Seçimler: 2007 Genel Seçimleri. Erişim Tarihi: 06.09.2023. <https://turkiyeraporu.com/arastirma/haritalarla-secimler-2007-genel-secimleri-13411/>
- Türkiye Raporu. Haritalarla Seçimler: 2011 Genel Seçimleri. Erişim Tarihi: 07.09.2023. <https://turkiyeraporu.com/arastirma/haritalarla-secimler-2011-genel-secimleri-13667/>
- Türkiye Raporu. Haritalarla Seçimler: 2015 Genel Seçimleri. Erişim Tarihi: 07.09.2023. <https://turkiyeraporu.com/arastirma/haritalarla-secimler-2015-genel-secimleri-13970/>
- Türkiye Raporu. Haritalarla Seçimler: 2018 Genel Seçimleri. Erişim Tarihi: 07.09.2023. <https://turkiyeraporu.com/arastirma/haritalarla-secimler-2018-genel-secimleri-14387/>
- Uyar, H. (2012). *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. Boyut.
- Uyar, H. (2023). *Cumhuriyet Halk Fırkası (1923-1938)*. Erişim Tarihi: 28.08.2023. <https://aturkankansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyet-halk-firkasi-1923-1938/?pdf=3714>
- Uzun, H. (2010). Tek parti döneminde yapılan Cumhuriyet Halk Partisi kongreleri temelinde değişmez genel başkanlık, kemalizm ve milli şef kavramları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9(20), 233-271.
- Ünal, S. (2015). Türkiye’de 1923-1960 Yılları Arasında Kapatılan Siyasal Partiler. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 100-156.
- Yavaşgel, E. (2004). Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Yeni Akit. Tarihte bugün: 16 Ekim 1981 12 Eylül Darbecileri Tarafından Siyasal Partilerin Feshedilmesi. Erişim Tarihi: 08.09.2023. <https://www.yeniakit.com.tr/haber/tarihte-bugun-16-ekim-1981-12-eylul-darbecileri-tarafından-siyasi-partilerin-feshedilmesi-1585365.html>
- Yeni Şafak. Cumhurbaşkanlığı sistemi: 2017 anayasa referandumu. Erişim Tarihi: 07.09.2023. <https://www.yenisafak.com/secim-referandum-2017>
- YSK. Milletvekili Genel Seçim Arşivi. Erişim Tarihi: 06.09.2023. <https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644>
- Zürcher, E. J. (1995). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Y. Gönen, Çev.). İletişim Yayınları.

EKLER:**Ek 1. 1923 – 1945 Arasındaki Tek Partili Dönemde Açılan ve Kapatılan Siyasal Partiler**

Sıralama	Partinin Adı	Merkez	Kuruluş	Kapanış	Neden	Siyasi Eğilim
1	Halk Fırkası	Ankara	09.09.1923	(10.11.1924)	İsim değişikliği, CHF	Kemalist, Ulusalıcı, Halkçı, Milliyetçi, Laik
	Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)	Ankara	(10.11.1924)	(09.05.1935)	İsim değişikliği, CHP	
	Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	Ankara	(09.05.1935)	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	
	Cumhuriyet Halk Partisi	Ankara	09.09.1992	AÇIK	19.06.1992 t. ve 3821 s.k. ile yeniden açıldı.	
2	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası	Ankara	17.11.1924	03.06.1925	Vekiller Heyeti Kararı ile kapatıldı.	Demokrat Liberal
3	Serbeş Cumhuriyet Fırkası	İstanbul	12.08.1930	17.11.1930	Merkez Heyeti kararı ile feshedildi.	Liberal Cumhuriyetçi Kemalist
4	Ahali Cumhuriyet Fırkası	Adana	29.09.1930	21.01.1931	Vekiller Heyeti kararı ile kapatıldı.	Merkez sağ
5	Türkiye Cumhuriyet Amele ve Çiftçi P.	Edirne	29.09.1930	1930	Hükümetçe izin verilmedi.	Cumhuriyetçi Milliyetçi
Kaynak: Kaynar, 2007; TESAV, 2021						

Ek 2. 1945 – 1960 Arasındaki I. Çok Partili Dönemde Açılan ve Kapatılan Siyasal Partiler

Sıralama	Parti Adı	Kısaltma	Genel Merkez	Açılış	Kapanış	Kapanış Nedeni	Siyasi Eğilim
6	Milli Kalkınma Partisi	MKP	İstanbul	18.07.1945	22.05.1958	Dağıldı.	Liberal, Muhafazakâr
7	Demokrat Parti	DP (1)	Ankara	07.01.1946	29.09.1960	Mahkeme kararıyla kapatıldı.	Liberal
8	Sosyal Adalet Partisi		İstanbul	28.02.1946	1952	Kongre kararıyla kapandı.	Sosyalişt
9	Liberal Demokrat Parti	LDP (1)	İstanbul	11.03.1946	1946	Dağıldı.	Liberal
10	Çiftçi ve Köylü Partisi		Bursa	24.04.1946	02.06.1946	Mahkeme kararıyla kapatıldı.	Merkez sağ Köylücü
11	Türk Sosyal Demokrat Partisi		İstanbul	26.04.1946	1951	Dağıldı.	Sosyalişt

12	Türkiye Sosyalist Partisi		İstanbul	14.05.1946	1952	Mahkeme kararıyla kapatıldı.	Sosyalist
13	Türkiye Sosyalist İşçi Partisi	TSİP (1)	İstanbul	24.05.1946	10.09.1948	Dağıldı.	Sosyalist
14	Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi	TİÇP	İstanbul	17.06.1946	1961	Dağıldı.	Sosyalist
15	T. Sosyalist Emekçi ve Köylü P.		İstanbul	20.06.1946	16.12.1946	Sıkıyönetim Komutanlığı'na kapatıldı.	Sosyalist
16	Yalnız Vatan İçin Partisi	YVİP	İstanbul	21.06.1946	1952	Dağıldı.	Merkez sol
17	Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi		İstanbul	21.06.1946	1946	Dağıldı.	Milliyetçi, sosyalist
18	Aritma Koruma Partisi		Ankara	26.06.1946	12.03.1947	Dağıldı.	Siyasal İslamcı
19	İslam Koruma Partisi		İstanbul	19.07.1946	12.09.1946	Sıkıyönetim Komutanlığı'na kapatıldı.	Siyasal İslamcı
20	Yurt Görev Partisi		Hatay	15.08.1946	-	Faaliyete geçmedi.	BİLGİ YOK
21	İdealist Partisi		İstanbul	10.01.1947	1947	Dağıldı.	BİLGİ YOK
22	Türk Muhafazakâr Partisi		İstanbul	08.07.1947	1952	Dağıldı.	Merkez sağ
23	Türkiye Yükselme Partisi		İstanbul	03.07.1948	12.09.1953	Dağıldı.	Sosyalist
24	Millet Partisi	MP (1)	Ankara	20.07.1948	27.01.1954	Mahkeme kararıyla kapatıldı.	Milliyetçi, Muhafazakâr
25	Serbest Demokrat Partisi		İzmir	09.08.1948	07.06.1949	Kongre kararıyla kapandı.	Merkez sağ
26	Öz Demokratlar Partisi		Afyon	08.08.1948	05.07.1949	Millet Partisine katıldı.	Merkez sağ
27	Müstakil Türk Sosyalist Partisi		İstanbul	19.09.1948	1950	Dağıldı.	Sosyalist
28	Top. Emlak ve Serbest Teşebbüs P.		İstanbul	30.09.1949	1950	Liberal Köylü Partisi'yle birleşti.	Merkez sağ
29	Müşakiller Birliği		İstanbul	05.04.1950	1950	Liberal Köylü Partisi'ne katıldı.	Merkez sağ

30	İlerleme ve Koruma Partisi		Gaziantep	11.07.1950	1950	Dağıldı.	Merkez sağ
31	Liberal Köylü Partisi		İstanbul	03.08.1950	1952	Türkiye Köylü Partisine katıldı.	Merkez sağ
32	Çalışma Partisi	ÇP (1)	Ankara	12.09.1950	1950	Dağıldı.	Cumhuriyetçi, Merkez sol
33	Demokrat İşçi Partisi		İstanbul	26.09.1950	1950	Mahkeme kararıyla kapatıldı.	Sosyalişt
34	Bağımsızlar Siyasi Derneği		İstanbul	05.08.1950	1951	Dağıldı.	BİLGİ YOK
35	Güden Partisi		İstanbul	14.07.1951	1951	Mahkeme kararıyla kapatıldı.	Herhangi bir siyasi eğilimi yoktur
36	İslam Demokrat Partisi		İstanbul	01.10.1951	1952	Mahkeme kararıyla kapatıldı.	Siyasal İslamcı
37	Türkiye Köylü Partisi	TKP (1)	Ankara	19.05.1952	16.10.1958	Cumhuriyetçi Millet Partisi'yle birleşti.	Merkez sağ
38	Radikal Hürriyet Partisi		Kırklareli	11.09.1953	1956	Dağıldı.	Merkez sol
39	Cumhuriyetçi Millet Partisi	CMP	Ankara	12.02.1954	(16.10.1958)	Türkiye Köylü Partisi ile birleşti, CKMP oldu.	Milliyetçi, Muhafazakâr
	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	CKMP	Ankara	(16.10.1958)	(09.02.1969)	İsim değiştirdi, MHP oldu.	
	Milliyetçi Hareket Partisi	MHP (1)	Ankara	(09.02.1969)	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı	
40	Vatan Partisi	VP (1)	İstanbul	22.10.1954	1966	Mahkeme kararıyla kapatıldı.	Sosyalişt
41	Hürriyet Partisi	Hür P. (1)	Ankara	20.12.1955	24.11.1958	Kongre kararıyla kapandı.	Liberal, Demokrat
42	Birlik Partisi		İstanbul	15.02.1957	1957	Dağıldı.	BİLGİ YOK
43	Ufak Parti		Erzurum	23.05.1957	1957	Mahkeme kararıyla kapatıldı.	Herhangi bir siyasi eğilimi yoktur
44	Hür Türkiye Adalet Partisi		Bolu	24.06.1957	1959	Dağıldı.	Merkez sağ
45	Halk Kurtuluş Partisi		Ankara	01.08.1957	(*)	(*)	Merkez sol

Kaynak: Kaynar, 2007; TESAV, 2021

Ek 3. 1960 – 1980 Arasındaki II. Çok Partili Dönemde Açılan ve Kapatılan Siyasal Partiler

Sıralama	Parti Adı	Kısaltma	Genel Merkez	Açılış	Kapanış	Kapanış Nedeni	Siyasi Eğilim
46	Hürriyet Partisi	Hür. P. (2)	Ankara	19.07.1960	1960	Dağıldı.	Merkez sağ
47	Sosyalist Partisi		Ankara	19.01.1961	1962	Kongre kararıyla kapandı.	Sosyalist
48	Mutedil Liberal Parti		Ankara	06.02.1961	1961	Dağıldı.	Liberal
49	Çalışma Partisi	ÇP (2)	Ankara	11.02.1961	07.03.1961	Sosyalist Parti ile birleşti.	Sosyalist
50	Cumhuriyetçi Mesleki Islahat Partisi		Ankara	11.02.1961	1961	Dağıldı.	Merkez sol
51	Memleketçi Serbest Parti		Ankara	11.02.1961	1964	Kongre kararıyla kapandı.	Merkez sağ
52	Adalet Partisi	AP (1)	Ankara	11.02.1961	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	Merkez sağ
53	Yeni Türkiye Partisi	YTP (1)	Ankara	13.02.1961	19.03.1973	Kongre kararıyla kapandı.	Merkez sağ
54	Türkiye İşçi Partisi	TİP (1)	İstanbul	13.02.1961	20.07.1971	Anayasa Mahkemesi’nce kapatıldı.	Sosyalist
55	Güven Partisi	GP (1)	İstanbul	13.02.1961	1961	Kongre kararıyla kapandı.	Milliyetçi
56	Müsavat Partisi		İstanbul	13.02.1961	1961	Mahkeme kararıyla kapatıldı.	Merkez sol
57	Millete Hizmet Partisi		İstanbul	13.02.1961	19.03.1961	Kongre kararıyla kapandı.	Merkez sağ
58	Muhafazakâr Parti		Ankara	13.02.1961	1966	Kongre kararıyla kapandı.	Muhafazakâr
59	Cumhuriyetçi Parti	CP (1)	Ankara	13.02.1961	1961	Dağıldı.	Merkez sol
60	Kemalist Gençlik Partisi		İstanbul	18.02.1961	1966	Dağıldı.	Merkez sol, kemalist
61	İşçi-Çiftçi Partisi		Ankara	30.03.1961	15.10.1968	Anayasa Mahkemesi’nce kapatıldı.	Sosyalist
62	Hür Sosyalist Parti		İstanbul	10.06.1961	1964	Dağıldı.	Sosyalist
63	Devrim Partisi		İzmir	09.11.1961	1961	Milli Birlik Komitesi’nin 1 sayılı kararına aykırı görüldüğünden faaliyete geçemedi.	BİLGİ YOK

64	Yeni Demokrat Parti		Ankara	18.12.1961	1961	Dağıldı.	Merkez sağ
65	946'lılar Milli Mücadele Par.		Eskişehir	16.04.1962	1962	Dağıldı.	Merkez sol
66	Radikal Parti		İstanbul	28.05.1962	1963	Kongre kararıyla kapandı.	Merkez sol
67	Millet Partisi	MP (2)	Ankara	14.06.1962	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	Milliyetçi
68	Selamet Partisi		İzmir	14.07.1962	1964	Kongre kararıyla kapandı.	Merkez sağ
69	Yeni Köylü Partisi		İzmir	22.06.1964	1966	Dağıldı.	Merkez sağ
70	Sosyal Demokrat Parti	SDP (3)	Ankara	21.09.1964	1965	Kongre kararıyla kapandı.	Sosyal demokrat
71	Türkiye Birlik Partisi	TBP (1)	Ankara	17.10.1966	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	merkez sol
72	Güven Partisi	GP (2)	Ankara	12.05.1967	(17.01.1971)	İsim değiştirdi, MGP oldu.	Merkez sağ
	Milli Güven Partisi	MGP	Ankara	(17.01.1971)	(04.03.1973)	CP ile birleşti. İsim değiştirdi, CGP oldu.	Merkez sağ
	Cumhuriyetçi Güven Partisi	CGP	Ankara	(04.03.1973)	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	Merkez sağ
73	Demokrat Birlik Partisi		Sivas	12.11.1967	1968	Dağıldı.	BİLGİ YOK
74	Türkiye İleri Ülkü Partisi		İstanbul	06.05.1969	29.06.1971	Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.	Merkez sağ
75	Büyük Anadolu Partisi	BAP (1)	Ankara	05.11.1969	19.12.1972	Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.	Merkez sağ
76	Milli Nizam Partisi	MNP	Ankara	26.01.1970	20.05.1971	Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.	Siyasal İslamcı
77	Demokratlar Partisi		Ankara	17.12.1970	1971	Kongre kararıyla kapandı.	Milliyetçi
78	Demokratik Parti	DEMOKRATİK P.	Ankara	18.12.1970	04.05.1980	Kongre kararıyla kapandı.	Merkez sağ
79	Cumhuriyetçi Parti		Ankara	04.09.1972	04.03.1973	Milli Güven Partisi ile birleşti.	Merkez sağ

80	Milli Selamet Partisi	MSP	Ankara	11.10.1972	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	Siyasal İslamcı
81	Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi		İstanbul	17.11.1972	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	Feminist
82	Büyük Kuvvet Partisi		İstanbul	30.03.1973	(*)	(*)	BİLGİ YOK
83	Türkiye Kardeşlik Partisi		İstanbul	24.11.1973	17.01.1974	Kongre kararıyla kapandı.	Merkez sol
84	Türkiye Sosyalist İşçi Partisi	TSİP (2)	İstanbul	26.06.1974	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	Sosyalist
85	Vatan Partisi	VP (2)	İstanbul	21.01.1975	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	Sosyalist
86	Demokrat Parti	DP (2)	Ankara	22.01.1975	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	BİLGİ YOK
87	Türkiye Emekçi Partisi		İstanbul	12.02.1975	08.05.1980	Anayasa Mahkemesi’nce kapatıldı.	Sosyalist
88	Türkiye İşçi Partisi	TİP (2)	İstanbul	30.04.1975	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	BİLGİ YOK
89	Sosyalist Devrim Partisi	SDP (1)	Ankara	30.05.1975	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	Sosyalist
90	Nizam Partisi		Ankara	14.01.1977	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	Muhafazakâr
91	Sosyalist Hareket Partisi		Samsun	14.09.1977	(*)	(*)	Sosyalist
92	Türkiye Sosyal Adalet Partisi		Ankara	17.10.1977		Kongre kararıyla kapandı.	Merkez sol
93	Türkiye İşçi - Köylü Partisi		Ankara	30.01.1978	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	sosyalist

94	Sosyalist Vatan Partisi		İstanbul	28.08.1979	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	Sosyalist
95	Hürriyetçi Millet Partisi		İstanbul	20.12.1979	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	Merkez sağ
96	Hür Demokratlar Partisi		İstanbul	27.06.1980	16.10.1981	16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Kanun ile kapatıldı.	Merkez sağ

Kaynak: Kaynar, 2007; TESAV, 2021

Ek 4. 1980 – 2000 Arasındaki Çok Partili Dönemde Açılan ve Kapatılan Siyasal Partiler

Sıralama	Parti İsmi	Kısaltılmış Ad	Genel Merkez	Açılış	Kapanış	Nedeni	Siyasal Eğilim	Üye Sayısı
97	Milliyetçi Demokrasi Partisi	MDP	Ankara	16.05.1983	04.05.1986	ANAP'la birleşti.	Milliyetçilik, Muhafazakâr	
98	Anavatan Partisi	ANAP	Ankara	20.05.1983	03.11.2009	DP ile birleşti.	Türk milliyetçiliği, Muhafazakâr, Neoliberalizm	
99	Büyük Türkiye Partisi	BTP (1)	Ankara	20.05.1983	26.07.1983	Milli Güvenlik Konseyi'nce kapatıldı.	Merkez sağ	
100	Halkçı Parti	HP (1)	Ankara	25.05.1983	(03.11.1985)	SODEP'in katılımı ile isim değiştirdi, SHP oldu.	Sosyal demokrasi, Sektüler	
	Sosyal Demokrat Halkçı Parti	SHP (1)	Ankara	(03.11.1985)	19.02.1995	CHP ile birleşti.	Halkçılık, Sosyal demokrasi, Sosyal liberalizm, Sol popülizm	
101	Yüce Görev Partisi	YGP	Ankara	06.06.1983	25.08.1983	Dağıldı.	Merkez Sol	
102	Sosyal Demokrasi Partisi	SODEP	Ankara	06.06.1983	03.11.1985	Halkçı Parti ile birleşti.	Sosyal demokrasi, Sektüler, Laiklik	
103	Doğru Yol Partisi	DYP (1)	Ankara	23.06.1983	27.05.2007	İsim değiştirdi, Demokrat Parti (DP) oldu-		
	Demokrat Parti	DP (3)	Ankara	27.05.2007	Açık		Atatürkçülük, Türk milliyetçiliği, Liberal muhafazakâr	364,444
104	Yeni Doğuş Partisi	YDP (1)	Ankara	26.06.1983	12.03.1984	ANAP'la birleşti.	Merkez Sağ	

105	Fazilet Partisi	FP (1)	Ankara	04.07.1983	23.01.1984	ANAP’la birleşti.	Milli Görüş, İslamcılık, Ümmetçilik, Sosyal muhafazakârlık	
106	Milliyetçi Çalışma Partisi	MÇP	Ankara	07.07.1983	(24.01.1993)	İsim değiştirdi, MHP oldu.		
	Milliyetçi Hareket Partisi	MHP (2)	Ankara	24.01.1993	Açık		Türk milliyetçiliği, Ülkücülük, Dokuz Işık, Türk-İslam sentezi, Avrupa şüpheçiliği	464,092
107	Bizim Parti	BP (1)	Ankara	08.07.1983	22.08.1983	Kongre kararıyla kapandı.	Merkez sağ	
108	Refah Partisi	RP	Ankara	19.07.1983	16.01.1998	Anayasa Mahkemesi’nce kapatıldı.	Milli Görüş, İslamcılık, Ümmetçilik, Sosyal muhafazakârlık	
109	Türkiye Huzur Partisi	THP	Ankara	22.07.1983	25.10.1983	Anayasa Mahkemesi’nce kapatıldı.	Merkez Sağ	
110	Yeni Düzen Partisi	YDP (2)	Ankara	24.07.1983	31.10.1983	SODEP ile birleşti.	Sosyal demokrasi, Seküler, Laiklik	
111	Bayrak Partisi	BP (2)	Ankara	29.07.1983	22.11.1992	IDP’ye katıldı.	Muhafazakâr, Siyasal İslam	
112	Islahatçı Demokrasi Partisi	IDP	Ankara	23.03.1984	(22.11.1992)	MP ve BBP’nin katılımıyla isim değiştirdi, MP oldu.		
	Millet Partisi	MP (3) (MİLLET)	Ankara	(22.11.1992)	Açık		Siyasal İslam, Muhafazakâr	4,415
113	Demokratik Sol Parti	DSP	Ankara	14.11.1985	Açık		Atatürkçülük, Ulusalcılık, Sosyal demokrasi, Sol Milliyetçilik	27,925
114	Büyük Anadolu Partisi	BAP (2)	Ankara	14.03.1986	24.11.1992	Dağıldı.	Merkez sağ	
115	Vatandaş Partisi	VAP	Ankara	18.03.1986	02.12.1986	DYP ile birleşti.	Liberalizm, Merkez sağ	
116	Hür Demokrat Parti	HDP (1)	Ankara	09.05.1986	30.11.1986	ANAP’la birleşti.	Türk milliyetçiliği, Muhafazakâr	
117	Büyük Vatan Partisi	BVP	Ankara	21.07.1986	13.10.1986	Kongre kararıyla kapandı.	Merkez sağ	
118	Halk Partisi (3)	HP (2)	Ankara	26.12.1986	29.12.1986	DSP ile birleşti.	Sosyal demokrasi, Cumhuriyetçi, Atatürkçü, Demokratik sol	

119	Sosyalist Parti	SP (1)	Ankara	01.02.1988	10.07.1992	Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.	Sosyalizm	
120	Yeşiller Partisi	Yeşiller	İzmir	06.06.1988	10.02.1994	Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.	Çevre Hakları, Merkez Sol	
121	Medeniyet Hayvansaver Ekonomi ve Tarım Partisi		Ankara	14.10.1988	17.09.1990	Kongre kararıyla kapandı.	Çevre ve Hayvan Hakları	
122	Cumhuriyetçi Demokrat Gençlik Partisi		Ankara	09.06.1989	15.01.1994	Kongre kararıyla kapandı.	Cumhuriyetçi, Demokrat, Merkez sol	
123	Yeni Doğuş Partisi	YDP (3)	Ankara	09.08.1989	15.03.1990	Kongre kararıyla kapandı.	Merkez sağ	
124	Halk Partisi	HP (3)	Ankara	20.12.1989	(13.07.1990)	İsim değiştirdi, CHP oldu.		
	Cumhuriyet Halk Partisi	CHP (2)	Ankara	(13.07.1990)	(25.01.1991)	İsim değiştirdi, yeniden HP oldu.		
	Halk Partisi	HP (4)	Ankara	(25.01.1991)	24.09.1991	Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.	Sosyal demokrasi, Cumhuriyetçi, Atatürkçü, Demokratik sol	
125	Diriliş Partisi	DİRİ P.	Ankara	26.03.1990	18.02.1997	Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.	Doğuculuk, İslamcılık, Muhafazakâr	
126	Demokrat Merkez Partisi	DMP	Ankara	17.05.1990	14.09.1991	DYP ile birleşti.	Muhafazakâr, Merkez Sağ	
127	Türkiye Birleşik Komünist Partisi	TBKİP	Ankara	04.06.1990	16.07.1991	Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.	Komünizm, Sosyalizm, Marksist-Leniniist	
128	Halkın Emek Partisi	HEP	Ankara	07.06.1990	14.07.1993	Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.	Kürt Milliyetçiliği, Sosyalizm, Federalizm	
129	Demokratik Mücadele Partisi (3)	DEMP	Ankara	14.11.1990	07.12.1990	DYP ile birleşti.	Muhafazakâr, Merkez Sağ	
130	Büyük Anadolu Partisi	BAP (3)	Ankara	15.01.1991	25.04.1994	Kongre kararıyla kapandı.	Merkez Sağ	
131	Sosyalist Birlik Partisi	SBP	Ankara	15.01.1991	07.06.1994 19.07.1995	Kongre kararıyla kapandı. Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.	Marksizm, Sosyalizm	
132	Yeşil Türkiye Partisi (3)	YTP	Ankara	19.07.1991	27.07.1991	ANAP'la birleşti.	Merkez Sol	
133	Demokratik Hareket Partisi (3)		Ankara	03-Nov	29.12.1991	MÇP ile birleşti.	Milliyetçi, Muhafazakâr, Merkez Sağ	

134	İşçi Partisi	İP	Ankara	02.03.1992	04.03.2015	Adını Vatan Partisi olarak değiştirmiştir.		
	Vatan Partisi	Vatan	Ankara		Açık		Sosyalist, Sol Milliyetçi, Atatürkçü, Antiemperyalist	15,993
135	Birlik ve Barış Partisi		Ankara	05.06.1992	22.11.1992	IDP’ye katıldı.	Siyasal İslam, Muhafazakâr	
136	Özgürlük ve Eşitlik Partisi (3)	ÖZEP	Ankara	25.06.1992	04.07.1992	HEP ile birleşti.	Milliyetçi, Sosyalizm	
137	Cumhuriyet Halk Partisi	CHP (1)	Ankara	09.09.1992	Açık	16.10.1981 t. ve 2533 s. lı Kanunla kapatılan parti, 19.06.1992 t. ve 3821 s.lı Kanunla yeniden açıldı.	Sosyal demokrasi, Çoğulcu demokrasi, Atatürkçülük, Sivil milliyetçilik, Demokratik sol, Ulusalcılık, Demokratik Sosyalizm	1,369,430
138	Bütünleşme Partisi (3)	BP (3)	Ankara	23.09.1992	25.09.1992	CHP ile birleşti.	Cumhuriyetçi, Atatürkçü, Ulusalcı	
139	Millet Partisi	MP (3) (MİLLET)	Ankara	11.10.1992	22.11.1992	2533 s. lı Kanunla kapatılan parti, 19.06.1992 t. ve 3821 s.lı Kanunla yeniden açıldı ve daha sonra IDP ile birleşti.	Siyasal İslam, Muhafazakâr	
140	Özgürlük ve Demokrasi Partisi (1)	ÖZDEP	Ankara	19.10.1992	30.04.1993 23.11.1993	Kongre kararıyla kapandı. Anayasa Mahkemesi’nce kapatıldı.	Kürt milliyetçiliği, Sosyalist	
141	Sosyalist İktidar Partisi	SİP (1)	Ankara	06.11.1992	(09.11.2001)	Komünist Partisi’nin katılımıyla isim değiştirdi, TKP oldu.		
	Türkiye Komünist Partisi	TKP (2)	Ankara	09.11.2001	Açık		Komünizm, Marksizm-Leninizm	5,149
142	Sosyalist Türkiye Partisi	STP	Ankara	06.11.1992	30.11.1993	Anayasa Mahkemesi’nce kapatıldı.	Sosyalizm	
143	Yeniden Doğu Partisi	YDP (4)	Ankara	23.11.1992	(23.08.2002)	İsim değiştirdi, GP (3) oldu.		
	Genç Parti	GP (3)	Ankara	(23.08.2002)	Açık		Merkez sağ, Ekonomik Liberalizm, Popülizm	

144	Demokrat Parti	DP (4)	Ankara	29.11.1992	08.05.2005	Kongre kararı ile Anavatan Partisine katıldı	Merkez sağ, muhafazakâr	
145	Demokrat Parti	DP (5)	Ankara	12.12.1992	13.09.1994	Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.	Merkez sağ, muhafazakâr	
146	Sosyalişt Devrim Partisi	SDP (2)	Ankara	27.12.1992	25.06.1995	Kongre kararıyla kapandı.	Sosyalizm	
147	Türkiye Sosyalist İşçi Partisi	TSİP (3)	Ankara	03.01.1993	Açık		Sosyalizm	89
148	Büyük Birlik Partisi	BBP	Ankara	29.01.1993	Açık		Türk milliyetçiliği, İslami milliyetçilik, Milli Muhafazakâr	119,237
149	Demokratik Katılım Partisi (3)		Ankara	05.03.1993	15.03.1993	SHP ile birleşti.	Sosyalizm, Merkez sol	
150	Demokrasi Partisi	DEP	Ankara	07.05.1993	16.06.1994	Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.	Milliyetçi, Muhafazakâr, Ülkücü	
151	Büyük Değişim Partisi	BDP (1)	Ankara	21.05.1993	06.02.1994	DP ile birleşti.	Merkez Sağ, Muhafazakâr	
152	Yeni Ufuk Partisi (3)		Ankara	26.08.1993	16.09.1993	DYP ile birleşti.	Muhafazakâr, Merkez Sağ	
153	Yeni Parti	YP	Ankara	07.10.1993	21.11.1997	DP ile birleşti.	Merkez Sağ, Muhafazakâr	
154	Türkiye İçin Birlik Partisi (3)		Ankara	05.01.1994	11.01.1994	ANAP'la birleşti.	Türk milliyetçiliği, Muhafazakâr, Merkez Sağ	
155	Sosyal Demokrat Parti (3)	SDP (4)	Ankara	18.03.1994	19.03.1994	SHP ile birleşti	Merkez sol, Demokrat	
156	Anayol Partisi	AYP	Ankara	05.05.1994	05.05.2004	Kurucular Kurulu kararı ile feshedildi.	Türk milliyetçiliği, Muhafazakâr, Merkez Sağ	
157	Halkın Demokrasi Partisi	HADEP	Ankara	11.05.1994	13.03.2003	Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatıldı.	Ayrılcılık, Federalizm, Sosyalizm	
158	Birleşik Sosyalist Parti	BSP	Ankara	08.06.1994	(22.01.1996)	İsim değiştirdi, ÖDP oldu.		
	Özgürlük ve Dayanışma Partisi	ÖDP	Ankara	(22.01.1996)	22.12.2019	İsim değiştirdi, SOL PARTİ oldu.		
	Sol Parti	SOL PARTİ	Ankara	08.06.1994	Açık		Anti militarizm, Enternasyonalizm, Özgürlükçü Sosyalizm	5,639
159	Demokratik Hedef Partisi (3)		Ankara	13.06.1994	15.06.1994	MHP ile birleşti.	Milliyetçi, Ülkücü, Muhafazakâr	

160	Liberal Parti	LP	Ankara	26.07.1994	(18.09.1995)	İsim değiştirdi, LDP oldu.		
	Liberal Demokrat Parti	LDP (2)	Ankara	(18.09.1995)	Açık		Klasik liberalizm, Liberal demokrasi, Ekonomik liberalizm	4.579
161	Solda Katılım Partisi (3)	SKP	Ankara	26.09.1994	29.09.1994	DSP ile birleşti.	Atatürkçü, Ulusalçı, Sosyal Demokrasi	
162	Birliğe Çağrı Partisi (3)	BÇP	Ankara	03.10.1994	04.10.1994	MHP ile birleşti.	Milliyetçi, Ülkücü, Muhafazakâr	
163	Genç Demokrat Parti (3)	GDP	Ankara	04.10.1994	05.10.1994	MHP ile birleşti.	Milliyetçi, Ülkücü, Muhafazakâr	
164	Milli İrade Partisi (3)		Ankara	07.10.1994	10.10.1994	DYP ile birleşti.	Merkez sağ	
165	Anavatan İçin Bütünleşme Partisi	AİBP	Ankara	03.11.1994	04.11.1994	ANAP’la birleşti.	Türk milliyetçiliği, Muhafazakâr, Neoliberalizm	
166	Söz Milletindir Partisi (3)	SMP	Ankara	15.11.1994	16.11.1994	DYP ile birleşti.	Muhafazakâr, Merkez Sağ	
167	Solda Birlik ve Bütünleşme Partisi (3)	SBBP	Ankara	29.11.1994	30.11.1994	DSP ile birleşti.	Merkez sol	
168	Yeni Demokrasi Hareketi Partisi	YDH	Ankara	22.12.1994	01.11.1997	Barış Partisi ile birleşti.	Demokrat, Özgürlükçü, Cumhuriyetçi	
169	Yükselen Ülkü Partisi (3)		Ankara	03.1.1995	06.1.1995	MHP ile birleşti.	Türk Milliyetçiliği, Muhafazakâr, Ülkücülük	
170	Öz Adalet Partisi (3)		Ankara	04.1.1995	06.1.1995	DYP ile birleşti.	Türk milliyetçiliği, Muhafazakâr	
171	İkinci Değişim Partisi (3)	İDP (1)	Ankara	04.1.1995	06.1.1995	Yeni Parti ile birleşti.	Muhafazakâr, Milliyetçi	
172	Demokratik Sosyalist Parti (3)		Ankara	17.2.1995	17.2.1995	SHP ile birleşti.	Sosyalizm, Merkez sol	
173	Demokrasi ve Değişim Partisi		Ankara	03.4.1995	19.3.1996	Anayasa Mahkemesi’nce kapatıldı.	Milliyetçi Sosyalist, Özgürlükçü	
174	Adalet Partisi	AP (2)	Ankara	11.4.1995	15.10.2009	Anayasa Mahkemesi’nce kapatıldı.	Merkez sağ, Muhafazakâr, Eşitlik	
175	Büyük Adalet Partisi	BAP (4)	Ankara	12.4.1995	08.12.2010	Anayasa Mahkemesi’nce kapatıldı.	Merkez Sağ	
176	Türkiye Adalet Partisi	TAP	Ankara	12.4.1995	12.7.2006	Anayasa Mahkemesi’nce kapatıldı.	Muhafazakâr, Merkez Sağ	

177	Devrimci İşçi Partisi	DİP (1)	Ankara	17.11.1995	21.2.1999	Kongre Kararı ile kapatıldı.	Sosyalizm, Troçkizm, Komünizm	
178	Demokrasi ve Barış Partisi	DBP	Ankara	11.3.1996	02.3.2002	Hak ve Özgürlükler Partisine katıldı.	Kürt Milliyetçiliği, Federalizm	
179	Emek Partisi	EP	Ankara	25.3.1996	14.2.1997	Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.	Sosyalist, Komünizm	
180	Büyük Türkiye Partisi	BTP (2)	Ankara	14.6.1996	08.1.1997	Kurucular Kurulu kararıyla kapandı.	Milliyetçi, Muhafazakâr, Merkez sağ	
181	Türkiye Sultan Partisi	TSP	Ankara	24.7.1996	13.3.2001	Kongre kararıyla kapandı.	Muhafazakâr, Merkez Sağ	
182	Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi	TÖMP	Ankara	29.7.1996	17.12.2003	Kurucular Kurulu kararı ile feshedildi.	Engelli Hakları	
183	Sosyalist İşçi Partisi	SİP (2)	Ankara	09.9.1996	08.10.2000	Kongre kararıyla kapandı.	Sosyalizm	
184	Demokratik Barış Hareketi Partisi	DBH	Ankara	01.10.1996	28.12.1998	Anayasa Mahkemesince dağılmış sayıldı.	Cumhuriyetçi, Laiklik, Ulusal Egemenlik	
185	Emeğin Partisi	EMEP	Ankara	26.11.1996	27.11.2005	Kongre Kararıyla partinin adı EMEK PARTİSİ olarak değiştirilmiştir.		
	Emek Partisi	EMEK	Ankara	27.11.2005	Açık		Komünizm, Marksizm-Leninizm, Antikapitalizm	5,058
186	Barış Partisi	BP (4)	Ankara	10.12.1996	09.5.1999	Kongre kararıyla kapandı.	Cumhuriyetçi, Atatürkçü, Laiklik	
187	Demokratik Kitle Partisi		Ankara	03.1.1997	26.2.1999	Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatıldı.	Sosyalist	
188	Demokrat Türkiye Partisi	DTP	Ankara	07.1.1997	15.5.2005	Kongre Kararıyla partinin adı Hürriyet ve Değişim Partisi olarak değiştirilmiştir.		
	Hürriyet ve Değişim Partisi	HÜR PARTİ	Ankara	07.1.1997	28.12.2007	HYP'ye katıldı.	Milliyetçilik, Liberal muhafazakâr	
189	Devrimci Sosyalist İşçi Partisi	DSİP	Ankara	25.4.1997	Açık		Troçkizm, Cliffçilik	89

190	Demokratik Halk Partisi	DEHAP	Ankara	24.10.1997	19.11.2005	Olağanüstü kongre ile kapanma, fesih.	Ayrılcılık, Federalizm, Sosyalizm	
191	Fazilet Partisi	FP (2)	Ankara	18.12.1997	22.6.2001	Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatıldı.	Milli Görüş, İslamcılık, Ümmetçilik	
192	Değişen Türkiye Partisi	DEPAR	Ankara	24.2.1998	03.3.2002	Kongre kararıyla kapandı.	Atatürkçülük, Ulusalçılık, Türk milliyetçiliği	
193	Türkiyem Partisi	TP	Ankara	01.5.1998	26.11.2000	Kurucular Kurulu kararıyla kapandı.	Siyasal İslam, Muhafazakâr	
194	Ulusal Birlik Partisi	UBP	Ankara	23.10.1998	25.12.2004	İsim değiştirdi, Alternatif Partisi oldu.		
	Alternatif Partisi	A.P	Ankara	25.12.2004	-	İsim değiştirdi, İlk Parti oldu.		
	İlk Parti		Ankara		Kapanmış / Tarih Yok	YSK’da aktif partiler listesinde yer almıyor.	Merkez sağ, Muhafazakâr	
195	Aydınlık Türkiye Partisi	ATP	Ankara	27.11.1998	28.2.2010	Kongre kararıyla feshedildi.	Türk milliyetçiliği, Muhafazakâr, Ülkücülük	
196	Sosyalist Birlik Hareketi	SBH	Ankara	05.8.1999	05.11.2006	Kurucular Kurulu kararıyla kapandı.	Sosyalizm	
197	Demokrat Halk Partisi	DHP	Ankara	15.12.1999	03.4.2010	Kongre kararıyla feshedildi.	Atatürkçü, Liberalizm	

Kaynak: Kaynar, 2007; TESAV, 2021; YSK, 2023

Ek 5. 2000 ve Sonrasındaki Çok Partili Dönemde Siyasal Partiler Açılan ve Kapatılan Siyasal Partiler

Sıralama	Parti İsmi	Kısaltılmış Ad	Genel Merkez	Açılış	Kapanış	Nedeni	Siyasal Eğilim	Üye Sayısı
199	Gönül Birliği Yeşiller Partisi	GBYP	Ankara	03.11.2000	16.3.2016	Anayasa Mahkemesi Kararı İle Dağıldı.	Yeşil Siyaset, Yeşil Liberalizm	
200	Varlığımız Partisi	VARLIK	Ankara	11.5.2001	30.5.2004	Kurucular Kurulu Kararı İle Feshedildi.	Milliyetçi, Muhafazakâr, Merkez Sağ	
201	Radikal Değişim Projesi Partisi	RADEP	Ankara	16.5.2001	20.12.2002	Kongre Kararıyla Feshedildi.	Halkçılık, Demokrasi	
202	Eşitlik Partisi	EP	Ankara	25.5.2001	24.3.2010	Anayasa Mahkemesi Kararı İle Dağıldı.	Eşitlik, İnsan Hakları	

203	Saadet Partisi	SP (2) (SAADET)	Ankara	20.7.2001	Açık		Milli Görüş, İslamcılık, Muhafazakâr, Yeni Osmanlıcılık	265.738
204	Ulusal Muhtariyet Partisi	UMP	Ankara	13.8.2001	04.11.2006	Kurucular Kurulu Kararı İle Fesh Edildi.	Meslek Grupları Hakları, Merkez Sağ	
205	Adalet ve Kalkınma Partisi	AK PARTİ	Ankara	14.8.2001	Açık		Muhafazakâr Demokrasi, Milli Ve Sosyal Muhafazakârlık, Sağ Popülizm, Yeni Osmanlıcılık, Erdoğanıcılık, Ekonomik Milliyetçi, Avrupa Şüphencilik, Post- İslamcılık	11.241.230
206	Lider Türkiye Partisi	LTP	Ankara	03.9.2001	24.9.2008	Kurucular Kurulu Kararı İle Feshedildi.	Milliyetçi, Muhafazakâr	
207	Bağımsız Türkiye Partisi	BTP (3)	Ankara	25.9.2001	Açık		Atatürkçü, Türk Milliyetçiliği, Muhafazakâr	11.016
208	Sosyal Demokrat Parti	SDP (5)	Ankara	29.11.2001	13.1.2010	Kurucular Kurulu Kararıyla Feshedildi.	Sosyalist, Demokrat	
209	Çözüm Partisi	ÇP (3)	Ankara	25.12.2001	14.12.2003	Kurucular Kurulu Kararı İle Feshedildi.	Milliyetçi, Muhafazakâr, Merkez Sağ	
210	Toplumcu Demokratik Parti	TDP	Ankara	28.1.2002	09.12.2003	Olağanüstü Kongrede Kapanma Kararı Aldı.	Merkez Sol, Enternasyonalizm	
211	Hak ve Özgürlükler Partisi	HAK-PAR	Ankara	11.2.2002	Açık		Kürt Milliyetçiliği, Federalizm	1.792
212	Yurt Partisi	YURT-P	Ankara	14.3.2002	Açık		Türk Milliyetçiliği, Muhafazakâr	70
213	Avrasya Partisi	AAP	Ankara	09.5.2002	14.12.2002	Kurucular Kurulu Kararıyla Feshedildi.	Liberalizm, Merkez Sağ	

214	Sosyal Demokrat Halk Partisi	SHP (2)	Ankara	24.5.2002	12.3.2010	Eşitlik Ve Demokrasi Partisi, 12 Mart 2010’da Kurucular Kurulu Kararıyla SHP’ye Katıldı. SHP 3. Olağanüstü Kongresi Bu Katılımı Onaylayarak, Partinin Adını EDP Olarak Değiştirdi.	Sol Liberteryenizm, Sosyal Liberalizm	
	Eşitlik ve Demokrasi Partisi	EDP	Ankara	13.3.2010	24.11.2012	Olağanüstü Kongre Kararıyla Feshedildi.		
215	Genç Parti	GP (3)	Ankara	10.7.2002	23.8.2002	YDP’ye Katıldı.	Atatürkçülük, Ekonomik Liberalizm, Popülizm	25.964
216	Cumhuriyetçi Demokrasi Partisi	CDP	Ankara	19.7.2002	26.12.2006	Partinin Adı Milli Egemenlik Partisi Olarak Değiştirilmiştir.	Atatürkçü, Cumhuriyetçi, Ulusalçı	
	Milli Egemenlik Partisi	MEP (1)	Ankara	26.12.2006	19.6.2010	Kongre Kararıyla Feshedildi.		
217	Yeni Türkiye Partisi	YTP (2)	Ankara	22.7.2002	24.10.2004	Kongre İle CHP’ye Katılmak Üzere Feshedildi.	Sosyal Demokrat, Atatürkçü, Cumhuriyetçi	
218	Bağımsız Cumhuriyet Partisi	BCP	Ankara	24.7.2002	Açık		Kemalist, Cumhuriyetçi, Bağımsızlıkçı	13
219	Yeni Yüzler Partisi	YYP	Ankara	07.8.2002	31.10.2002	Kurucular Kurulu Kararıyla Feshedildi.	Liberal Demokrasi, Merkez Sağ	
220	Sosyalist Demokrasi Partisi	SDP (6)	Ankara	28.8.2002	23.10.2015	Kongre Kararıyla Feshedildi.	Marksizm-Leninizm, Enternasyonalizm	
221	Son Çağrı Partisi	SÇP	Ankara	29.8.2002	08.1.2008	Anayasa Mahkemesi Kararıyla Dağılımı Sayıldı.	Liberal Demokrasi, Merkez Sağ	
222	Sağduyu Partisi	SAĞDUYU	Ankara	04.9.2002	Açık		Bağımsızlıkçı, Adalet, İnsan Hakları	0
223	Özgür Toplum Partisi	ÖTP	Ankara	06.6.2003	26.5.2007	Kongre Kararıyla Feshedildi.	Ayrılcılık, Federalizm, Sosyalizm	

224	Cumhuriyetçi Demokrat Tür. P.	CDTP	Ankara	03.9.2003	(29.04.2006)	AYYILDIZ Adını Aldı.	Atatürkçü, Milliyetçi	1
	Ayyıldız Partisi	AYYILDIZ	Ankara	(29.04.2006)	Açık			
225	Emekçi Hareket Partisi	EHP	Ankara	05.1.2004	Açık		Sosyalist, Marksizm-Leninizm	228
226	Türkiye Partisi	TRP	Ankara	23.2.2004	26.3.2006	Kurucular Kurulu Kararı İle Fesh Edildi.	Milliyetçi, Muhafazakâr	
227	Milli Demokrat Halkın Partisi	MDHP	Ankara	05.4.2004	09.3.2014	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Sosyal Demokrat, Atatürkçü, Cumhuriyetçi	
228	Bizim Parti	BP (5)	Ankara	02.8.2004	24.6.2014	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Atatürkçü, Cumhuriyetçi	
229	Halkın Yükselişi Partisi	HYP	Ankara	16.2.2005	26.2.2018	Müdafaa-İ Hukuk Hareketi Partisi İle Birleşmiştir.	Atatürkçü, Türk Milliyetçiliği	
230	Halkın Kurtuluş Partisi	KURTULUŞ	Ankara	15.6.2005	Açık		Komünizm, Marksizm-Leninizm	1.124
231	Demokratik Toplum Partisi	DTP	Ankara	09.11.2005	11.12.2009	Anayasa Mahkemesi Kararıyla Kapatıldı.	Sosyal Demokrasi, Ayrılıkçılık, Federalizm	
232	Çağdaş Türkiye Partisi	ÇTP	Ankara	03.3.2006	22.12.2012	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Cumhuriyetçi, Ulusalçı	
233	Müdafaa-i Hukuk Hareketi Partisi	MHHP	Ankara	24.4.2006	Açık		Milliyetçi, Atatürkçü	303
234	İşçi Kardeşliği Partisi	İKP	Ankara	15.6.2006	16.2.2019	İsim Değiştirdi, İşçinin Kendi Partisi Adını Aldı.	Sosyalizm, Enternasyonalizm	109
	İşçinin Kendi Partisi		Ankara	16.2.2019	Açık			
235	Türkiye Müdafaa-i Hukuk Partisi	TMHP	Ankara	07.8.2006	21.3.2015	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Atatürkçü, Cumhuriyetçi, Bağımsızlıkçı	
236	Güçlü Türkiye Partisi	GTP	Ankara	09.10.2006	21.12.2013	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Demokrat	

237	Katılımcı Demokrasi Partisi	KADEP	Ankara	20.12.2006	18.12.2016	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Kürt Milliyetçiliği	
238	Dayanışma Partisi	DAP	Ankara	22.1.2007	06.6.2007	Kurucular Kurulu Kararı İle Feshedildi.	BİLGİ YOK	
239	Vatanseverler Partisi	VP	Ankara	05.3.2007	30.7.2010	Kongre Kararı İle Feshedildi.	Milliyetçi, Muhafazakâr, Antiemperyalist	
240	Yüce Diriliş Partisi	YÜCEDİRİ-P	Ankara	18.4.2007	Açık		İslamcılık, Ümmetçi	135
241	Demokrat Parti	DP (6)	Ankara	11.5.2007	15.5.2007	Kurucular Kurulu Kararı İle Feshedildi.	Atatürkçü, Türk Milliyetçiliği, Muhafazakâr	
242	Yeni Demokrat Parti	YDP (5)	Ankara	14.5.2007	13.6.2007	Kurucular Kurulu Kararı İle Feshedildi.	Atatürkçü, Türk Milliyetçiliği, Muhafazakâr	
243	Sevgi ve Dayanışma Partisi	SEDAP	Ankara	16.5.2007	11.4.2010	Kurucular Kurulu Kararı İle Feshedildi.	Cumhuriyetçi, Demokrat, İnsan Hakları	
244	Demokrat Parti	DP (7)	Ankara	17.5.2007	Açık		Atatürkçü, Türk Milliyetçiliği, Muhafazakâr	364.444
245	Doğru Yol Partisi	DYP (2)	Ankara	28.5.2007	Açık		Atatürkçülük, Muhafazakârlık, Sosyal Liberalizm	3.700
246	Doğru Yol Partisi	DYP (3)	Ankara	30.5.2007	04.1.2008	Kurucular Kurulu Kararı İle Feshedildi.	Atatürkçülük, Muhafazakârlık, Sosyal Liberalizm	
247	Türkiye Özürlüler Partisi		Ankara	04.9.2007	28.1.2009	Kurucular Kurulu Kararı İle Feshedildi.	Engelli Hakları	
248	Devrimci İşçi Partisi	DİP (2)	Ankara	07.9.2007	Açık		Troçkizm, Komünizm, Sosyalizm	50
249	Ebedi Nizam Partisi	ENPA	Ankara	30.11.2007	Açık		İslamcılık, Ümmetçilik	83
250	Bariş ve Demokrasi Partisi	BDP (2)	Ankara	02.5.2008	(11.07.2014)	Kongre Kararıyla İsim Değiştirdi, Demokratik Bölgeler Partisi (DBP) Oldu.	Azınlık Hakları, Sosyal Demokrasi, Sosyalizm	
	Demokratik Bölgeler Partisi	DBP	Ankara	(11.07.2014)	Açık			6.796
251	Yeni Parti	YEN İ PARTİ	Ankara	27.6.2008	19.5.2012	Olağanüstü Kongrede Hak Ve Eşitlik Partisi İle Birleşmiştir.	Ulusalcılık, Atatürkçülük	
252	Hak ve Hakikat Partisi	HAK PARTİ	Ankara	29.7.2008	Açık		İslamcılık, Muhafazakâr, Ümmetçilik	119

253	Yeşiller Partisi	Yeşiller	Ankara	30.6.2008	24.11.2012	Olağanüstü Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Yeşil Siyaset, Yeşil Liberalizm	
254	Hak ve Eşitlik Partisi	HEPAR	Ankara	04.9.2008	24.4.2019	Müdafaa-İ Hukuk Hareketi Partisi İle Birleşmiştir.	Atatürkçü, Türk Milliyetçiliği, Türkçülük	
255	İlk Parti		Ankara	15.9.2008	26.11.2010	Anayasa Mahkemesi Kararı İle Dağılmış Sayıldı.	BİLGİ YOK	
256	Alternatif ve Değişim Partisi	AL PARTİ	Ankara	17.11.2008	08.7.2018	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Ekonomik Liberalizm	
257	İşçilerin Sosyalist Partisi	SOSYALİST P.	Ankara	17.11.2008	15.6.2013	Olağanüstü Kongre Kararıyla Feshedildi.	Sosyalizm	
258	Türkiye Partisi	TÜRKİYE P.	Ankara	25.5.2009	14.8.2012	Olağan Kongre Kararıyla Feshedildi.	Muhafazakâr Liberalizm	
259	Türkiye Hümanist Partisi		Ankara	11.6.2009	09.2.2017	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Hümanizm, Eşitlik, Demokrasi	
260	Adalet, Demokrasi ve Özgürlük Partisi	ADÖP	Ankara	03.7.2009	29.1.2012	Olağanüstü Kongre Kararıyla Feshedildi.	Demokrasi, Özgürlük, Cumhuriyetçi	
261	Güçlenen Türkiye Partisi	GÜTÜP	Ankara	12.10.2009	05.5.2016	Anayasa Mahkemesi Kararı İle Dağılmış Sayıldı.	BİLGİ YOK	
262	Anavatan Partisi	ANAVATAN (1)	Ankara	03.11.2009	06.8.2011	Kurucular Kurulu Kararı İle Feshedildi.	Türk Milliyetçiliği, Muhafazakâr, Liberalizm	
263	Büyük Anavatan Partisi		Ankara	16.11.2009	12.10.2016	Adımı Değiştirerek YENİ DÜNYA Partisi Olmuştur.	Muhafazakâr, Ekonomik Liberalizm	
	Yeni Dünya Partisi	YENİ DÜNYA	Ankara	12.10.2016	Açık			0
264	Demokratik Sol Halk Partisi	DSHP	Ankara	23.11.2009	17.10.2010	Kurucular Kurulu Kararı İle Feshedildi.	Sosyal Demokrasi, Demokratik Sol	

265	Ergenekon Partisi	ER PARTİ	Ankara	15.1.2010	16.3.2016	Anayasa Mahkemesi Kararı İle Dağılmış Sayıldı.	Milliyetçi	
266	Ezilenlerin Sosyalist Partisi	ESP	Ankara	05.2.2010	Açık		Sosyalizm, Marksizm-Leninizm	471
267	Türkiye İşçi Partisi	TİP (3)	Ankara	08.2.2010	19.2.2017	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Sosyalizm	
268	Toplumsal Uzlaşma Reform ve Kalkınma Partisi	TÜRK PARTİ	Ankara	02.3.2010	05.12.2015	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Uzlaşma, Kalkınma, Dayanışma	
269	Eşitlik ve Demokrasi Partisi	EDP	Ankara	11.3.2010	13.3.2010	SHP’ye Katıldı.	Sol Liberteryenizm, Sosyal Liberalizm	
270	Ulusal Parti	ULUSAL P.	Ankara	15.3.2010	Açık		Türkçülük, Ulusalcı, Atatürkçü	38
271	Türkiye İşçi Köylü Partisi	TİKP	Ankara	18.6.2010	Kapanmış / Tarih Yok	YSK’da Aktif Partiler Listesinde Yer Almıyor.	Sosyalizm, Haklar, Özgürlük	
272	Halkın Sesi Partisi	HAS PARTİ (1)	Ankara	01.11.2010	19.9.2012	Olağanüstü Kongre Kararıyla Feshedilmiştir.		
	Halkın Sesi Partisi	HAS PARTİ (2)	Ankara	27.9.2012	12.10.2016	Anayasa Mahkemesi Kararı İle Dağılmış Sayıldı.	Muhafazakâr, Muhafazakâr Liberalizm	
273	Esnaf ve Çiftçi Partisi	EÇP	Ankara	30.12.2010	29.4.2021	Anayasa Mahkemesi Kararı İle Dağılmış Sayıldı.	Meslek Grupları Hakları	
274	Sosyal Demokrat Parti	SODEP	Ankara	13.4.2011	27.6.2015	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Sosyal Demokrasi, Haklar, Eşitlik	
275	Anavatan Partisi	ANAVATAN (2)	Ankara	07.9.2011	Açık		Türk Milliyetçiliği, Muhafazakâr, Liberalizm	26.065
276	Devrimci Halk Partisi	DEV-PARTİ	Ankara	28.9.2011	24.6.2017	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Sosyalizm	

277	Milliyetçi Türkiye Partisi	MTP	Ankara	24.11.2011	25.11.2018	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Türk Milliyetçisi, Turancılık	
278	Özgürlük ve Sosyalizm Partisi	ÖSP	Ankara	21.12.2011	Açık		Sosyalizm	99
279	Engelsiz Türkiye Partisi	ETP	Ankara	28.12.2011	05.3.2021	Kendiliğinden Dağıldı.	Engelli Hakları	
280	Toplumcu Kurtuluş Partisi	1920 TKP	Ankara	07.2.2012	Açık		Komünizm, Marksizm, Leninizm,	96
281	Adaletçi Kurtuluş Partisi		Ankara	27.2.2012	16.3.2016	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Eşitlik, Haklar, Demokrat	
282	Güven Partisi	GP (4)	Ankara	08.3.2012	23.4.2014	Kuruçular Kurulu Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	BİLGİ YOK / Kumar Baskınları Var	
283	Hak ve Adalet Partisi	HAP	Ankara	27.4.2012	Açık		Türk Milliyetçiliği, Halkçılık, Sosyal Adaletçilik	1.658
284	Doğuş ve Aydınlık Partisi	DAP	Ankara	15.5.2012	31.1.2016	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	BİLGİ YOK	
285	Halkların Demokratik Partisi	HDP (2)	Ankara	15.10.2012	Açık		Azınlık Hakları, Bölgeselcilik, Sosyalizm, Kürt Milliyetçiliği	45.302
286	Türk Birliği Partisi	TBP (2)	Ankara	07.11.2012	Açık		Türk Milliyetçiliği, Turancılık	28
287	Büyük Anadolu Diriliş Hareketi Partisi	BADHP	Ankara	20.11.2012	28.4.2019	Kongre Kararıyla Kendisi Feshetmiştir.	Milliyetçi, Muhafazakâr	
288	Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi	YSGP	Ankara	30.11.2012	Açık		Azınlık Hakları, Bölgeselcilik, Radikal Demokrasi	3.052
289	Hür Dava Partisi	HÜDA PAR	Ankara	19.12.2012	Açık		İslamcılık, Ümmetçi, Muhafazakâr	11.589
290	Vatan ve İstiklâl Partisi	V.İ.P.	Ankara	23.1.2013	05.5.2016	Anayasa Mahkemesi Kararı İle Dağılımı Sayıldı.	Milliyetçi	

291	Muhafazakâr Yükseliş Partisi	MYP	Ankara	08.2.2013	27.02.2023	Adını Yeni Türkiye Partisi Olarak Değiştirmiştir.		
	Yeni Türkiye Partisi	YTP (2)	Ankara	27.2.2023	Açık		Milli Muhafazakâr, Türk Milliyetçiliği	59.524
292	Türkiye İşsizler ve Emekçiler Partisi	TİVEP	Ankara	08.4.2013	03.2.2019	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Sosyal Demokrasi	
293	Çoğulcu Toplum Partisi	ÇTP	Ankara	13.5.2013	31.5.2017	Dağılmış Sayılmıştır.	Halkçılık, Demokrasi	
294	Sosyalist Yeniden Kuruluş Partisi	SYKP	Ankara	26.6.2013	Açık		Sosyalizm, Marksizm-Leninizm, Enternasyonalizm	447
295	Genç Anadolu Partisi	GAP	Ankara	06.8.2013	29.4.2021	Anayasa Mahkemesi Kararı İle Dağılmış Sayıldı.	Eşitlik, Değişim	
296	Önce İnsan Partisi	ÖP	Ankara	01.10.2013	31.5.2017	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Hümanizm, Eşitlik, Demokrat	
297	Gezi Partisi	GZP	Ankara	01.10.2013	15.10.2017	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Çevrecilik, Haklar	
298	Engelsiz Yaşam Partisi	EYP (1)	Ankara	05.11.2013	21.6.2018	Anayasa Mahkemesi’nce Kapatıldı.	Eşitlikçi, Demokrat, Atatürkçü	
299	1923 Cumhuriyet Partisi	1923 CP	Ankara	13.1.2014	20.8.2017	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Cumhuriyetçi, Atatürkçü, Türk Milliyetçiliği	
300	Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi	T-KDP	Ankara	28.4.2014	Kapanmış / Tarih Yok	Hakkında Kapatma Davası Olduğu İçin Aktif Değil.	Kürt Milliyetçiliği, Halkçılık	
301	Önce Vatan Partisi	ÖVP	Ankara	20.5.2014	31.5.2017	Dağılmış Sayılmıştır.	BİLGİ YOK	
302	Kadın Partisi	KP (2)	Ankara	26.6.2014	Açık		Kadın Hakları, Feminizm	0
303	Turan Hareketi Partisi	TURAN	Ankara	02.7.2014	Açık		Turancılık, Milliyetçi	291
304	Merkez Parti	MEP (2)	Ankara	07.7.2014	Açık		İnsan Hakları, Sosyal Adalet	3.595

305	Türkiye Toplumcu Kardeşlik Partisi		Ankara	07.7.2014	15.11.2014	Kurucular Kurulu Kararı İle Feshedildi.	Milliyetçi, Muhafazakâr	
306	Hak ve Huzur Partisi	HHP	Ankara	15.7.2014	Açık		Eşitlikçi	128
307	Komünist Parti		Ankara	17.7.2014	Açık		Komünizm, Marksizm, Leninizm	5.149
308	Halkın Türkiye Komünist Partisi	HTKP	Ankara	23.7.2014	28.10.2018	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Komünizm, Marksizm, Leninizm	
309	Cihan Partisi	CİHAP	Ankara	06.8.2014	Açık		Turancılık, Milliyetçi	146
310	Çoğulcu Demokrasi Partisi	ÇDP	Ankara	15.8.2014	Açık		Demokrat, Eşitlikçi, Çoğulculuk	321
311	Türkiye Ekonomi ve Kalkınma Partisi	TEKP	Ankara	01.9.2014	Açık		Cumhuriyetçi, Atatürkçü, Demokrat	79
312	Milliyetçi İrade Yükseliş Partisi		Ankara	22.9.2014	21.2.2015	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Milliyetçi / Kumar Baskınları Var	
313	Geleceğin Türkiye Partisi	GTP	Ankara	22.9.2014	24.2.2016	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	BİLGİ YOK / Kumar Baskınları Var	
314	Anayol Partisi	ANAYOL	Ankara	30.10.2014	14.1.2018	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Milliyetçi, Muhafazakâr	
315	Demokratik Gelişim Partisi	DGP	Ankara	04.11.2014	07.11.2015	Adını Türkiye Halk Partisi (THP) Olarak Değiştirmiştir.		
	Türkiye Halk Partisi (DGP)	TÜHAP	Ankara	07.11.2015	16.9.2017	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Muhafazakâr	
316	Ana Parti (TEK PARTİ)	ANP	Ankara	07.11.2014	26.12.2015	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Milliyetçi, Muhafazakâr, Liberal	
317	Anadolu Partisi		Ankara	14.11.2014	18.12.2015	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Laiklik, Utusalıcılık, Cumhuriyetçilik	
318	Millet ve Adalet Partisi	MİLAD P.	Ankara	19.11.2014	14.1.2017	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Milliyetçi, Muhafazakâr, Liberal	

319	Milli Mücadele Partisi	MMP	Ankara	24.11.2014	Açık		Milliyetçi	0
320	Elektronik Demokrasi Partisi	E-PARTİ	Ankara	26.11.2014	31.8.2016	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Atatürkçü, Demokrat,	
321	Kürdistan Özgürlük Partisi	PAK	Ankara	11.12.2014	Kapanmış / Tarih Yok	Hakkında Kapatma Davası Olduğu İçin Aktif Değil.	Kürt Milliyetçiliği	
322	Dolunay Partisi		Ankara	29.1.2015	10.6.2018	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Muhafazakâr, Milliyetçi	
323	As Parti	ASP	Ankara	03.2.2015	Açık		Militarizm	0
324	Yenilikçi Türkiye Partisi	YETÜP	BİLGİ YOK	08.4.2015	21.6.2018	Anayasa Mahkemesi’nce Kapatıldı.	BİLGİ YOK	
325	Türkiye Komünist Hareketi	TKH	Ankara	21.8.2015	Açık		Komünizm, Marksizm-Leninizm, Sosyalist Cumhuriyetçilik	1.383
326	İşçi Demokrasisi Partisi	İDP (2)	Ankara	21.8.2015	Açık		Marksizm, Troçkizm, Sosyalizm	0
327	Birleşik Devrimci Parti	DEVİRİMCİ PARTİ	Ankara	07.9.2015	Açık		Sosyalizm, Devrimcilik	89
328	Adalet Partisi	AP (3)	Ankara	09.10.2015	Açık		Atatürkçü, Ulusalçılık, Liberal Muhafazakâr	6.089
329	Atavatan Partisi	ATAVATAN	Ankara	14.1.2016	24.12.2016	Olağan Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Muhafazakâr, Türk Milliyetçiliği	
330	Türkiye Birlik Partisi	TBP (3)	Ankara	18.1.2016	07.4.2019	Kongre Kararıyla Kendisini Feshetmiştir.	Atatürkçü, Cumhuriyetçi	
331	Sosyalist Emekçiler Partisi	SEP	Ankara	21.4.2016	Açık		Marksizm-Leninizm, Sosyalizm, Komünizm	27

332	Evrensel Yol Partisi	EYP (2)	Ankara	09.5.2016	09.12.2018	Adını Yenilikçi Ve Değişim Partisi Olarak Değiştirmiştir.		
	Yenilikçi ve Değişim Partisi		Ankara	09.12.2018	1.09.2019	Adını Demokrasi Zamanı Partisi Olarak Değiştirmiştir.		
	Demokrasi Zamanı Partisi	DEZA-PAR	Ankara	01.9.2019	Açık		Etnik Haklar (Zaza)	89
333	Kürdistan Sosyalist Partisi		Ankara	30.5.2016	20.02.2020	Hakkında Kapatma Davası Olduğu İçin Aktif Değil.	Etnik Milliyetçilik, Sosyalizm	
334	Büyük Türkiye Partisi	BÜYÜK	Ankara	06.6.2016	05.3.2021	Kendiliğinden Dağıldı.	Milliyetçi, Atatürkçü	
335	Demokratik Genç Parti		Ankara	08.6.2016	29.07.2020	Kendiliğinden Dağıldı.	Cumhuriyetçi, Laiklik, Atatürkçü	
336	Osmanlı Partisi		Ankara	31.8.2016	Açık		Osmanlılık, İslamcılık	5.541
337	Güven Adalet ve Aydınlik Partisi	GAAP	Ankara	03.10.2017	Açık		Milliyetçi, Muhafazakâr	38
338	İyi Parti	İYİ PARTİ	Ankara	25.10.2017	Açık		Atatürkçülük, Milliyetçi, Millî Muhafazakâr, Liberalizm	617.513
339	Türkiye İşçi Partisi	TİP (4)	Ankara	07.11.2017	Açık		Sosyalizm, Marksizm-Leninizm, Sol Popülizm	11.122
340	Ötüken Birliği Partisi	ÖTÜKEN	Ankara	20.12.2017	Açık		Türkçülük, Turancılık, İrkçilik	0
341	Adalet Birlik Partisi	AB PARTİ	Ankara	06.6.2018	Açık		Laiklik, Atatürkçü, Milliyetçi	3.769
342	Yeniden Refah Partisi	YENİDEN REFAH	Ankara	23.11.2018	Açık		Muhafazakâr, Millî Görüş, İslamcılık, Osmanlılık	269.391
343	Ülkem Partisi	ÜLKEM	Ankara	09.5.2019	Açık		Milliyetçi, Devletçi, Bağımsızlıkçı	2.625
344	Türk ve Dünya Birliği Partisi	TURKUAZ IŞIK	Ankara	12.9.2019	Açık		Türkçü, Turancı, Milliyetçi	28
345	Gelecek Partisi	GELECEK P.	Ankara	12.12.2019	Açık		Muhafazakâr, Liberalizm	76.182

346	Anadolu Birliği Partisi	ABP	Ankara	02.1.2020	Açık		Muhafazakâr, Cumhuriyetçi	3.024
347	Aydınlık Geleceğin Partisi	AYGİP	Ankara	10.2.2020	Açık		Milliyetçi, Muhafazakâr	2.396
348	Merkez Ana Partisi	MAP	Ankara	10.2.2020	Açık		Cumhuriyetçi, Muhafazakâr	644
349	Barış ve Eşitlik Partisi (D. Sol Halk Partisi)	BEP	Ankara	10.2.2020	Açık		Atatürkçü, Demokrat	72
350	Güç Birliği Partisi	GBP	Ankara	24.2.2020	Açık		Atatürkçü, Türkçü, Muhafazakâr	4.132
351	Demokrasi ve Atılım Partisi	DEVA	Ankara	09.3.2020	Açık		Muhafazakâr, Liberalizm	177.454
352	Toplumsal Özgürlük Partisi	TÖP	Ankara	09.3.2020	Açık		Sosyalizm	143
353	Yeniden Birlik Partisi	YBP	Ankara	31.3.2020	Açık		Milliyetçi, Muhafazakâr	24
354	Umut Partisi	UMUT PARTİSİ	Ankara	14.4.2020	Kapanmış / Tarih Yok	YSK’da Aktif Partiler Listesinde Yer Almıyor.	Özlük Hakları (Eyt)	
355	Yeni Yol Partisi	YYP	Ankara	04.5.2020	Açık		Cumhuriyetçi, Atatürkçü, Ulusalçılık	0
356	Değişim ve Demokrasi Partisi	DDP	Ankara	03.6.2020	Açık		Atatürkçü, Ulusalçılık, Cumhuriyetçi	34
357	Yenilik Partisi		Ankara	20.7.2020	Açık		Atatürkçülük, Ulusalçılık	3.948
358	Cumhuriyet Ve İstiklal Partisi	CİP	Ankara	10.8.2020	Açık		Cumhuriyetçi, Atatürkçü, Antikapitalist	1.037
359	Güzel Parti		Ankara	10.8.2020	Açık		Özgürlükçü, Roman Hakları (Etnik)	1.174
360	Cesur Düşünce Partisi	CESUR DÜŞÜNCE	İstanbul	10.8.2020	Kapanmış / Tarih Yok	YSK’da Aktif Partiler Listesinde Yer Almıyor.	Milliyetçi, Muhafazakâr	
361	Kuvayı Milliye Partisi	KMP	Ankara	20.8.2020	Kapanmış / Tarih Yok	YSK’da Aktif Partiler Listesinde Yer Almıyor.	BİLGİ YOK	
362	Doğru Parti	DOĞRU PARTİ	Ankara	26.8.2020	Açık		Atatürkçü, Eşitçilik, Cumhuriyetçi	1.544
363	Büyük Türkiye Partisi		Ankara	16.9.2020	Açık		Özgürlükçü, Demokrat, Milliyetçi	3.951

364	Milli Parti		Ankara	27.10.2020	Açık		Milliyetçi, Muhafazakâr	113
365	Devlet Partisi		Ankara	12.11.2020	Açık		BİLGİ YOK	0
366	Milliyetçi Cumhuriyet Partisi		Ankara	12.11.2020	Açık		Milliyetçi, Cumhuriyetçi, Atatürkçü	390
367	Devrim Haraketi		Ankara	18.11.2020	Açık		Sosyalizm, Özgürlükçü, Devrimci	0
368	Uyanış Partisi		Ankara	04.12.2020	Açık		BİLGİ YOK	0
369	Türkiye Değişim Partisi		Ankara	17.12.2020	23.06.2023	CHP İle Birleşti.	Atatürkçü, Sosyal Demokrat	50.051
370	Vatan Ve Hürriyet Partisi		Ankara	24.12.2020	Açık		Eşitlikçi, Milliyetçi	1.131
371	Türkiye'm Partisi		Ankara	24.12.2020	Açık		BİLGİ YOK	0
372	Türkiye Yaşam Partisi		Ankara	24.12.2020	Açık		BİLGİ YOK	0
373	Gelişim ve Demokrasi Partisi	GDP	Ankara	08.2.2021	Açık		Demokratik, Cumhuriyetçi, Laik	48
374	Sevgi ve Saygı Partisi		Ankara	23.3.2021	Açık		BİLGİ YOK	0
375	Doğuş Partisi		Ankara	05.5.2021	Açık		Eşitlikçi	1.811
376	Cumhuriyet ve Adalet Partisi		Ankara	15.4.2021	Açık		Cumhuriyetçilik	20.955
377	Memleket Partisi	MEMLEKET	Ankara	17.5.2021	Açık		Atatürkçülük, Ulusalçılık	25.132
378	Türkiye Altın Çağ Partisi		Ankara	31.5.2021	31.03.2022	Türkiye'nin Sesi İle Türkiye Altın Çağ Partileri Birleşti.	Demokrat, Özgürlükçü, Eşitçilik	
379	Yeniden Diriliş Partisi		Ankara	8.06.2021	Açık		Atatürkçülük, Cumhuriyetçilik, Özgürlük	338
380	Tuğra Partisi	TP	Ankara	28.06.2021	Açık		Muhafazakâr, Osmanlıçılık	338
381	Aydınlık Demokrasi Partisi		Ankara	3.08.2021	Açık		Cumhuriyetçi, Atatürkçü	4.649
382	Zafer Partisi		Ankara	26.08.2021	Açık		Milliyetçi, Atatürkçü, Muhafazakâr	25.535

383	Bağımsızlık Partisi		Ankara	7.09.2021	Açık		Milliyetçi, Cumhuriyetçi, Atatürkçü	34
384	Liberal Parti	LP	Ankara	8.09.2021	Açık		Liberalizm	4
385	Milli Birlik ve Gelişim Partisi		Ankara	14.09.2021	Açık		Atatürkçü, Demokratik, Milliyetçi	233
386	Adaletin Aydınlığı Partisi	ADAY	Ankara	19.09.2021	Açık		Milliyetçi, Muhafazakâr	56
387	Vatan Severler Partisi		Ankara	20.09.2021	Açık		Milliyetçi	306
388	Al Sancak Partisi	AL SANCAK	Ankara	30.09.2021	Açık		Muhafazakâr, Osmanlıcılık	385
389	Yükseliş Partisi	YÜKSELİŞ	Ankara	21.10.2021	Açık		Milliyetçi	0
390	Türkiye Gençlik Partisi		Ankara	3.11.2021	Açık		Yenilikçi	0
391	Adalet ve Özgürlük Partisi		Ankara	18.11.2021	Açık		Özgürlükçü, Demokrat	0
392	Milli Yol Partisi	MİLLİ YOL	Ankara	14.12.2021	Açık		Millî Muhafazakârlık, Milliyetçilik	4.226
393	Şahlanış Partisi		Ankara	10.01.2022	Açık		Toplumcu, Demokrat	0
394	Türkiye’nin Sesi Altınçağ Partisi		Ankara	31.03.2022	Açık		Demokrat, Özgürlükçü, Eşitçilik	1.093
395	Adalet ve Demokrasi Partisi	ADEPE	Ankara	5.05.2022	Açık		Cumhuriyetçi, Eşitçilik	0
396	Milliyetçi Türkiye Partisi	MTP	Ankara	27.02.2023	Açık		Milliyetçi	0
397	Kızılma Birliği Partisi	KBP	Ankara	6.03.2023	Açık		Milliyetçi, Turancı	0
398	Ulusun Partisi	UP	Ankara	13.03.2023	Açık		BİLGİ YOK	0
399	Merkez Sağ Parti		Ankara	22.03.2023	Açık		Milliyetçi	0
400	Milliyetçi Sol Parti	MİLLİ SOL	Ankara	19.04.2023	Açık		Milliyetçi, Sosyalizm	0
401	Milli Beraberlik Partisi		Ankara	26.04.2023	Açık		Milliyetçi	0
402	Yeniden Anavatan Partisi	YENİDEN ANAVATAN	Ankara	5.05.2023	Açık		Milliyetçi, Muhafazakâr	0

403	Büyük İktidar Partisi	Bİ PARTİ	Ankara	22.05.2023	Açık		BİLGİ YOK	
404	Ocak Partisi	OCAK	Ankara	1.06.2023	Açık		Milliyetçi, Muhafazakâr	
405	Adalet ve Hürriyet Partisi	AHP	Ankara	21.06.2023	Açık		Milliyetçi, Atatürkçü	
406	Ata Parti	ATA PARTİ	Ankara	28.07.2023	Açık		Atatürkçü	
407	Halkın Umudu Partisi	UMUD PAR	Ankara	28.07.2023	Açık		BİLGİ YOK	
408	Yerli ve Milli Parti	YMP	Ankara	28.07.2023	Açık		Milliyetçi	
409	Türkiye Sosyalist Partisi	TSP	Ankara	14.08.2023	Açık		Sosyalizm, Komünizm	
410	Adil Türkiye Partisi	ATP	Ankara	14.08.2023	Açık		Milliyetçi	

Kaynak: Kaynar, 2007; TESAV 2021; YSK, 2023

Ek 6. Türkiye’de Yapılan Seçimlere Yönelik İstatistikî Bilgiler

Seçim	Seçmen Sayısı	Kullanılan Oy	Katılım Oranı (%)	Geçerli Oy	Geçerli Oyların Kullanılan Oylara Oranı (%)	Geçerli Oyların Seçmen Sayısına Oranı (%)
1950	8.905.743	7.953.085	89,35	7.953.055	99,99	89,53
1954	10.262.063	9.095.617	88,63	8.941.660	98,31	87,13
1957	12.078.623	9.250.949	76,68	9.133.412	98,73	75,62
1961	12.925.395	10.522.716	81,41	10.138.035	96,34	78,44
1965	13.679.753	9.748.678	71,36	9.307.563	95,48	68,04
1969	14.788.552	9.516.035	64,34	9.090.709	95,53	61,47
1973	16.798.164	11.223.843	66,81	10.723.658	95,54	63,84
1977	21.207.303	15.358.210	72,41	14.827.262	96,54	69,92
1983	19.767.366	18.238.362	92,36	17.351.510	95,14	87,78
1987	26.376.926	24.603.541	93,38	23.923.687	97,24	90,7
1991	29.979.123	25.157.089	83,91	24.371.474	96,88	81,29
1995	34.155.918	29.101.469	85,2	28.040.392	96,35	82,1
1999	37.495.217	32.656.070	87,19	31.119.242	95,29	83
2002	41.291.568	32.652.702	79,14	31.414.748	96,21	76,08
2007	42.571.284	35.828.274	84,25	34.822.907	97,19	81,8
2011	50.237.343	43.785.665	83,16	42.813.896	97,78	85,22
2015 Haziran	53.741.838	46.451.389	83,92	45.121.773	97,14	83,96
2015 Kasım	54.049.940	47.239.370	85,23	46.555.267	98,55	86,13
2018	56.322.632	49.671.344	86,22	48.562.084	97,81	86,23
2023	64.145.504	55.835.895	87,05	54.442.588	97,58	84,91

Kaynak: YSK, 2023

